

ЮРИЙ ТИНЯНОВ

ВОСЪЧНАТА ПЕРСОНА

Превод от руски: Борис Мисирков, 1985

chitanka.info

ПЪРВА ГЛАВА

*Докторе любезни, по-бързо изцери ме,
от раната люта завчас отърви ме.*

Акт за Калеандър

И в четвъртък падна пиене. Хем какво пиене падна! А сега той викаше деня и нощя и прегракна, сега умираше.

А какво пиене падна в четвъртък! Но сега архиятърът Блументрост почти не даваше надежда. Тогаз караха Яков Тургенев да сяда в един леген, а в легена имаше яйца. Но тогаз не се развесели и му беше тежко. Тургенев бе стар човек, квочеше като кокошка и после плака — видя зор.

Каналите не бяха довършени, пътят край Нева се рушеше, неизпълнение на заповедта. Нима наистина ще умре тъкмо сега, наред толкоз трудове недовършени?

Сестра му го преследваше: тя беше хитра и злобна. Монахинята не можеше да го трае: тя беше глупава. Син му го мразеше: беше упорит. Любимецът му, миньонът Данилич — крадец. И се откри едно писъмце от Вилим Иванович до стопанката, с рецепта за напитка, за една такваз напитчица, не за някого друго, за самия стопанин.

Той се замята с цялото си тяло на кревата, чак до платнения балдахин, креватът се разлюля като кораб. Туй бяха гърчове от болестта, ала и той самият се тръшкеше нарочно.

Екатерина се надвеси над него с онова, с което бе грабнала душата му, месото му — с гърдите си.

И той се подчини.

Които само до преди два месеца бе целувал господин камерхер Монс, Вилим Иванович.

Той се умири.

В съседната стая италианският доктор Лацарити, мургав, дребничък и хилав, грееше червените си ръчички, а другият, ингилизинът Хорн, точеше дълго и остро ножле — да го реже.

Монсовата глава я накуснаха в спирт и сега тя стоеше в една стъкленица в кунцкамората за науката.

На кого ще остави цялата таз голяма наука, цялата таз уредба, държавата и най-сетне всичките тез художества?

О, Катя, Катя, майко! Омразнице!

Данилич, херцог Ижорски, сега изобщо не се събличаше. Седеше си в спалнята и подремваше от време на време: не идат ли?

Той отдавна беше се научил да седи тъй и да подремва седешката: чакаше, че ще загази за ограбването на манастирите, за почепската делба и за многото подкупи, които бе вземал: от одного сто хиляди, от друго — петдесет рубли; от градове и женици; от какви ли не чужденци и от кралския двор; а после — при търговете на чуждо име — за обличане на войската, за шиене на гащи от изгнил плат; и направо от държавното съкровище. Той имаше остър, пламенен нос и сухи ръце. Обичаше всичко да свети в ръцете му, да има от всичко по много и всичко да е от най-хубавото, всичко да е стройно и изпипано.

Вечерно време правеше сметки на загубите си:

— Василевският остров ми бе подарен, а после изневиделица отнет. При последното награждаване по войската ме прескочиха. И само едно може да ме утеши — ако ми подарят град Батурин.

Светлейшият княз Данилич обикновено викаше своя министър Волков и го караше да му дава отчет колко имоти му се водят към днешна дата. После се заключваше, спомняше си последната цифра, петдесет и две хиляди поданици, или си спомняше за кланицата и фабриката за мас, които имаше в архангелския Град — и чувствуваше известна потайна сладост край самите си устни, сладост от имотите, от това, че има много, повече от всички, и че всичко туй расте. Той бе водил войски, бе строил бързо и съвестно, бе прилежен и работлив, но вече няма походи и се свършиха каналните строежи, а ръката му продължаваше да е суха, да усеща сърбеж, работа ѝ трябваше на нея или ѝ трябваше женска, или рушвет?

Данилич, княз Римски, обикна рушветите. Той вече не можеше да обгърне с очи всичките си имоти, градовете, селата и хората, дето му принадлежаха — и понякога сам си се чудеше:

— Колкото повече имам, толкова повече ме сърби ръката.

Понякога се събуждаше посред нощ в дълбоката си алкова, гледаше Михайловна, херцогиня Ижорска, и въздишаше:

— Патка, патка си ти!

После извърщаше пламнало око към прозореца, към азиатските цветни стъкълца, или се заглеждаше в кожения изрисуван таван и пресмяташе колко ще изкяри от държавата, за да посочи в сметките по-малко, а в действителност да получи повече жито. И излизаха я петстотин хиляди, я цели шестстотин и петдесет хиляди рубли. И изпитваше уязвление. После пак дълго гледаше Михайловна:

— Я си виж зурлата!

И тогава пъргаво и бързо напъхваше ходила в татарските си пантофи и отиваше в другата стая, при балдъза си Варвара. Тя го разбираше по-добре, с нея си приказваха за какво ли не чак до заранта. И туй му услаждаше душата. Старите глупци казваха, че не можело тъй, грехота било. А стаята е съвсем наблизко и може. Туй му придаваше държавническа смелост.

Но обикна и дребните рушвети и понякогаш казваше на балдъза си Варвара или на Михайловна, на Почепската графиня:

— Как да усети човек радост от имотите си, когато не може да ги види всичките наведнъж или дори да си ги представи? виждал съм по десет хиляди души на парад или на лагер — пак са много, а аз към днешна дата според ведомостта на господин министър Волков ги имам петдесет и две хиляди души извън просяците и старците. Туй не може да се разбере. А рушветът ми е в ръката, държа го с петте си пръста като жив.

И сега, след толкоз много дребни и едри рушвети и грабителства, след като бяха изпратени на заточение всичките му върли врагове: барон Шафирчо, евреинът и мнозина други, той седеше и чакаше съд и наказание, но все си мислеше, стиснал зъби:

„Ще им дам половината, ще се отърва.“ А след като си пийнеше рейнско вино, представяше си вече някакъв свиден град, свой, собствен, и добавяше:

— Ама Батурин ще е мой.

А после работите тръгнаха съвсем зле; и разбра, че като нищо може да дочака изтръгване и на двете ноздри — каторга.

В това изпадане му оставаше само една надежда: в Лондон и Амстердам бяха прехвърлени много пари, някой ден щяха да му свършат работа.

Но който се е родил под планетата Венера — Брюс му го бе казал: сбъдване на желанията и избавяне от мъчнотии. Ето на: онзи взе, че се разболя.

Сега Данилич седеше и чакаше: кога ще го повикат? Михайловна все се молеше туй да стане час по-скоро.

И вече втора нощ поред седеше тъй, издокаран с парадната униформа.

И ето че, когато седеше тъй и чакаше, надвечер влезе при него слугата и каза:

— Граф Растрелий, по важна работа.

— Кой дявол го довлече? — смая се херцогът. — И графството му пукната пара не чини.

Но ето че влизаше самият граф Растрелий. Неговото графство не беше истинско, а папско: или папата му бе дал графството за нещо, или той си бе купил графството от папата, а иначе беше най-обикновен художник.

Бяха го пуснали заедно с калфата му, господин Лежандър. Господин Лежандър вървеше по улиците с фенер и светеше на Растрелий, а после долу докладва, че моли да пуснат при херцога и него, калфата, господин Лежандър, защото бил по-отракан в немския.

Пуснаха ги.

По стълбището граф Растрелий се изкачваше бодро и опипваше с ръка перилата, като да бяха дръжката на собствения му бастун. Той имаше кръгли, зачервени, малки ръце. Не поглеждаше нищо наоколо, защото къщата бе строена от германеца Шедел, а туй, дето може да го построи германец, беше безинтересно за Растрелий. А в кабинетната застана гордо и скромно. Той беше дребен, коремът му — голям, бузите дебели, краката малки, като женски, и ръцете кръгли. Опираше се на бастуна си и сумтеше силно с нос, защото се беше запъхтял. Носът му бе на черни точки, пъпчив, с цвят бордо, като сюнгер или холандски туф, с какъвто бе облицован фонтанът. Носът му беше като на тритон, защото от водката и от голямото си изкуство граф Растрелий дишаше силно. Той обичаше заоблеността и ако изобразяваше Нептун, правеше го непременно брадат и около него се цамбуркаха морски моми. По този начин той бе наоблил покрай Нева стотина бронзови парчета и всичките до едно забавни, от Езоповите басни: точно срещу къщата на Меншиков имаше например бронзов портрет на жабата, която толкоз се надувала, че най-накрая се пръснала. Тази жаба беше досущ като жива, очите ѝ бяха опулени. Такъв човек, само загдето се съгласи да дойде тук, заслужава милион: в кутрето си той имаше повече радост и художество, отколкото всички германци закуп. Само из пътя от Париж до Петербург пропиля десет хиляди франка. Туй Меншиков до ден днешен не можеше да забрави. И дори го уважаваше за това. Колко ли изкуство може да произведе той? Меншиков с почуда гледаше дебелиите му прасци. Брей, дебели прасци има, личи си, че е як човек. Но, разбира се, Данилич като херцог седеше на креслото и слушаше, а Растрелий стоеше и приказваше.

Каквото рече той на италиански и френски, господин калфата Лежандър го казваше на немски, а министър Волков го разбираше и чак тогаз го докладваше на херцог Ижорски на руски.

Граф Растрелий се поклони и произнесе, че дук Д'Ижора е изящен господин и великолепен покровител на изкуствата, техен баща, и че е дошъл само заради туй.

— Ваша алтеса е баща на всички изкуства — тъй предаде това господин калфата Лежандър, ала каза вместо „изкуства“ „щуки“, защото знаеше полската дума — щука, означаваща изкуство.

Господин Волков си помисли, че става дума за риба, но Данилич, херцогът, отхвърли това предположение.

Той чакаше.

Неочаквано граф Растрелий изказа жалба срещу господин Де Каравак. Каравак беше художник за малки работи, рисуваше персони в дребен размер и бе пристигнал едновременно с графа. Но дукът му оказал патронска милост и започнал да го използва като исторически майстор и тъкмо на него възложи поръчката да изобрази Полтавската битка. А сега до графа е стигнал слухът, че от страна на господин Де Каравак се подготвя такова нещо, че той е дошъл да моли дука да се намеси в тази работа.

Думата „Каравак“ произнасяше натъртено, страшно, с презрение, сякаш грачеше. От устата му хвърчеше слюнка.

Данилич се прицели с око в него: гледката на художника му беше приятна.

— Нека приказва за работата — рече той, — що са се скарали с Коровяк. Коровяк е художник на място и взема евтино. — Беше му приятна кавгата между Растрелий и Каравак и ако не бяха таквиз времената, какво би направил той? Щеше да покани гости, да повика ей тоз Растрелий и Каравак и да ги насъска един срещу друг, та чак да се сбият. Като петли, тоз дебелият и онзи мургавият.

В това време Растрелий каза, а господин Лежандър поясни:

— До ушите му е стигнало, че когато императорът се спомине, то господин Де Каравак иска да му направи маска и господин Де Каравак не знае да прави маски, а маски от умрели знае да прави той, Растрелий.

Но при тези думи Меншиков се поизпъна на креслото, скочи като перце от него и се завтече към вратата. Надникна зад вратата и после

дълго надзърта през прозореца; проверяваше няма ли нейде съгледвачи и доносители.

Сетне отиде при Растрелий и му рече тъй:

— Що дрънкаш дивотии по адрес на самата персона? Императорът е жив и днес му е поолекнало.

Но в отговор на това Растрелий силно завъртя глава с отрицание:

— Императорът, разбира се, ще умре вътре в четири дена — каза той, — тъй ми рече господин лекарят Лацарити.

И веднага след туй, за да поясни думите си, посочи с два дебели и малки пръста надолу, към пода — че именно вътре в четири дена императорът, разбира се, ще влезе в гроба.

И тогава Данилич усети леки тръпки и потресение, защото още никой външен човек не бе говорил толкова явно за смъртта на царя. Той почувствува възторг, сякаш го бяха издигнали над пода и един вид се бе възнесъл във въздуха над състоянието си. И из един път се промени целият. До масата на креслото сега седеше спокоен човек, баща на изкуствата, който вече не се интересуваше от дребните подкупи.

След това Растрелий каза, а господин калфата Лежандър и министърът Волков преведоха всеки по своему:

— Той, Растрелий, иска да направи това, защото се надява да придобие покрай тази любопитна маска голямо влияние в чуждестранните дворове и при Цезаря, както и във Франция. А срещу това той, Растрелий, обещава да направи маска и на самия херцог, когато той умре, и е съгласен да изработи портрет, меден, малък, на херцогската дъщеря.

— Кажи му, че ако река — аз мога да му одера маската — каза Данилич, — а на дъщеря ми нека направи среден размер. Глупак!

И Растрелий обеща.

Но подир туй, след като попристъпя от крак на крак и изпухтя няколко пъти с дебелите си устни, той внезапно изпъна дясната си ръка — на дясната му ръка святкаха рубини и брилянти — и започна да говори толкова бързо, че Лежандър и Волков стояха със зяпнали уста и нищо не превеждаха. Думите му приличаха на мехурчета, които изскачат на повърхността на водата около къпещ се човек и също

толкова бързо се пукат. Мехурчетата изскачаха и се пукаха — и най-сетне къпецията се човек се гмурна: граф Растрелий се беше задавил.

После на херцога му докладваха: има едно изкуство толкова изящно и точно, че портретът не може да бъде отличен от човека, по когото е правен. Нито медта, нито бронзът, нито най-мекото олово, нито гипсът не могат да се сравнят с веществото, от което изработват портрети художниците на това изкуство. Туй изкуство е най-древно и най-дълго трае, още от времената на римските императори дори. И веществото направо си плаче за майстора, толкоз се поддава на моделиране и предава всичко: и най-малката вдлъбнатина или издуптина, стига само да понатиснеш с длан или с пръст, или да изчегърташ с острието, а после да го потъркаш, да го изгладиш, да го оправиш и изравниш — и става: великолепие.

Меншиков тревожно наблюдаваше пръстите на Растрелий. Малките разкривени от студа и водката, червени и набръчкани пръсти мачкаха въздушната глина. И най-сетне, оказа се още нещо: преди около двеста години намерили в италианската земя една девойка, девойката била като жива и всичко било като живо и отгоре, и отзад. Едни казвали, че туй е статуя, изработена от известния майстор Рафаил, а други — че е от Андрей Верокий или от Орсиний.

На това място Растрелий се разсмя, както се смее растящо дете: очите му се изгубиха, носът му се набръчка и той викна припряно:

— Но това била Юлия, дъщерята на известния Цицерон, жива, тоест не жива, а самата природа я била превърнала с времето в онова вещество. — И Растрелий се задави. — И това вещество е восъкът.

— Колко искат за тая мома? — попита херцогът.

— Тя не се продава — каза Лежандър.

— Тя не се продава — каза Велков.

— Що да си приказваме тогаз? — рече херцогът. Но Растрелий вдигна нагоре малката си дебела ръка.

— Кажете на дук Ижорски — заповяда той, — че на всички велики владетели, когато умрат, непременно им се правят по точна мярка такива восъчни портрети. Има портрет на покойния Луи Четиринадесети п той е направен от славния майстор Антон Беноа — моя учител и наставник в тази област, и сега във всички европейски земи, големи и малки, в тази работа е останал само един майстор и този майстор съм аз.

И заби пръст в гърдите си, и се поклони широко и достолепие на дук Ижорски, на Данилич.

Спокойно седеше Данилич и попита маестрото:

— А на бой голям ли е тоз портрет?

— Портретът е дребен, бидейки дребен самият покоен французки владетел; устата му е женска, носът като орлов клюн; но долната устна е силна и брадичката аристократична. Облечен е с дантели и има начин той да скача и да показва с ръка благоволение на посетителите, защото се намира в музей.

Тук вече ръцете на Данилич се размърдаха: той беше несведущ в механиката, но обичаше разкоша и вещите. Той не обичаше художеството, а обичаше забавленията. Но по навик попита, все едно, че от любознание:

— А машинерията вътре ли е, или е прикрепена отвън и стоманена ли е или желязна, или каква? — Но веднага след туй махна с ръка и рече: — А тоз обичай е глупав — персоната да скача и да оказва чест на всеки безделник, пък и нямам време сега.

Но след краткия превод Растрелий хвана въздуха в юмрук и тъй го поднесе на херцога.

— Щастие — каза той, — който, без да ще, настъпи с крак — пред него става персоната, тоест всичко е опитване на щастието.

След туй настъпи пълно мълчание. Тогава херцог Ижорски извади от дълбокия си джоб сребърно калъфче, измъкна от него златна клечка за зъби и си почопли зъбите с нея.

— А восъкът от стари отливки, от калъпите за топове, дето е останал — върши ли работа за портрета? — попита той след Това.

Растрелий даде горд отговор, че не, не става, нужен е съвсем бял восък, но в това време влезе Михайловна.

— Викат те — рече тя.

И Данилич, светлейшият княз, стана, готов да се разпорежда.

По Нева духаха два насрещни вятъра: сиверик — от шведско, и мокряк — от мокрото място, и когато те се срещнаха, тогаз задуха трети вятър: чухонският напречник.

Сиверикът беше нрав и къдрав, мокрякът — кос и завъртян. Задухваше чухонският напречник напреко на всичко. Той се движеше по Нева на кръгове, очистваше едно място, бялата му брада щръкваше и после се връщаше и пак засипваше очистеното място.

Тогава два млади вълка изостанаха от голямата глутница в гората отвъд Петров остров. Двата вълка тичаха по притока на Нева, прекосиха го, постояха и се огледаха. Те хукнаха през Василевския остров по линейния път и пак се спряха. Бяха видели една колиба с дървена бариера пред нея. В колибата спеше жив човек, завит презглава. На това място те избиколиха бариерата; затичаха се с отмерена крачка по тясната пътека, която вървеше покрай реката. Отминаха две къщурки и точно при къщата на Меншиков слязоха до Нева.

Те слизаха предпазливо: имаше натрупани камъни, посипани със сняг, а тук-там и голи; те, вълците, нежно слагаха лапите си. И побягнаха към рядката горица, която се мержелееше в далечината.

В една дървена къща се светна или лампата в нея и преди туй си бе горяла, но сега бе започнала да свети но-силно, после в здрача изскочи човек с муцунести кучета, после ги отвърза и веднага след туй се провикна, а сетне гръмна с дълга пушка. Ханс Юрген беше готвач, а сега брегови началник, той именно изскочи от дървената си къща и гръмна. Муцунестите кучета бяха неговите догове. Той имаше дванайсет кучета.

Тогава вълците притиснаха задници към леда и цялата им сила отиде в предните лапи. Предните лапи ставаха все по-стръмни, все по-силни, вълците загребваха все повече пространство и избягаха от кучетата.

После се качиха на брега и покрай Лятната градина дотърчаха до Ерика, до Фонтанната рекичка. Тук прекосиха големия Невски

перспективен път, дето отива към Новгород. Той беше настлан с наковани напреко дъски. После, прескачайки в мочурляка от бабуна на бабуна, се скриха в горичката отвъд Фонтанната рекичка.

А от изстрела той се събуди.

По цяла нощ той се трудеше насън, сънуваше трудни сънища. А за кого се трудеше? — За отечеството. Ръцете му сънуваха товар. Той тътрузеше този товар от едно неспокойно място на друго, а краката му се изморяваха, ставаха все по-тънки и най-сетне съвсем изтъняха.

Присъни му се, че онази, която всички наричаха Катерина Алексеевна, а той — Катеринушка, а навремето ѝ викаха драгунска жена, Катерина Василевска и Скавронска, и Марта, и как ли не още — че тя си е отишла. Той влезе в палатите и му се дощя да побегне — толкоз пусто беше всичко без нея, а из палатите бродеше една мечка. Вързана със синджир, с черен косъм и големи лапи, кротко животно. И животното беше нежно с него. А Катерина си е отишла и се крие. После видя един войник и войнишкото му лице, надутото като мехур и със ситни бръчки, като нагърчена от вятъра водна повърхност. И захвърли товара си и мушна няколко пъти войника с шпагата; точно тогаз го заболя долната част на корема, доплака му се чак, но после го отпусна, макар и не съвсем. Все пак той хвана войника под мишниците и го затътри, после се залови да го мъчи с отмалели ръце, искаше да го разпита. Турна го на пода и прокара нажежената вила през гърба му. А онзи си лежи кротко и наоколо му покъщнината и най-различни работи. Когато започна да движи вилата по гърба на войника, чак него го смъдна гърбът и той самият премалая и пребледня. Стана му студено и страшно и му се стори, че не стъпва, а виси над пода. И войникът все викаше на висок глас, с неговия глас, Петровия. Тогаз почнаха да гърмят отдалеч шведите и той се събуди, разбра, че не той е измъчвал, а него са го измъчвали, и каза тъй, като че ли пишеше писмо на Катерина:

— Ела да ме видиш как живея ранен и на какъв хал съм.

Събуди се още веднъж и се озова в здрача като в утроба, беше задушно, от снощи бяха напалили здравата.

И полежа малко, без да мисли.

Беше се променил дори на големина, имаше слаби крака и корем пустинен, каменен и труден.

Реши да не вписва нощните си сънища в кабинетния дневник, както правеше обикновено: сънищата бяха безинтересни и донякъде го беше страх от тях. Страх го беше от онзи войник и от бръчките му и не се знаеше какво значи войникът. Но трябваше и с него да се оправи.

После в стаята се поразвиделя, сякаш готвач бе разбъркал тази каша с черпака.

Започваше денят и макар че той вече не ходеше да си гледа работите, щом се събудеше, работите му плъзваха по него. Отиде ужим в стругарната — да достругува нещо от кост, — беше останало едно недовършено сандъче.

После ужим дойде ред да направи обиколка на канцелариите — днес беше вторник, нецеремониален ден, каляските го чакаха, дрехи обикновени. Калмишкият калпак на главата — и в Сената.

На Сената да даде такъв указ: за косата да не провесват повече от един път и с желязна вила да не горят, защото кога горят с нажежена вила, човек отвътре става друг и може да полудее.

Но работите бързо го напуснаха, без да стигнат до края и дори до началото си, като сенки. Той съвсем се събуди.

От снощи толкоз бяха напалили камината, че глазурата на кахлите се бе нажежила и сякаш се пукаше пред очите му, сякаш пращеше. Стаята беше малка, суха, самият въздух се пукаше от жегата като глазура.

Ах, що ли не може фонтанната прохлада да облее сега малката суха глава.

И фонтанът да се напне и да изхвърли високо струята си — тогаз би се пукнала болестта.

А когато цялото му тяло се събуди, той разбра: приближава края на Петър Михайлов, най-крайният и скорошен край. Оставаше му най-много една седмица. На по-малко не беше съгласен, за по-малко го беше страх да си помисли. А Петър Михайлов си викаше, когато се обичаше или съжаляваше.

И тогаз очите загледаха сините холандски кахли, които той бе изписал от Холандия, и тук се опита да произвежда такива кахли, ала нищо не излезе, загледаха камината, която щеше да стои на това място дълго след смъртта му, хубава камина беше.

А защо не можа да тръгне производството на тези кахли? Не си спомни и продължи да гледа кахлите, и гледането му беше съвсем

детско, без корист.

Вятърна мелница
и павилион с мост
и тримачтови кораби.
И море.

Човек с кръгла шапка вади вода с кръгла помпа и три цветя,
толкоз дебели, като да са човешки краинициГрадинар.

Минувач с втален кафтан прегръща дебела булка, па която ѝ е
приятно. Пътно приключение.

Кон с глава като на куче.

Дърво, къдраво, прилича па китайско, каляска, в нея седи човек,
а отвъд кула и знаме и птици хвърчат.

Колиба и до нея една едра мома, съмнително е дали може да
влезе в колибата, защото не е спазена пропорцията.

Холандски монах, плешив, чете под бодливо дърво книга.
Облечен е с шаячна дреха и седи дупешката.

И море.

Гълъбарник, обикновен, с колонки, а колонките му дебели като
колена. И статуи, и саксии. Отзад куче с женско лице лае. Отстрана
една птица взема за почест с крило.

Прохладна китайска пагода.

Двама дебеланковци на мост, а мостът на диреци като книжни
подвързии. Холандско ежедневие.

Още един мост, подвижен, на вериги, ала не плосък, а извит.

Кула, отгоре спусната кука, на куката въже, а па въжето се люшка
товар. Теглят го. А отдолу, в канала, лодка и трима гребци, те са с
кръгли шапки и карат с лодката крава. И кравата е с голяма глава и
пъстра, на петна.

Пастир, подкарал рогато стадо, а на хълма се виждат дървета,
бодливи, рунтави като кучета. Лятна жегга.

Замък, квадратен, старовремски, патици в залива Пред замъка и
дървото се е привело. Норд-ост.

Разрушена сграда или развалини и конна войска язди по пясъка,
а цевите са голи и шатрите рогати.

И тримачтов кораб, и море.

И сбогом, море, и сбогом, камино.

Сбогом, ялче, ялченце! Няма да ме караш вече до Сената!

Недей ме чака! Екипажът да се пусне, заплатата да му се брой!
Сбогом на вас, кортик и портупей!
Кафтан!
Обувки!
Сбогом, море! Сърдито!
И на вас сбогом, корабни платна!
Насмолени въжета!
Морски вятър, стриди!
Платнарска промишленост, фабрики, сбогом!
Промисленост корабна и огнестрелна!
И на теб сбогом, шаечна и тепавичарска промишленост! И
военно дело!
Сбогом, сбогом и на вас, рудни находища, мини дълбоки със
задуха!
Да можеше да ида сега на баня да се натопля!
Малвазия не ми дават да си пийна докторите!
Сбогом, сбогом, адмиралски час, австерия и червен фенер, и
леки жени, и бели крака, и домашна радост! На всичката таз приятна
работа!
Петерхофска градино, сбогом! Великолуцки брези и липи
амстердамски!
Сбогом, господа чужди държави! Лъве шведски, Драконе
китайски!
И на теб сбогом, корабе голям!
И не се знае на кого те оставям!
Синове и дребните дъщерички, дребосъците, дребосъченцата,
всичките до едно измряха, а най-големия злодей аз го убих! На пустош
ще обърнат всичко!
Сбогом, Питер-Бас, господин капитан на бомбардирската рота
Петър Михайлов!
От зла и вътрешна тайна болест умирам!
И не се знае на кого оставям отечеството и делото, и
художествата си!
Той плачеше без глас под юргана, а юрганът беше пъстър, съшит
от безброй парченца, кадифени, копринени и памучни, като на
селските деца, топъл. И се беше намокрил откъм долния край.

Нощният калпак се бе изхлузил от широката му глава; главата беше остригана като на млад войник.

Камизолата висеше на закачалката, отдавна бе шита, беше се износила, извехтяла. Не бе вече за обличане.

А след един час щеше да дойде Катерина и той знаеше, че умира, защото не я бе убил и дори я пуща да влиза в стаята му. А трябваше да я убие и тогаз кръвта му щеше да получи облекчение, той щеше да оздравее. А сега кръвта му тръгна надолу и се задържа, и го държи, и не го отпуска.

А потайния си приятел, Данилич, и него не го уби и също не получи облекчение.

А човекът в съседната малка стаичка нещо се умълча, не скрибуца с перото, не трака със сметалото. И не ще сколаса да тегли брадвата на онзи гнил корен. Сигур са изгонили онзи човечец от стаичката, вече няма кой да слуша докладите му.

Износи се, продадоха го, умира войнишкият син Петър Михайлов!

Устните му затрепериха и главата му взе да се измята назад върху възглавницата. Тя лежеше, мургава и не кой знае колко голяма, с наклонени вежди, както лежеше преди седем години главата на оногова, широкоплещестия, и той войнишки син като него, главата на Алексей, сина Петров.

А същински гняв не усещаше, гневът не идваше, само тръпки. Виж, ако се разсърдеше; веднъж да се разсърдеше, тогаз стопанката щеше да го погъделичка по темето — той би си поспал и тогаз би оздравял.

И изведнъж по кулата на онзи замък, дето се люшкаше товар на въжето, по оназ синя кахла запълзя хлебарка. Измъкна се от цепнатината, спря се и се огледа.

През живота си само от три неща се бе страхувал, ала и от трите много: първият страх беше от водата, вторият — от кръвта.

Като дете се плашеше от водата, от таз мътилка, от набъбването на реката напролет му се повдигаше. И тъкмо затуй обикна лодката, защото лодката беше стена, беше защита от пролетната вода. И после свикна и я обикна.

От кръвта се плашеше, ала не дълго. Като дете бе видял един от вуйчовците си убит. Вуйчо му бе толкоз червен и приличаше на одран,

като свиня на месарската чаршия, но вуйчовото лице и този път беше бледно и на туй лице, сякаш някой бояджия го бе плеснал с четката си, имаше кръв вместо око. И тогаз той се изплаши и затрепери, но усети и известно любопитство. И любопитството надделя, и той стана любопитен към кръвта.

И трети един страх имаше — от оназ гад, от пукливата хлебарка. Този му страх си остана.

А какво толкоз има в таз хлебарка, че да се страхува от нея? Нищо.

Тя беше се появила преди около петдесет години, бе придошла от Турция на неизброими талази, през злополучната турска война. Въдеше се в австериите и по сухи, и по мокри места; обичаше камините. Може би го беше страх, защото гадините бяха дошли от Турско? Или защото бяха подмолни, тайно се криеха в цепнатините, защото през цялото време присъствуваха, живееха, криеха се и изпълзяваха изневиделица? Или от китайските им мустаци? Те приличаха на Фьодор Юрич, на кесар-папата, на княз Ромодановски, с китайските си мустаци. Или защото бяха празни и когато ги смачкаш, се чува звукът — хруп, като от празно място или от рибешки мехур? Или защото те, мъртвите твари, са съвсем плоски като люспа?

И когато трябваше да замине за някъде — преди него тръгваха пратеници и куриери и оглеждаха къщите: къде да отседне, има ли гад? Инак не отсядаше. От тази гад нямаше нито цяр, нито защита.

А сега той, Петър, плачеше, очите му бяха насълзени и той не виждаше хлебарката. А когато си изтри очите с юргана — тогаз я видя.

Хлебарката стоеше, мърдаше мустаци, гледаше насам-натам и беше лъскавочерна като маслина. Накъде ще тръгнат сега тези много крака? Накъде ще зашумолят? Току-виж, скочи на кревата и вземе да шари по юргана. Тогаз пръстите на краката му се изпритесниха, той се разтрепера, изтегли юргана чак до носа си, а после измъкна ръка изпод юргана, за да докопа ботуша си и да го запокити по гадината, докато тя стои и не се крие. Но ботушите ги нямаше, пантофът беше лек и нямаше да я убие. Посегна и за него, ала не можа да го стигне и с тихо виене запълзя по ръце. Колко са слаби! Не го държат! А гърдите му са като дюшек, натъпкан с гнил талаш. Той си полежа малко, почина си. После допълзя по ръце до креслото. Креслото беше дъбово, стругувано и вместо странични облегалки имаше женски ръце. Поддържа, поддържа

дъбовите тънки пръсти, а после ръката му, все едно че във вода, потъна във въздуха — пак за тоя пантоф. А пантофа го няма и дъно няма, и ръката плувна. Тогаз зъбите му загракаха силно, защото хлебарката не беше под негово наблюдение и го чакаше или може би бе тръгнала нанякъде или бе паднала.

И изведнъж хлебарката наистина взе, че падна като умряла, тракна и я нема. Нема я досущ като него: Петър Алексеевич лежеше в безсъзнание и без дрехи като пиян. Силата му се бе свършила. Но той беше търпелив и все се мъчеше да се свести, и се свести скоро.

Огледа се с опулени очи на всички страни — къде ли е отишла гадилата? — погледна със сърдити очи над лакирания параван и видя непознато лице. Вляво от кревата, до вратата на столче седеше човек. Той беше млад и очите му бяха изблещени към него, към Петър, а зъбите му тракаха и главата му се тресеше. Той приличаше на шантав или на глупак, или пък му беше студено. До него седеше още един, старец, и спеше. По лице май че мязаше на Мусин-Пушкин от Сената. А младият по лице приличаше на германец, от холщайнчаните.

Тогава Петър пак го загледа и видя, че на младия му тракат зъбите, а устните му се тресат, но че той не е глупак, и каза отпаднало:

— Ei, dat is nit permittert. [Ей, това не е разрешено (хол.). — Б. р.]

Беше се засрамил, че холщайнчанинът го вижда такъв, че се е намъкнал в спалнята му.

Но едновременно с това понамаля страхът му.

А когато погледна към камината, хлебарката я нямаше и той си внуши; че му се е привидяло, че туй не може да бъде, откъде ще се вземе тук хлебарка? Премаля за известно време и се унесе, а когато отвори очи, видя трима души — и тримата не спяха, а младият, когото бе взел за холщайнчанин, също беше сенатор, Долгоруки.

Каза:

— Кои сте вие?

Тогава старецът и другите станаха и старецът каза, изпънал ръце по шевовете на панталона си:

— Проведени сме да вардим здравето на ваше величество.

Той затвори очи и подряма малко.

Не знаеше, че от тази нощ сенаторите се редуват по трима да го вардят в спалнята му. После, без да ги гледа, махна с ръка:

— После.

И тримата си излязоха.

А същата тази нощ в стаичката до спалнята седеше край масата един дребен човек, сипаничав, с широко лице, неугледен. Шумолеше с някакви книжа. Всичките книжа бяха подредени на купчинки, за да може по всяко време да се яви в спалнята и да рапортува. Човекът цяла нощ бе прехвърлял книжата. Той беше генерален фискал и готвеше доклад. Викаха го Алексей: фамилното му име беше Мякинин, не от застарелите фамилни имена. Книжата си събираше чрез фискалите; и най-кроткият измежду тях беше търговският фискал, Бусаревски. И му писуваше къде как стоят работите и защо не вървят, колко пари са дадени за рушвет, колко са взети и колко са скрити на потайни места. За даването на подкуп имаше остър нюх, рушветчиите надушваше по въздуха, скритите пари — по дирите.

И когато настана болестта, повикаха тоз неугледен човек и му бе речено: ще стоиш тук, в стаичката до моята спалня, щото повече не мога да идвам в канцеларията ти. А ти седи и пиши, и ми докладвай. А храната ще ти я носят в стаичката. А ти седи и се спотайвай. Спотайвай се и пиши.

И оттогава насам в стаичката скръц-трак! Човекът прехвърляше на сметалото големи числа. И заранта на втория ден човекът влезе тайно в спалнята и рапортува. След тоз рапорт на него взе да му се тегли устната и се показва пяна. Човекът стоеше и чакаше. Той беше търпелив, изчакваше, а главата си държеше на една страна. Неугледен човек. После, когато устната попрестана да се тегли, човечецът надигна чело, челото беше набърчено, и хвърли поглед към самата персона, чак към очите ѝ — и погледът беше съвсем обикновен, миглите рижави, поглед на видял и патил човек. Тогаз човекът попита, съвсем тихо, както се пита за здравето болен човек или стопанин на изгоряла къща:

— А как ще речеш, само клоните ли да сека?

Но устната беше неподвижна, не се теглеше вече и не отговаряше нищо. А очите бяха затворени и сигур бе започнало тайно вътрешно

гризение. Тогава сипаничавият си помисли, че другият не го е чул и попита още по-тихо:

— Или ще речеш да ударя с брадвата по корена?

А другият мълчеше и този продължаваше да си стои с книгата. Сипаничав човек, неугледен. Мякинин, Алексей.

Тогаз очите се отвориха и един тънък глас, дрънчащ като пукната чашка, каза на Алексей Мякиннн:

— Сечи издъно.

А окото уплашено загледа Мякинин — беше му се сторило, че Мякинин го съжалява. Но той си стоеше — рижав, сипаничав, дребен, спокоен — стара служба.

И сега човекът все пресмяташе и подшиваше с една дебела игла, а заран докладваше — чело до чело. Книжата му вече бяха дебели. При него идваше Бусаревски, търговският фискал — бе заповядано този човек да го пущат по всяко време.

И когато търговският фискал си отиде, Мякинин из един път се изпоти и се поти дълго, бърса челото си с ръка, но и ръцете му се изпотиха. А после седна, тракна само два пъти със сметалото и заскрибуца. Първото дело беше на светлейшия княз, на херцог Ижорски. И щом го наскрибуца докрай, приши му началото. А началото още преди туй си беше — за едри суми, които негова светлост е прехвърлил в амстердамските и лионските кредити. Но туй начало туй си и остана начало, а той приши друго едно, най-първото начало — пак за едри суми, които негова светлост беше вложил в Амстердам и Лион. Много едри суми. А се изпоти, защото тез пари бяха препратени чрез негова светлост в холандския Амстердам и при френците в Лион не от кого да е, а от нейно самодържавие. Той целият се изпоти. А подир туй подши сведението за още неизвестни тайни подкупи чрез Вилим Иванович, също дадени на нейно величество.

Той не заведе отделно дело, а направо го подши към първото. Той тъкмо заради туй се беше изпотил, защото не знаеше как да постъпи: да захваща ли специално дело, или не. И след като го подши, хвърли грижовно око на листовете. И тракна на сметалото, и топчетата му показаха закуп много хиляди. Безброй. И ги върна назад, сметалото нищо не показваше.

Тогаз, след като прехвърли по много листове наведнъж, при което плюнчеше въздебелия си пръст, извърши адиция, направи си

сметка и излязоха общо 92. Дълго гледа, а челото и очите му изразяваха изумление. И после изведнъж чевръсто — мръдна едно топче назад — извърши супстракция, останаха 91. После на няколко пъти посяга, дори и с три пръста, към туй последно топче и всеки път то го опарваше, ала най-сетне го върна полечка назад.

Тогаз се хвана за късата коса, сграбчи я и взе да се чеше. И турна сметалото на пода. Легна да спи.

А 92-те топчета бяха 92 глави.

И заранта дойде за доклад, онзи още спеше. Той постоя.

После окото се отвори, туй беше знак, че слуша. И с тих глас, дори не с глас, а сякаш с вътрешно гъргорене, досами ухото, бе докладвано. Но окото пак се затвори и Мякинин си помисли, че другият е припаднал, и стоеше и се съмняваше. Но тогаз се изтъркули една сълза — и с таз сълза бе даден знак, че е разбрал. А с пръстите друг знак, Мякинин и него не го разбра: я да си върви, я няма как, щом сме се захванали за тая работа, трябва да я довършим, я абе, зарежи я, вече ми е все едно.

Тъй и не можа да разбере, а когато се прибра в стаичката, вече не заскрибуца и полека избута сметалото с крак. И него ден забравиха да му донесат ядене, Седеше си гладен и не си лягаше да спи. После чу: нещо не е наред, оттатък ходят и шумолят като мишки по таван, а после стана тихо — и пак има нещо съмнително. Призори накъса тихичко всичко, което бе подшил, накъса го на ситни парченца, огледа се и го набута в ботуша си. А числата записа с арабски цифри на скришно място, за в случай че ако потрябва, да може пак да ги сбере и докладва.

След един час вратата се блъсна и влезе Екатерина, нейно величество. Тогаз Мякинин, Алексей застана мирно. И нейно величество с пръст му посочи — да си върви. Той посегна към листовете, ала тя ги затисна с ръка. И го погледна. Мякинин, Алексей нищо не рече и си излезе. Вкъщи изгори в печката всичко, дето го бе набутал в ботуша си. А арабските цифри си останаха, само на скришното място, и никой не може ги разбра.

И доста нещо остана в стаичката.

За големите кражби от корабите, които той строеше — туй се отнасяше за генерал-адмирал Апраксин. И за почти всички господа от

Сената — кой колко и за какво. Но само с посочване на големите подкупи и кражби, щото за малките не би му стигнала хартията да ги запише. Как търговците си крият печалбите, за търговците Шустови, дето върху хиляди и хиляди не плащат данък, а самите те се укриват, скитат кой знае къде, предрешени като просяци. Как господа дворяните укриват житото и изчакват да настане глад, че да натрупат повечко пари, имената им и още ред други работи. Останаха и къде са се дянали — за туй Мякинин не се замисляше.

Той беше рижав, с широко чело, дребна риба. Ако не беше Павел Иванович Ягужински, кракът му надали щеше да стъпи в оназ стаичка и нямаше да го изгони оттам лично Екатерина.

Призори тримата сенатори отидоха в Сената и Сенатът се събра и издаде указ: да бъдат пуснати много затворници, дето са изпратени в каторгата, и освободени, та да се молят за многолетно здраве на величеството.

Захващаха се велики дела: стопанинът още говореше, ала вече не можеше да се гневи. Вечерта проводиха да повикат Данилич, херцог Ижорски. А той, вече от големия дворец, проводи да повикат при него военния му секретар Вюст и му нареди немедленно да бъдат удвоени караулите в града. Вюст немедленно ги удвои.

И тогаз всички разбраха, че скоро ще умре.

А тая работа още много преди туй се знаеше на едно място, където всичко се знае — а именно в кръчмата, във фортината, дето е на баира.

Фортината беше близо до Адмиралтейството. Тя бе построена за майсторите-чуждоземци, които се затъжаваха; майсторите се затъжаваха за родния край, където се бяха родили, или за жена си, за децата, които вкъщи биеха, а понявгаш за какви ли не партушини или дори само за един домашен предмет, който бе останал в дома им — за всичко това те много се затъжаваха на новото, опасно място.

Там, в кръчмата, имаше бира, водка, на чаша и на чебър, и мнозина идваха, сами или на компании, пиеха пад чебъра с канчето, избърсваха се и изпуктяваха:

— Ух!

Всички ходеха в многолюдното място — в кръчмата.

Над фортината на покрива бе кацнала па дълъг прът държавната птица, орелът. Тя беше тенекиена и зографисана. И се бе огънала от вятъра, ръждясала, взеха да ѝ викат: петела. Но покрай тая птица фортината се виждаше на грамадно пространство, дори от голямото блато и от брезовата гора покрай Невския перспективен път. Всички казваха: да идем при петела. И тук мнозина се познаваха, също както и при среща по улиците; в Петербург хората се брояха на пръсти. А имаше и безименни: петербургските бурлаци. Те бяха пропаднали пияници.

Пропадналите пияници стояха в пруста край чебъра, проливаха си навоите и на място се изуваха и честно премятаха навоите си през ръба на чебъра. Затуй наоколо се разнасяше балсамова миризма. Те пиеха бира, пиво и каквото се стичаше по мустаците им обратно в чебъра, другите подир тях го загребваха и пиеха. И тук бе тихо, само се чуваше пъшкане и пак:

— Ух!

В предната зала имаше какви ли не пияници, гюрултаджии, те пиеха със смях и кикот, на тях им беше все едно. Тук бяха

гуляйджиите. Тук по кюшетата се провикваха:

— Лози!

— Жълъди!

Защото тук се играеше на карти, на зарове, вършеха се и други мръсотии. Понякога ставаха сбивания.

А по-навътре, в малката зала, с един прозорец, бяха средните хора, разночинци на светска служба, писари от средна ръка, майстори, шведи, французи и холандци. Имаше освен туй войнишки булки и драгунски вдовици, курветини.

Тук пиеха мълчешката, не вдигаха врява. И само малцина пееха. Тук седяха хората, които най-много се затъжават.

В пруста се чуваше руска и шведска реч, а във втората зала — много наречия. От втората зала говорът минаваше в първата, а после в пруста — и тръгваше да шета до къщурките и чак до блатото.

И макар говорите да бяха различни: шведски, немски, турски, френски и руски, но всички пиеха по руски и по руски се псуваха. На туй се крепеше кръчмарството.

На французите приказката им бе такава: припомнях си вина и който можеше да си спомни най-много сортове вино, най-много го тачеха, защото имаше опит във винарството и познаваше живота в родината си.

Господин Лежандър, калфата, рече:

— Сега бих си поръчал бутилка пантак, после още половин бутилка бастър, после малка чашка фронтиняк и в краен случай и една чашка мускател. В Париж все тъй ме черпеха.

Но дърводелецът, господин Льобланк, го послуша малко и му рече:

— Не, аз не обичам фронтиняка. Аз пия само санктлоран, алкан, португал и секткенария. А най обичам еремитажа. В Париж тъй черпех и всички оставаха доволни.

Смаян от толкова грубия отговор на дърводелеца Льобланк, господин Лежандър изпи чаша водка.

— А не обичате ли арак? — попита той подир туй Льобланк и го погледна с любопитство.

— Не, не обичам арак и изобщо не пия концентрати — отговори му Льобланк.

— Е — каза тогава господин Лежандър, калфата, вече със съвсем изтънял глас, — а мен вчера господин майстор Пино ме черпи с арак, с шоколата и пушихме с него вирджински тютюн.

И изпи халба бира.

Но господин Льобланк бе започнал да побеснява. Той гледаше Лежандър с опулени очи и се вбесяваше все повече и повече, а мустаците му станаха като на морж, щръкнаха на всички страни.

— Пино ли? — каза той. — Пино е толкоз майстор, колкото съм и аз, а аз съм толкоз, колкото е Пино. Но той реже само рокайли и гротеск, а аз режа всичко. И на всичко отгоре стругувам за твоя патрон един работи, които и аз не разбирам за какво служат, хиляда майката — последната дума дърворезбарят господин Льобланк каза на руски.

Господин Лежандър остана доволен от тези думи на дърводелеца, от това, че художественият дърводелец се бе докачил.

— А набавихте ли, господин Льобланк, онзи дъб — за нас с графа, нали си спомняте? — онова парче от най-хубав дъб, което трябваше да издълбаете — както ви бяхме поръчали ние с графа, а?

— Не съм го набавил — каза Льобланк, — защото не съм гробар, а архитектурен резбар, а тук от дъб само ковчези се дълбаят, и туй е забранено със закон, и никой не ще да ми продаде, хиляда майката — и този път той пак каза последната дума на руски.

Той не пиеше бира, а все водка и изведнъж се разкрещя и сграбчи господин калфата Лежандър за реверите и почна да го друса.

— Ако не ми кажеш защо твоят граф търси под дърво и камък восьък, а аз трябва да намеря този дъб — отивам в канцеларията и, хиляда майката, ще кажа, че помагаш да се правят щемпели за забранени пари, и тогаз ще опиташ *supplice des batogues* или *du grand knout*! [Наказание с тояги или бой с камшик (фр.-руски). — Б. р.]

Тогава господин калфата Лежандър стана кротък и каза тъй:

— Воськът е за ръцете и краката, а дъбът за торса.

И те помълчаха известно време, а Льобланк захвана да мисли и да гледа Лежандър, и дълго мисли, а когато го намисли:

— Е — каза той тогава спокойно, — значи, горе наистина се канят да заминават при родителите си? Не се тревожи, вече съм правил един такъв торс.

После си избърса мустаците и каза:

— Мен туй не ме засяга, аз съм прям човек и не обичам, когато хората си кривят душата. Аз ще ти дам бутилка флорентинско и един пакет тютюн брезил, той е по-хубав от вирджинския. Мен туй не ме засяга. Щом спечеля още три хиляди франка, заминавам си от тази страна. Пино е също толкоз майстор, колкото съм и аз. Само че той реже рокайли, а аз всичко. Освен туй мога да работя и камък, което би трябвало да знаеш, а той — само дърво. А такъв дъб наистина трудно се намира.

Тогаз калфата, господин Лежандър, взе да си подсвирква и запя с тънък глас една френска песенчица, че той — ран-рон — срещнал в гората една мома и взел да я гъделичка, да я гъделичка, а накрая съвсем я рон-рон, а господин Лъобланк разказваше за дървото сесафрас, което в Русия не расте, после се разплака и издекламира от одата на Филип Депорт, написана при раздялата му с Полша:

Adieu, pays d'un eternel adieu! —

[Сбогом, страна на вечната раздяла! (фр.) — Б. р.]

защото в мислите си бе видял как е спечелил своите хиляди франкове (и не три, а цели петнайсет) и как си заминава за град Париж от това бласто. А където, Полша, там и Русия — на него му беше все едно.

И тогаз във втората зала се появи Иванко Зъба, същият Иванко Жузлата, или Комина, или Иван Жмакин. Мина пъргаво през втората зала, погледна кое как е и си продължи по пътя, но го спря един майстор шивач и му каза:

— Чакай. Твоят лик ми е познат. Не си ли майстор шивач?

— Позна — каза Иванко, — тъкмо майстор шивач съм, а какво пее тоз германец? — И кимна към Лежандър, и намигна на един познат файтонджия, който смучеше квас, и пак се изсули от залата с пъргавата си походка.

А на втората маса наистина седеше един германец и пееше немска песен.

Това беше господин помощник-аптекарят Балтазар Щал. Той бе дошъл тук от Кикин палат, от кунщкамората, и беше толкоз слаб и висок, целият луничав, че всички в Петербург го познаваха. Но той не идваше често във фортината. Беше назначен в кунщкамората, за да

сменя винения дух на натуралните. Годишно за тия натурални отиваха до сто кофи водка, от която се правеше виненият дух. И понеже сменяше този винен дух, той, помощник-аптекарят, целият се бе вмирисал на него, и отсреща му седеше друг помощник-аптекарь, човек на прочутия аптекар Липголд, от болничната аптека, от Царицина ливада, и той беше стар германец, тоест, кажи-речи, руснак. Още баща му се бе родил в Германската махала в Москва и затуй му викаха „стар германец“. Инак си беше още млад.

Господин Балтазар допя песента, че той ту стои, ту върви, без да знае накъде — и обясни най-сетне на другаря си, стария германец, че заради туй е дошъл във фортината, щото изродите са изпили всичкия винен дух. Той ги псуваше. Изродите били общо четирима души и главен изрод бил Яков, най-умният измежду тях, и заради туй Балтазар го бил назначил за командир на всички изроди, които са глупаци. Никога не му се било случвало тъй да брутализира или да проявява лоши тентамина, чак до вчерашния голям гезауф, когато той, Балтазар, намерил заранта всички изроди почти болни от гнъсното пиянство, и на това отгоре трябвало да ги цери, защото са натуралии.

Тогаз старият германец каза:

— Тссс! — и с туй изрази, че разбира трудното положение на господин Балтазар и порицава изродите.

А днес, каза Балтазар, предвид на това, че господин Шумахер е в чужбина и той, Балтазар, сега замества този велик учен (а това е работа от огромна държавна важност, но по-добре да си мълчи, защото в две стъкленици при него специално се пазят две такива човешки глави, за които няма да каже нито дума, и ако тези натурални се развалят, тогаз ще се вдигне такава врява, че по-добре да не си мисли за това), отишъл в жилището на господин архиятъра Блументрост, за да рапортува и да поиска нов винен дух, тъй като стария изродите са го изпили до капка.

На това място старият германец каза: „О!“ — и по този начин изрази едновременно, че уважава тези известни лица и съжaliaва, загдето те са принудени да се главоболят заради изродите, но че не иска да научава подробности за някакви си държавни глави.

— А какво направи секретарят на господин архиятъра? — внезапно го попита господин Балтазар. — Напъха докладите ми под мастилницата, развика се и започна да ми тропа с крака, че когато

царят е болен, няма какво толкова да се грижа за изродите — и рраус, рраус, изблъска ме от стаята. Тъй се разигра тази трагедия.

— Ссс! — каза старият германец и поклати глава, показвайки по този начин, че макар да смята Балтазар за прав, не може да става съдия на такива големци.

После каза, за да отклони разговора настрана от тези обидни спомени:

— Да, действително, разбира се, макар че там горе като че ли наистина са много болни, и господин Липхолд ми каза, че господин архиятьрът вече бил изпратил човек в Холандия да поиска consilium medicum [Лекарски съвет (лат.). — Б. р.] от господин Боергав, защото тукашните доктори не знаят такова лекарство.

Тогава, вече съвсем успокоен, господин Балтазар Щал вдигна пръст и каза тихо:

— Интересно какъв ли интеррегнум може да настъпи тук! Но по-добре да не говорим! Господин Меншенкопф, ето кой ще управлява — кълна се. Но нито дума за това.

Ала когато погледна стария германец, отсреща му нямаше жива душа. Старият германец се беше изпарил; уплашен от неприличния разговор, той се намираше вече в първата зала.

А в първата зала седеше един рибар и пиеше, и в това време край него минаваше Иванко, и рибарят неочаквано го спря, загледа го и каза:

— Чакай, май че те познавам, виждал съм те някъде. Не си ли ловил риба по Волга?

— Позна — каза Иванко и присви очи, — ловил съм риба по Волга, същият съм.

И после отиде с чевръстата си походка в ъгъла и седна до масата, а под масата се бе стопила локва от всички крака, и край масата седяха всякакви хора.

— Чак ме досмешава — тихо каза Иванко, — като гледам, че сте се събрали все едни никакви хора.

И почти всички хора, щом забелязаха Иванко, се разотидоха кой накъдето види, а останаха трима.

На тез тримата Иванко им каза:

— Е, сега вече ще стане големият джумбуш. Котаракът ще пукне не лятос, не есенес, не във вторник, не в сряда, а в сив петък. Във

файтонджийската махала вече изпосъбраха конете и потеглиха от пощенската палата — да карат смъртта в Немско. Мен чак ме досмешава — гледам, щурат се все едни никакви хора. А утре всички ще ги пускат.

И тримата попитаха: кои всички?

— Ще пускат — отвърна им Иванко Жузлата — шивачите, дето шият с дъбова игла, и ще пускат накъдето им очите видят волжките рибари, онез, дето ловят риба из оборите и хамбарите. Утре ще ги пускат, да пукна, ако не е тъй! А вие сте едни никакви, чак ме досмешава.

И тогаз единият от тримата, с дългата коса, сигурно разпопен поп, изхриптя дълго над масата.

— На днескашния ден умира от лула тютюнджийска.

Не след дълго във фортината влезе господин полицейският капитан, а подире му двама стражари с кречетала — и капитанът прочете указ: да се затвори фортината, за многолетно здраве на императора. Той си пийна над чебъра, стражарите също. И си отидоха всички, които още отрано знаеха всичко, всички майстори, които се бяха затъжили, и германци, и шкипери, и файтонджии, и всякакви.

ВТОРА ГЛАВА

*Не е ли по-добре да живее човек,
отколкото да умре?*

Вименей, крал
ескимоски

В кунщкамората имаше доста работи. Тя бе основана в Москва и отначало беше малка стаичка, а после я преместиха в Летния дворец, в Петербург: там имаше две стаички. После стана кунщкамора, тухлена сграда. Тя беше малко настрана от другите, в двора на Смоларската фабрика; в нея беше събрано всичко и живо, и мъртво, а за пазачите имаше отделна къщурка към сградата. Пазачите бяха трима души. Единият се грижеше за тез, дето бяха в стъкленици, другият за чучулите, изтупваше праха от тях, третият метеше залите. После, когато по важния процес езекутираха Алексей Петрович, цялата кунщкамора, всичко неестествено и неизвестно бе прехвърлено в Леярската махала — в Кикин палат. Тъй се местеха натуралните от сграда в сграда. Ала там беше далеч, всички взеха да пристигат и да се отбиват не чак толкоз охотно и прилежно. Тогаз захванаха да строят кунщхаузи на главния площад, тъй че отвсякъде да го заградят с главни работи: от едната страна — сградата на всички колегии, от другата страна — крепостта, от третата — кунщхаузите и от четвъртата — Нева. Ала сега-засега в Кикин палат идваха малко хора и не показваха нужната прилежност. Тогаз бе намислено всеки да получава при разглеждането на кунщкамората някаква полза: който се отбиеше там, го черпеха или с чашка кафе, или с чашка водка, или с унгарско вино. А за мезе даваха цукерброд. Ягужински, генерал-прокурорът, предложи всеки, който поиска да гледа рядкостите, нека плаща по една рубла за вход, от което би могло да се събере сума за издръжка на изродите. Но туй не се прие и дори взеха да дават водка и цукербродчета безплатно. Тогаз доста повечко хора взеха да се отбиват в кунщкамората. А двама писари — единият на средна възраст, другият стар — се отбиваха и по два пъти на ден, но на тях пък рядко им даваха водка, а цукербродчета никогаж. Даваха им симит, геврек, някои път кифла, а някой път и нищо не им даваха. Писарите живееха наблизко, в малките къщурки.

А ги развеждаха из кунщкамората, за да не повредят или отмъкнат нещо, господин подбиблиотекарят или пък пазачът. Или

главният изрод, Яков. Яков освен туй палеше печките. В Кикин палат беше топло.

Златни от тлъстина младенци, лимонени, плуваха с ръчичките си в шпирта, а с краката се отблъскваха като жаби във вода. А до тях — главичките им, също в стъкленици. И очите им бяха отворени. Всичките между една и две годинки. И детските глави гледаха с живи очи: със сини като метличина, с тъмни; с човешки очи. И където беше отрязана главата — човек можеше да си помисли, че ей сега ще бликне кръв, — толкоз се запазваше всичко в житната водка!

ПУЕРИСКАПУТ № 70

Възмургава. Очите гледат накриво като че ли от неудоволствие — и веждите са малко дръпнати. Носът е къс, челото широко, брадичката остра. И понеже е жълта на цвят и важна, тази глава е хем като на малко дете, хем като на монголски княз. По нея се чете спокойствие и устните ѝ са без усмивка, натежали. Момченцето бе донесено от Петропавловската крепост, неизвестно от коя килия и от коя булка. По онова време там лежеха три булки, третата беше една пленена финландска мома, на име Ефросиния Фьодорова. Тя лежеше по процеса на Алексей Петрович, престолонаследника, сина на Петър, и беше негова любовница, тя го бе издала. Та тя роди в крепостта. Главата гледа с тежките си клепачи всичко наоколо недовошно, важно, като монголски княз — сякаш примижава срещу слънцето.

Залата беше голяма, слънцето доста се задържаше в нея. Дъждът навън не беше страшен. Беше топло. И на различни места беше разпилян.

ГОСПОДИН БУРЖОА

Той беше великан, от френска порода, от град Кале; телохранител и пияница. Бяха го взели заради ръста му. Три аршина и четвърт. И дълго му търсиха жена по-височка на бой, та да видят какво ще излезе от тая работа. Може пък да произлезе висока порода? Нищо не излезе. Беше висок, пияница — и никаква друга полза нямаше от него. Роди син и две дъщери: обикновени хора. Ала когато умря от зла Венера, му одраха кожата. За Рюйш. Чуждоземецът Еншау се зае да я обработи, много се хвалеше, вече близо година я държеше, все не я даваше, а само искаше пари и вдигаше врява. А самия Буржоа го изкормиха. Стомахът му е накиснат в житна водка — и е голям като на бик. Той стоеше в стъкленица, в шкафа. А отделно стоеше скелетът на господин Буржоа. Голям и което е най-интересното от всичко, прояден от Венера като от червей. Тъй господин Буржоа беше в три вида: кожата (дето има да я дава майстор Еншау), стомахът, а скелетът — на свобода.

А в третата зала се намираха животните.

И всеки, който се отбиваше и гледаше, си мислеше: ама че лъскави, тлъсти животни има по чуждите земи.

Животните стояха тъмни, лъскави, с остри и тъпи муцуни, и муцуните им бяха като здрач и гледаха през стъклените стени. Пришълци от цялата земя, големи клечки, западняци.

Маймуната в стъклените седеше кротко, муцуната ѝ беше лилава, строга, тя приличаше на католически светец.

По масите бяха наредени минерали, те святкаха със земни блясъци. И вкаменено жито от Копенхаген.

И всеки, който се отбиваше, гледаше шкафове и дълго се звереше: ама че натурални! А после се натъкваше на онез животни, дето не бяха в шкафове. Без шкафове, на свобода бяха руските животни или онез, дето бяха умрели тук, на руска земя.

Белият сибирски хермелин, гущерите.

СЛОН

Той стоеше до една бяла къща, а хората наоколо му викаха като маймуни, в хор:

— Шахиншах! — И падаха на колене.

После започна да се изкачва по една стълба. Ушите му натежали от злато, хълбоците му покрити с малки слънца, наоколо въздух, долу стъпалата широки, сиви, топли. И когато се изкачи, водачите му викнаха една еленска дума и тогава той се поклони и застана на колене пред някого.

— Шахиншах! Хюсеин!

После имаше тръстикова слама под краката си, вода на устните си и обикновена храна.

А после дойдоха да го вземат един персиец, един арабин и арменци с разкошни дрехи, и тогаз вече времето стана шумно, разлюляно.

Той не знаеше, че Персида изпраща подарък и че подаръкът е той. Не можеше да знае, че Отоманът, Хюсеин Персийски и Петър Московски се карат заради Кавказ, че Кабарда, Кумишките ханове и Кубанската орда не се знаят с кого са и срещу кого са и че туй ще им изяде главите. Той плаваше, стъпил на дъски, и водата миришеше, и тъй стигна до град Астрахан. Пак го наобиколиха много хора и коне, вдигна се голяма врява. А когато го поведоха по улицата — а той вървеше бавно, — хората се хвърляха на колене пред него и метяха праха с главите си. А той вървеше бавно, като бог.

После напуснаха Астрахан и подир него тръгнаха много хора с бохчички, както се ходи на хаджилък. Сега вече времето стана студено — вода много, няма нито тръстикова слама, нито брашно, празно време, и много неща се изгубиха. Вече бе навлязъл в неизвестна страна.

И го доведоха в едно нещо, дето не можеше да се разбере град ли е, не е ли град, къщите къщи ли са или кораби, има ли небе, няма ли. Доведоха го до една дървена къща и викнаха еленската дума, и той пак коленичи пред някого.

Тогаз над водата нещо изтреця и отекна много пъти.

А той вървеше бавно, като бог, но никой не падаше отпреде му. И там, където спеше, миришеше на чуждо горчиво дърво, имаше сиво време, водка по устните, ориз в устата и нямаше тръстика под краката му. Оттогава насетне слонове не видя, а виждаше само неслонове. Времето стана люто. Вятърът мучеше над дърветата, прегракнал,

чужд. Той не знаеше — не можеше да знае, — че това се казва: норд. От него наставаше голям студ и слонът трепереше.

Тогава слонът престана да тъгува за слоновете и се затъжи за неслоновете, защото и те се изгубиха.

А когато се постопли — него го изведоха от Животинския двор и много неслонове започнаха да го замерят с тояги и камъни. Тогава слонът се смути и се затича като малко дете, а наоколо всички свиркаха, тропаха с крака и му се смееха.

През нощта слонът не спа; още от вечерта пазачите го бяха напоили с водка. И ето че в съседното помещение се раздаде глухо дишане и рев като въздишка, равномерен. Той се послуша: беше лъвско дишане. И не можеше да знае, че това също са подаръци от шаха — досами него, а именно: лъв и лъвица; той беше пиян, стана, скъса веригата и излезе в градината. А градината не беше същинска, в нея нямаше дървета, а само една тараба. Той строши тарабата и се запъти към Василевския остров. Там хукна по пътя като неразумно хлапе, подгониха го, а той непрекъснато ускоряваше крачка. Замеряха го с чакъл, трески, камъни, дъски. И когато го заболя, очите му се наляха с кръв, тон вдигна хобот и тръгна напред като в строй, сякаш от двете му страни имаше много слонове. Срина едно чухонско село и тогаз го хванаха и го ритнаха в хълбока. Пак го заведоха в Животинския двор.

Неслоновете ставаха все по-малко, очите им се появяваха все по-рядко, и последният неслон залиташе, викаше като маймуна и риташе слона по корема. А хоботът му увисна като вятър и го мързеше да го вдигне, за да пропъди последната маймуна.

Тогаз започнаха да хранят слона зле, тон взе да слабее от бедната храна и лежеше сбръчкан, сивата кожа стоеше по него като басма на бабичка, окото му беше червено и димно и вече не приличаше на око. Той не можеше да стане, за да се изходи, и потъна в мръсотия, недрата му трепереха. Такива просторни! И целият омекна, заприлича на долен пияница, само хълбоците му се мърдаха, когато дишаше.

Тогава умря, одраха му кожата и я натъпкаха със слама, и той стана на чучула.

Различни минерали от огромната земя бяха наредени по масите.

Наблизо стоеше африканското магаре — зебрата, като калмишки халат.

Моржът.

ЛАПЛАНДСКИ ЕЛЕН, ДЖИГИТЕЙ

Великата Самояд проводи вестоносци в Петербург и ескимосите пътуваха с еленови впрягове и се спряха на Петров остров. Там имаше много дървета и доста мъх. Веднъж накладоха голям огън, танцуваха, пляскаха с длани и пееха. Джигитей не можеше да знае, че ескимоският крал е умрял и го няма вече, той само душеше пушека. После дойдоха при Джигитей.

— Джигитей-ей-ей!

Вятърът му пълнеше устата и еленът го ядеше вместо мъх, докато не го заболя, защото се бе наял до насита. А него все го мушкаха в хълбока, поводите все пееха, той ядеше ли, ядеше вятър и повече не можеше.

И когато след дългото препускане стигнаха до някакво място, наоколо викаха:

— Крал ескимоски! — а на него му смъкнаха сбруята и един човек го милваше с кожена ръкавица, а той падна.

Падна, защото бе преял вятър, и умря, и му одраха кожата, натъпкаха я със слама — и той стана на чучула.

По масите бяха наредени минерали.

Там бяха и страшилищата, дето ги бе изкопал Гагарин, сибирският провинциал. Искаше да изкопае от земята минерали, а изкопа в Самарканд медни фигури: портрети на минотаврос, гъсок, старец и дебела мома. Ръцете на момата приличат на копита, очите ѝ са дебели, устните ѝ се смеят, а в копитата си държи светилник, който навремето е горял, а сега не гори. А в човката на гъсока е направена свирка. И туй са богове, а свирката е направена, за да говори вместо бога, вместо тоя гъсок. И туй е лъжа. Надписите по тях приличат на игли и никой в Академията не може да ги прочете.

Жребецът Лизета, царският жребец. Със сив косъм. Носил героя по време на Полтавската битка, бил ранен. Опашката му е не повече от две педи на дължина, седлото с обикновени размери. Стремената са железни, на една педя от земята.

Две кучета — едното мъжко, другото женско. Собственост на царя. Първото — датска порода, Тиран, с кафяв косъм, вратът му е бял.

Второто — Лента — ингилизка порода. Обикновена кучка. После кученцата: Пироис, Еоис, Аетон и Флегон.

А в мазето има човешки работи: две глави в стъкленица, в житна водка.

Първата се казваше Вилим Иванович Монс и макар да бе стояла побита на кол близо един месец и снегът и дъждът не я жалеха, още можеше да се разпознае, че устата ѝ е горда и приятна, а веждите са печални. И точно такъв си беше наистина, дори в зенита си, когато отвсякъде му даваха големи подкупи, когато полягваше с царицата — той все си беше печален. Туй веднага можеше да се познае по веждите.

*Ах, какво светът е, и на света, ах, всичко е кално,
ни да живея мога, нито да умра, сърце ми е жално.*

А може пък и да не е обичал царицата? А да е полягвал с нея само заради големите подкупи и за бъдещото си богатство? И в същото време да се е ужасявал от лакомията си и да е знаел какво го чака?

А втората глава беше Хамилтън — Мария Даниловна Хаментова. Оназ глава, на която толкоз ясно се виждаше строежът на жилките, коя жилка откъде минава — че лично царят, на ешафода, първо целуна тая глава, а после обясни на всички, които бяха наблизко, колко много жили вървят от главата към шията и обратно. И нареди да сложат главата в житна водка и да я приберат в кунщкамората. А преди туй си полягваше с Мария. И тя имаше много тоалети, хермелини, возеше се на английска карета.

А сега за тях двамата се грижеше един жив изрод от горните и свикна с тях. Но на посетителите сега-засега не ги показваха. Защото, ако и да бяха ясни всички жилки в главите, туй си беше семейна работа, не биваше да се показват кирливите ризи на куцо и сакато, па дори и на по-видните персони.

А в малката стая имаше и птици — бели, червени, сини, жълти. Най-синята имаше черна опашка и бял клюн. Кой ли беше хванал туй чудо?

Указът за монstroвете или изродите. Съгласно него във всеки град трябваше да донасят или довеждат при коменданта всички изроди, произлезли от човеци, от добитък, от диви животни или птици. Обещана бе плата след огледа. Но малко водеха. Една драгунска вдовица донесе двама младенци, всеки с по две глави, а откъм гърбовете долепени. Ниска плата ли бе определена или по някоя друга причина — но в такава голяма държава повече изроди не се намериха.

И тогаз генерал-прокурорът, господин Ягужински, посъветва да се въведе тарифа за изродите, та платата да е справедлива. Платата стана такава: за човешки изрод по 10 рубли, за изрод от добитък или диво животно по 5, за птичи по 3. Туй важеше за умрелите.

А за живите — човешки по сто рубли, от добитък и диво животно по 15, за птичи изрод по 7. И да не вярват, ако някой ги лъже, че изродите ставали от магия и от лошо око. Та да ги носят в кунщкамората. За науката. Ако някой бъде хванат, че не носи, да му се налага глоба десеторно спрямо платата. А ако изродът умре, да го слагат в шпирт. Ако няма шпирт — да го слагат в препечена водка, а може и в обикновена, и отгоре да опънат говежди мехур. Та да не се разваля.

Мнозина взеха да се гледат накриво: няма ли нейде монстрър или изрод? Защото за човешки изрод плащаха по сто рубли. Всички взеха да се гледат накриво. Най-много гледаха комендантите и губернаторите.

Срещаха се изроди. Княз Козловски изпрати овне с осем крака; друго овне с три очи и шест крака. Той си пътувал по пътя, гледа — пасе овен, а краката му не може ги разбра човек колко са — шест ли, осем ли, чак му се замержелява пред очите. Рекъл си, че ще да е от водката, и го отминал — после наредил да го хванат; довели овена — осем крака. Заповядал да издирят стопанина му. Отишли в къщата му, там не намерили никого — стопанинът липсвал, по всяка вероятност се бил шмугнал в овеса. Наредил да вземат овена. Получи благоволение и 30 рубли суха пара. Тогаз се научи за тая работа комендантът на Уфа Бахметиев и издири теле, което имаше два монструозни крака. Но за тез крака бяха броени 10 рубли. Нежинският комендант изпрати човешки изрод: един младенец, очите му под носа, ушите под врата, а самият му нос не се знае къде е. Тогава една топчийска вдовица, от улица Тверска, представи младенец, който имаше рибешка опашка. А губернаторът, княз Козловски, все се озърташе за човешки изрод, защото между 100 рубли и 15 рубли разликата беше бая голяма. Но нямаше. Тогаз изпрати две кученца. Кученцата бяха обикновени, но работата беше там, че ги е родила една шейсетгодишна мома. И искаше да получи 200 рубли като за човешки изроди. Все пак му дадоха само 20, защото кученцата не бяха нито добитък, нито дори изроди. И той заръча на всички коменданти — да си отварят очите и тогаз ще получат дял. И бе изпратена в кунцкамората свиня с човешко лице — ако я гледаш отстрани, челото ѝ, на свинята, прилича на човешко. Човешко чело. Но на едни им се струваше, а на други не. Броиха му 10 рубли.

Живите изроди бяха трима: Яков, Фома и Степан. Фома и Степан бяха редки монстрове, но глупаци. Те бяха двупръсти: и на ръцете, и на

краката си имаха само по два пръста, като рачешки щипки. Но се оправяха и само с два. Ако някой им подадеше ръка и им кажеше:

— Добър ден! — тогаз монстърът Фома или монстърът Степан стискаха ръката и се покланяха. И двамата бяха млади, единият на седемнайсет, другият на петнайсет години. Беше ги довел един стражар, а те не можеха да кажат кои са и що са, понеже бяха глупаци. На стражаря дадоха 3 рубли. После се обади един майстор, който изработваше разни работи от коруби на костенурки, и каза, че глупаците били негови сестреници, и също поиска плата. Но му рекоха да се маха, защото за недонесение той самият имаше да плаща глоба 1000 рубли.

Пазачът беше стар войник и често вдигаше патърдия. Той идваше по вечерно време, когато нямаше посетители, и се провикваше:

— Двупръсти. Строй се!

И двупръстите се строяваха. На Яков не викаше. Яков беше шестопръст. Той беше умен и го бе продал брат му.

Той беше шестопръст и умен и въртеше стопанство. Земята беше износена, изхабена, съвсем изнемощяла, но имаха пчелин, още баща му беше направил кошерите. Направи ги, умря и се отърва от всичко: и от работа, и от данъци, и от ангария. Тогаз данъците и ангарията бяха поети от майката на Яков, шестопръстия. А брат му, Михалко, беше войник, бяха го взели още преди нарвския поход, когато Яков още не даваше ангария, той още не беше се родил. Той бе с петнайсет години по-малък от брат си. И ето че сега изневиделица, след дваисет и две години, в селото дойде някаква команда, разквартирува се, а при Яков се яви един стар войник и рече, че бил Михалко. Майка им го позна.

Той гледаше строго. Когато сядаха на трапезата, броеше зальците на Яков, гледаше го да не изяде твърде много. Имаше си едно наум. Подсвиркваше си. Ходеше на полковия плац, от време на време заминаваше за някъде. Той не падаше много разговорчив. На улицата му викаха не на име, ами:

— Ей, службо!

А ангарията я мъкнеше Яков.

Майка им почна да съхне, лицето ѝ стана едно зелено, очите ѝ — алчни. Тя също взе да брои зальците, кой колко изядда. А от време на време казваше:

— Барем да вдигаше врява или да налиташе на бой. Другите падат кавгаджии.

Другите наистина падаха кавгаджии. На мнозина им се изпокъсаха мундирите, взеха да се появяват антерии. Петима души липсаха, престанаха да идват на полковия плац. Мнозина се изпожениха, станаха заврени зетьове, намериха си покрив. После взеха да шетат из дворовете, из бахчите. И за късо време командата се разпиля и се разпръсна на всички страни: ако и да правеха бели и често да ставаха войнишки кражби, все пак с кавгаджии може да се живее. А след още някое време полковият плац опустя. Замина занякъде господин капралът и по плаца поникна буйна трева. Там остана само

един фелдфебел, ала и той отвори питиепродавница. И не се чу повече нито за Балков полк, нито за самия господин Балк, командира му.

А Михалко тъкмеше някакво прошение. Той знаеше четмо и писмо. И веднъж взе, че замина занаякде си и се върна. Мундирът му се беше износил, той си уши от шаяк кафтан, а маншетите и реверите заши върху шаяка. Шестопръстият ходеше и му беше терсене от братовите погледи. Не познаваше брат си; засега той даваше ангарията, потта и пчелинът бяха негови, негови бяха и пчелите, и медът, и восъкът. А службата знае само да яде. Яков знаеше как се избелва восък на лунна светлина, бяха го научили, а войникът всичко ще съсипе. Веднъж той се умисли, излезе на двора, погледна пчелина, пчелинът беше тъмен, и каза тихо:

— Не се насмогва на тая уста.

Влезе си вкъщи и даде на войника пари за пиене. Войникът ги взе под брой, строго. Парите на Яков бяха скътани на таквоз скришно място, че и майка му не го знаеше. На две места. На едното малко, на другото повечко. За войника вадеше от по-малкото.

А Михалко съставяше молба за характер. И я писа две години, по дума на ден, а бе ходил в града и там един писар му бе стъкмил молбата.

Всемилоствейши царю и господарю,

Служа аз, всенижайшийт, в полка на господин Балк от ... година с пълно прилежание. В нарфската битка бях ударен от куршум в гърба. От раните ме хвана жълта болест и получих облекчение на парциалните бани по заповед на ваше самодържавие. Сега стигнах до пълно изпадане в село Сивачи. Мундирът ми извехтя и е целият на дупки, като за целта всички ми се присмиват. И сега с всемилоствейшия на ваше величество указ се раздават чинове и характери. Поради туй, всемилоствейши господарю, моля твое самодържавие, що то, по милосърдието ви, да бъда удостоен с характер, готов съм да тръгна на поход, готов съм да вляза в сражение или да давам караул на бариера, или да стана нощен пазач, или в

канцелария, колкото да си изкарвам прехраната. На ваше
величество най-нижайши раб
на господин Балк от полка войник

Ала не бързаше да я подписва. И годината, през която го бяха
взели войник, не си я спомняше. Половин година носи хартията под
ризата си и нощем шумолеше с нея. И хартията извехтя като мундира
му. Майка му се будеше, надигаше сухата си глава и я клатеше, като да
беше закачена на клечка: шумоли. Барем да вдигаше врява.

Но един ден грейна. Отиде до питиепродавницата, дойде си
вкъщи, залови се да си лъска колана, избърсна се с косата — и ликът
му грейна.

Майка му ахна.

После застана пред Яков и му каза:

— Стягай се, съгласно указа на негово самодържавие, по заповед
на господин Балковия полк. Ще дадеш каруца за превоз на арестантин
до Санктпетербург. По дело за осакатяване.

И се огледа. И този поглед беше като звезда, той не беше насочен
нито към майка му, нито към брат му. Той се разливаше настрани. И
тогава майка му и брат му разбраха, че къщата вече не е къща, а
пчелите са чужди и други ще топят восъка. Че трябва да се тръгва.

И те тръгнаха, пътуваха и деня, и нощя, и мълчеха. И
пристигнаха в Санктпетербург, и войникът продаде брат си в
кунцкамората и получи 50 рубли. Съгласно указа на негово
величество. Войникът от полка на господин Балк. И се прибра вкъщи.
А Яков стана монстър, защото имаше по шест пръста на двете ръце и
двата крака. И започна да кръстосва из Кикин палат и получи характер:
отоплител, назначиха го да пали печките. И Яков позаглеждаше
другарите си. Другарите му бяха презморски, неподвижни. Големи
жаби. Октопод, който се залепя за корабите и може да ги потопи. И
Яков уважаваше октопода или, другояче — държиладията, загдето
можеше да потапя кораби. Разпитваше пазачите, пазачите започнаха да
му обясняват кое как се казва: змей, морско куче, гад. И Яков започна
да развежда посетителите из камерата. Той ги водеше из стаята,
сочеше им с шестия си пръст и казваше кратко:

— Жаба. Обикновена водка.

Или пък:

— Момченце. Препечена водка.

Той получаваше две рубли месечно, а за глупаците отпущаха по една рубла.

Веднъж онзи писар от средна ръка, на когото не даваха симит, хвана слона за хобота, което беше най-строго забранено, щото днес един ще го хване, утре — друг, а накрая, току-виж, съвсем го откъснали. А после взе да опипва пръстите на Яков, та да разбере както трябва що е шестопръст човек. Тогава Яков, без дума да продума, показва на писаря юмрук и той веднага си подви опашката. А после му поиска пардон и започна да го уважава. И Яков си живееше царски. Преди да потеглят за насам, той беше отишъл на едно незнайно място, бе изровил парите и ги бе завързал в пояса си, и сега тоз пояс беше на него. И двупръстите се страхуваха от него, а пазачите го уважаваха. Той викаше на двупръстите: безумляци. Водеше ги на баня. А когато започна да се грижи за онез две глави долу, дълго гледаше Мария Даниловна в очите — а очите ѝ бяха отворени, досущ като че ли е видяла някого, когото не е чакала, и изродът гледаше строежа на жилките.

И когато разгледа хубавичко кои жилки къде се намират, чак тогаз разбра какво е човекът.

Но по цели дни му беше криво и му се струваше, че туй се дължи на слона, дето е такъв сив, голям, с хобот. И се издаде таквоз нареждане: те ще живеят в камората чак до смъртта си, а после ще ги сложат в шпиртове и те ще станат натурални.

А брат му Михалко се върна без характер: размислил бе да подава прощението, бе решил да изчака, нека му дойде времето. По никое време не бива да се по дава. И завари вкъщи голяма промяна. Майка му въртеше стопанството и бе станала разговорчива. И също започна да го гледа, както Яков го гледаше навремето. Но не знаеше да избелва восъка като Яков и Михайло също не знаеше. Братовите си пари, още щом се върна, ги върза в едно пошче и ги мушна зад пещта, между камъните. На сухо.

И восъкът се развали: беше с прашец, тъмен, трошеше се. Може работата да е в огъня, когато го топят? Или пчелите вече не са същите? Откъде ли беше научил Яков онзи начин? И майка му сега от сутрин до вечер приказваше само за восъка. Вече и през ум не ѝ минаваше за Яков, а за восъка всичко помнеше, какъв е бил. През селото минаваха всякакви хора. Какви бяха — богомолци или бегълци, никой не знаеше.

И една вечер майка му току каза:

— Във восъка има най-голяма сметка. Сега восъкът се търси като топъл хляб. И восъчен данък въведоха. То е, щото на царевата германка са ѝ излезли пъпки по носа; за да се изцери от тях, восък яде. А за ядене става само белият восък.

И тогаз войникът се задави със залька и усети прощението на гърдите си, и прощението изшумоля, той тропна с юмрук по масата и викна, пребледнял от голям страх и от гордост:

— Слово и дело!

Затворническите надзиратели и градските метачи изведоха всички на големия перспективен път, доведоха ги до последната караулка, до бариерата, и казаха:

— Пръждосвайте се. Друг път да не сте стъпили тук.

Тогава каторжниците запъплиха по пътищата като въшки. Снегът се топеше и те вървяха и се подхлъзваха, щото бяха отвикнали да ходят по земята, бяха ходили само да просят милостиня за прехраната. Но тогава ходеха оковани, а сега краката на всички бяха свободни и се подхлъзваха. Между тях имаше патили хора, мъчени. Те едвам ходеха. Повървят малко и седнат. Където няма толкоз много сняг. А привечер се разпръсваха — по горите и селата. И селата бяха зелени, каторгата приличаше на излязла от бреговете си Нева, тя течеше по пътя, нахлу в селските улици. Селата се залостваха. Там ходеха надолу-нагоре хора и биеха клепаля:

— Тък-тък-тък!

И кучетата лаеха сърдито, ядосано, въртяха опашки и ушите им бяха щръкнали.

И бяха тук войникът и войнишката майка между мъчените. В техните показания дума с дума не се покриваха и затуй ги мъчиха.

Нахлузиха затворническите надзиратели хамута на врата на майката и майката каза:

— Таквиз думи за въська не помня. А приказвах не за царицата, ами за германката, дето си я е взел царят. А каква е тя — не знам.

А когато я попитаха откъде е чула тез думи и я шибнаха два пъти с бича, тя даде следното показание:

— Един рижав, висок, косата му стърчи на всички страни, и му личи, че е я поп, я попски син, отде да го знам. Минаваше през село и ми поиска вода. И каза тез думи. А кой е, не го знам. Може и да не е руснак, може германец да е.

И шибнаха майката с камшика пет пъти, а повече не я биха, защото здравето ѝ взе да се губи.

Извиха ръката на войника и той рече:

— Речено бе за персоната, че имала пъпки по носа. И персоната с обидни думи бе наречена германка. И ако не съм казал истината, заповядайте да ми вземат живота. А аз съм войник от полка на господин Балк.

Шибнаха го десет пъти.

— Глупак — му рекоха, — сега изобщо няма никакъв полк на господин Балк.

И двамата си казаха на разпита каквото имаха да казват, а после показанията им бяха прегледани от когото трябва и се видя, че думите им не си противоречат кой знае колко и че нито майката, нито синът не си променят думите. А онзи рижавият, с косата, сега трудно може да бъде хванат, щото се бе минало много време.

Но тогаз започна голямата промяна, бе наредено всички да се изгонят за многодетно здраве на царя, и майката и синът бяха изгонени. Изведоха ги затворническите надзиратели до караулката и им рекоха:

— Пръждосвайте се!

А синът беше сдъвкал прошението си за характера, цялото го бе изял, за да не го намерят, и да не загази още повече, и не можа да си подаде прошението, и си отиде от град Санктпетербург, както бе дошъл — без характер. Но синът и майката не се срещнаха. Те вървяха по различни пътища и слабееха. Щото на кое се крепи просяшкият занаят? На покорството и на умението да си отваряш очите. Просията прилича на търговията, все едно че продаваш тайно восък. Само че сега продаваха не восък, а покорство и гладка дума на младите, и спъната дума на старите — за да видят, че си толкоз кротък, че чак не можеш да приказваш както трябва. Те продаваха от къща на къща просяшката стока и не изкарваха кой знае колко от нея, защото вървеше евтино. А очите им бяха сведени, и очите им бяха отракани и виждаха през тарабата като през джам. И ръцете им бяха извърнати и слагаха в торбата онуй, което бяха видели очите. Тъй те стигнаха, всеки по свой път, до тяхното село, и край селото се срещнаха, и се запътиха към къщи, без да се гледат.

А пред къщи ги посрещна едно охранено черно куче и взе да лае и да се зъби, зъбите му чак скърцаха. Тогаз от тяхната къща излезе синът на кмета, изтри си устата и ги попита:

— Какво искате?

И махна с ръка:

— Разкарвайте се, разкарвайте се.

И тогаз майката седна под дървото, подпря се на него и вече не стана.

А войникът от полка на господин Балк се огледа наоколо и не позна нито къщата, нито хората, нито пчелина, нито майка си. И пое с военна крачка натам, откъдето беше дошъл.

Изродът повика с шестия си пръст писаря от средна ръка и му каза:

— Ела, че ми трябваш.

Зад слона, досами момчето без череп, те се споразумяха. И на другия ден писарят донесе на Яков една молба, дълга, написана по старовремски тертип — за пущане. Писарят беше човек на години, постъпил на служба още по Никоново време.

Всенижайшият раб Яков, Шумилин син, молеше да се смилят над него, злочестия, и бидейки готов да се лиши не само от шестте си пръста, ами и от всичките си нефелни ръце и крака, та чак и от живота си — да му повелят да не стои повече в анатомията, кунщкамора нарицаема. Не може вече клетият да си прекарва дните сред жаби и младенци удавени, и слонове, и той, нижайшият, вече е заприличал на животно покрай животните, а кой знае каква наука от него няма, щото не му е дал господ нито нос като хобот, нито нос под устата, а само едни шест пръста. И срещу туй си пущане той дава пет пъти повече спроти цената си и дорде е жив, ще дири овни осмокраки и къде има теле двуглаво или кон рогат, или змей крилат — той всичкото туй се наема да го докарва без плата и превозът да бъде пак от него.

ТРЕТА ГЛАВА

*Седяла ли си край трудна постеля,
била ли си на душевна раздяла?*

Песен

В пет и половина се зазвъня халтаво и тънко: караулният войник в манифактурата на Апраксин заби камбаната — да тръгват всички на работа. Удариха клепалата в барутните работилници на Брезов и Петербургски остров, удари клепалото на свещоливницата на Виборгска. Станаха за работа и бабичките в Предачната къща.

В пет и половина не беше нито тъмно, нито светло, валеше сив сняг. Файтонджиите започнаха да духат фитилите на фенерите.

В пет и половина в гърлото му заби едно звънче и той умря.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

*И не само в кавалерията воюва,
а и в инфантерията храбро марширува.*

Пастирчето Михаил
Валдайски

*Сърце ми изгаря, не мога да трая.
Амур нека свърже ни с теб най-накрая.*

Комедиален акт

Тя покрай Ефима още шест си има.

Поговорка

Целия ден и цялата нощ той изкара на крак. Очите му гледаха остро, на челото му имаше две бръчки, сякаш направени с шпага, и шпагата си беше препасал, и ордените му бяха по него, и реверите на мундира му стърчаха. Той ходеше като часовник: „Тик-так!“

Крачката му беше точна.

Беше олекнал. Нямаше тлъстини, останало му бе само месо. Приличаше на птица или на шпага: можеше и да литне, можеше и да мушне.

И всичко туй му приличаше досущ на война, както когато нападаха шведите: същата рядка гора и същите невидими врагове, и тайни команди.

Каза на Катерина да даде пари и тя без дума да му рече — само го погледна в лицето, — отвори целия държавен сандък — вземай. От тез пари нищо не остави за себе си, най-много някоя и друга монета да му се беше закътала по джобовите — всичко получиха господата от гвардията. И министрите му препускаха деня и нощя. И господин министърът Волков се върна веднъж — прежълтя, препусна за втори път, върна се — пребледня. И господин Вюст все шеташе нагоре-надолу и дрехите му залепнаха за гърба от пот.

А когато му дойде времето, херцог Ижорски собственоръчно отвори прозореца, за да пусне лек ветрец в двореца. Кой лежеше там, в страничната стая? Мъртвец ли? Жив ли? Не е там работата. Работата е — кой ще бъде? И той пусна вятъра. И вятърът влезе не като вятър, а като барабанно трополене: на двора бяха започнали да бият барабаните на господа гвардейците, на лейб-Меншиковия полк. И господата от Сената престанаха да се препират кой ще бъде, и тогаз всички разбраха: да, точно тъй, женско царство насава.

Виват, Полковниче!

Туй стана някъде към три часа след полунощ.

И тогава той разбра: нареди се, всичко се нареди! — птичката е в ръката му! Тогаз малко го поотпусна, а той си помисли, че съвсем го е отпуснало — и тръгна да се поразтъпче.

Взе да броди из двореца и хвана ръце зад гърба си, и го поотпусна още малко в сравнение с по-рано — беше се изморил.

А в пет и половина, когато влезе в стайчето, а онзи още лежеше неоправен — съвсем го отпусна.

И си спомни Данилич от кого беше получил своята държавна сила, с кого беше се целувал, с кого беше претапял камбаните за топове, с кого бяха претапяли сребърни съдини, за да секат пари — що имане бяха съсипали, — кого бе лъгал.

И ето че само за един-едничък миг сякаш пак се превърна в Алексашка, който спеше на един креват със стопанина, очите му се зачервиха, заприличаха на вълчи, станаха злобни от мъка.

И тогаз — Екатерина възрида.

Всичко живо, което чу за първи път този рев, се изплаши, усети — намери се господарка. И трябва да се реве. И цялата къща ревна, и откъм улицата изглеждаше разнообразно ревяща.

И нито господата от гвардията, които бродеха из двореца като коняри из селска мера, господата от гвардията — първите дворяни, нито сивкавите старчета — господата от Сената, и никой от слугите не забелязаха, че в къщата е влязъл господин граф Растрелий.

А той вървеше, като се подпираше с бастуна си, и дишаше силно, бързаше да не закъснее, в ръцете си държеше дюкянджийски аршин, с каквито се мери дюшеклък или кадифе за рокля. А отпреде му ситнеше господин Лежандър, калфата му, с кофа, в която имаше бял гипс, сякаш беше тръгнал да белосва стените.

И когато влезе в страничната стая, художникът отдръпна завесата на балдахина и погледна Петър.

— Няма да стигне — каза той прегракнало и кратко на Лежандър. — Трябва да докупим още, а къде ще намерим по туй време?

После отстъпи назад и погледна отдалеч.

— Колко пътя съм ти казвал, господин Лежандър — изграчи той недоволно, — по-малко да киснете в остериите и повече да обръщате внимание на работата си. Но ти си купил малко и сега ще останем без крака.

И начаса се извърна към влязлата Екатерина, при което наклони цялото си тяло.

— О, майко! — произнесе той. — Императрикс! Височайша! Снемаме подобие от полубога!

И внезапно се задави, напъна се с всичка сила и от очите му рукоуха сълзи като грахови зърна.

Той запретна ръкави.

И след половин час излезе в залата и изнесе на блюдо подобие. То току-що се беше втвърдило и маестрото вдигна нагоре малкия си дебел пръст, за да предупреди, да не го пипат, да не се втурват да го целуват.

Но никой не се втурваше.

Гипсовият портрет гледаше всички с яйцата на издутите си очи, на челото имаше две бръчки, и устната му беше изтеглена наляво, а скулите му се бяха налели с материя и гняв.

Тогава художникът видя: в залата между господата от Сената и господа гвардейците припкаше и се заклещваше един дребничък

мургав човечец, той напираше, ала не го пущаха. И маестрото изду устни от важност и задоволство и лицето му заприлича на жабешко, защото мургавият беше господин Луи де Каравак и този сръчен художник бе закъснял.

Дук Ижорски дръпна маестрото за ръкава и врътна глава: да си отива. И маестрото остави гипсовото подобие и си отиде. Той отнесе със себе си в една проста платнена торба второто лицево подобие — восъчното, краката от гипс и ходилата и дланите от восък.

И гипсовото подобие гледаше всички.

Тогаз Екатерина възрида.

Той не се отби вкъщи, а замина с Лежандър направо за Формовалния хамбар. Живееше в Леярската махала, срещу Леярския двор, а работеше съвсем близо до Двора — в хамбара. Той обичаше този хамбар.

Хамбарът беше солиден, строен от греди, в него палеха голяма пещ, беше топло, а околоръст се виждаше само сняг, защото отпред беше Нева.

Работниците раздухваха огъня с духалото, той притича с бързи крачки през работилницата и проропта:

— Ррапота!

Той знаеше само тая едничка руска дума, а с преводача работата не потръгна, той пръскаше слюнки и преводачът не можеше да превежда, не намогваше. Изгони преводача. И се оправяше с тая дума и с ръце. Разбираха го.

Той обичаше червената, нажежена светлина от пещта и полумрака, защото във Формовалния хамбар бялата светлина влизаше отгоре, от купичката, и беше бедна. А стените бяха без прозорци, кръгли и лъщяха от топлото. Тук имаше топове, леярски форми, правени от него, восъчни, гаубици, малки топчета и части от топове — артилерийски работи.

Той се втурна в стаята си, странична, полутъмна — с малко прозорче под тавана, — там имаше небоядисана маса и пейка и също гореше печка, по-малка, а по лавиците се виждаха винтове и тръби за бомби и гранати, и една голяма плоска манерка с ром. В ъгъла беше сложил един сбъркан топ, за да може да показва на всички неправилността му. Той беше отлян още по метода на Виниус.

Сложи в ъгъла чувала, където се намираха главата и формите, хвърли официалната дреха и се залови за работа. Нареди по масата малките хартийки, които извади от джоба си, и започна да ги преписва на големи листове. Изрисува заглавието бавно, със скърцане, като се любуваше на дебелиите букви с тънки опашчици, които приличаха на поклони.

И написа на листовете огромно количество дивотии, неясни и недовършени думи — бележки — и ясни числа, ту дребни, ту едри, накъдрени — мерките. Почеркът му приличаше на танец на джудже или пък ако из един път на хартията изникнеше храсталак: с полети, със свински опашници, с ченгелчета; внезапно, грубо натискане, тънко изсвирване и мастилено петно. Такива му бяха бележките и само той можеше да си ги разбере. А до цифрите чертаеше пръст и цифрите се събираха около пръста като риби около храна, и започваш(г) обем и вълна — туй беше мускул, и бликаше дебела фонтанена струя — и туй беше изпънатият крак, и езерото с водовъртеж беше коремът. Той обичаше пращането на водата и мускулите му приличаха на пращящи струи. После изхлипа с перото през цялата страница и свърши.

Отдалечи листа, погледна го начумерен и с тревога. Поседя тъй разтревожен. Суеверно хвърли поглед към ъгъла, където беше платненият чувал с восъчното лице и частите от восък и гипс. Въздъхна и каза на господин Лежандър с такъв тон, като че ли сам се съжaliaваше:

— Топла вода.

Калфата поливаше с вода късите пръсти и ги гледаше тъй, сякаш цялата работа беше в тях.

— Утре заран ще впрегнете моя файтон и ще идете във восъчната фабрика. Ще вземете бял, само бял. В дюкяна, Дала dans Le Gostiny Riad [Гостиний ряд — петербургската чаршия. — Б. р.], пак ще търсите найдълбоките бои. Змийска кръв. И ще платите за тях всичките пари, които ви дам, и нито една монета няма да се задържи в джоба ви. И нито една тратория няма да види лицето ви.

И с дълга печал гледа Лежандър, и все търсеше за какво още да се заяде и какво още да му наприказва, че да го засегне, че калфата, господин Лежандър, да каже туй, което се искаше от него.

— И минете през Василевския остров, и минете край къщата на господин Де Каравак с шум. Можете да викате, да хокате коня, тъй че господин Де Каравак да надникне през прозореца на собствената си къща, за да види кой минава. Можете да му се поклоните.

Последните думи на граф Растрелий накараха господин Лежандър да се захили.

— Какво се смеете? — попита Растрелий и започна да надува ноздри. — Какво се смеете? — развика се той и чак тогава се ядоса. —

Питам ви! Сйор Лежандър! Знам вп аз. Само се смеете! Отивайте да мачкате глината!

Тук той сбърка думата, защото трябваше да се нагрива восъкът и да се прави празна форма, а не да се мачка глина — и туй именно беше нужната дума. Маестрото начаса отиде край пещта и започна да затопля восъка и да го попипва, после взе, кой знае защо, едно парченце, налапа го и го подъвка, восъкът не му се хареса на вкус и той замърмори:

— Този восък не е корсикански, не е палмов. Пфу! Пещта беше топла и той дишаше тихо, а гърдите му бяха голи и по тях се виеха косми.

Той изплю восъка, избърса си ръцете и викна радостно и глезено:

— Гипс. Дайте ми формата. Дясната ръка. Започваме.

И вече съвсем припряно рече на Лежандър и дори не успя да довърши:

— Змийска кръв. Змийската кръв от дюкяна утре. Дайте ми лак за обмазка, хайде, какво стоите! Гипс.

И малките ръце се разбързаха.

Първият сън беше такъв: приятна и голяма градина, сякаш че Лятната градина, и къдрави дървета, и господа министрите. И някой лекичко я блъска откъм гърба към тоз, към Левенволд, или към онзи, към Сапега — а тоз-онзи е млад, има германски мустачки, щръкнали като стрели, и шпагата на кръста му е тъничка, смешна.

Вторият сън беше къде по-дълбок, тя покорно легна на дъното и това дъно се оказа нейната младост и дворът, през двора вървеше Марта. Латгалският месец се беше издигнал, обливаше със светлина голите ѝ крака, торът под краката ѝ беше мазен, рижав. Тя отиваше към обора да дои кравите. Вратата на обора беше отворена, кравите я чакаха и преживяха. Насред двора имаше фенер и осветяваше краката ѝ с червена светлина. Марта не стигна до обора и се спря край фенера, а наоколо имаше брези, светли и дебели, клонките им трепкат, вятърът ги люлее. Пред празния обор се бяха наредили в редица моми — обърнати с гръб към нея, и вятърът заметна сукманите им връз главите, те заприличаха на бели знамена. Момите пееха.

Третият сън беше прост: една крава мучеше насън, после излезе от съня си и взе да мучи на ливадата, а Марта се тревожеше: излязла съм от къщи; време е... а за какво беше време, не можеше да си спомни. Момите пееха тихо.

И Марта се събуди. Момите още пееха. Тя си затананика, заприглася им.

Откъде се беше взела тая песен и кой я беше пял, не си спомни; лежеше сама и си тананикаше. Тя не помнеше песента и си я пееше тихичко.

Нищо не разбираше.

Тя беше слаба поради силата си и пееше песен, която не помнеше.

Тогаз в уплаха спусна крака от кревата, защото се бе събудила като Марта, а не като Екатерина, и притисна ръце до гърдите си. Беше се заблудила в езиците, защото едни се мъчеше да забрави, а други бе учила на бърза ръка. Тази песен и този език бяха нейни до

петнайсетата ѝ година и откъдето се бяха взели, там си бяха останали. Край къщата растеше зелен овес и една върба, която все се надвесваше над реката и все не можеше да падне в нея; върбата лежеше над водата, а децата играеха по нея и я къпеха; тя имаше найсилни крака от всички. От нищо не я беше страх и скачаше. После си спомни как свиреха бозките: тя доеше кравите. Изведнъж ѝ се доця да подои крави. Но сега тя беше императрица и дори самата мисъл за това бе позорна. И този език беше латгалски и детски и се наричаше: село Вишки. Това село също се беше изгубило, името му бе забравено. И една тежка жена, косата ѝ беше като кече, носът — покрит с черни точки и червен, и имаше големи бели гърди — тя говореше на този език, втората ѝ майка. И един бозав латиш, който беше облечен със сивкава аба и пушеше мъх, и мълчеше като мъх — пастрокът ѝ, — си приказваше с майка ѝ нощно време, а тя слушаше. И този език беше неразбираемият латгалски език: скрибуцане и друсане. Тя гледаше от тъмното кюше и слушаше. После се цани в града, и градът беше голям, в селото му викаха Алуксне, а покрай крепостта той се наричаше град Мариенбурх, с керемидени покриви; подовете в пасторовата къща които тя миеше, пълзейки на четири крака, бяха чисти. А веднъж се залови да я учи на немски синчето на пастора, едно таквоз беличко момче, и я обучи на съвсем други работи. И Марта разбра онзи, другия език, и тъй се разприказва по немски, че на пасторския син му се зави свят, и искаха да я изгонят от къщата. Когато приближаваше да навърши шестнайсет години, градът стана военен от шведи, от полкова музика, от мундири, от ремъци, които силно я привличаха, на нейната кожа ѝ беше приятно, че са корави, че имат кръгли кантове. Съседските момци я возеха с лодка по езерото, а на островите растяха буйна трева и липи, а на един от островите имаше замък, графски, със седем кули. Замъкът се пазеше от шведска стража, която не даваше на лодките да го доближават, а момците до един бяха послушни. И подвижният мост беше вдигнат като път, по който може да се стигне до небето. Нощно време прозорците светеха, а кой ли хабеше свещите? И този замък беше за нея като цяло царство, и когато вечер се споменеше: „шведите“ или ако някой кажеше „Каролус“ — тя виждаше пред себе си покривите на седемте кули. И се омъжи за сина на съседите, за едно латвийче, Янис Крузе, и стана фру Крузе, защото Янис беше шведките напрал, с ремъци. Фру Крузе, драгунска жена. Тоз младок я учеше на

шведски, ама и той не го знаеше. И тя се досещаше какъв шведски език е това, колко е сладък. А тогава я забеляза онзи високият, с белите гъсти мустаци, тънкият, чипоносият, неговите ремъци бяха като картина, като живописен лист, и веднага я научи да говори на шведски, и тя заговори с най-големи подробности, защото той беше главният, най-ученият лейтенант. Името му тя после разбираше на всички езици и когато имаше вземане-даване вече с Вилим Иванович, от време на време нарочно объркваше и неочаквано му казваше:

— Ей, Ландстрем.

А после се смееше и много добродушно махаше с ръка: Монс. И веднъж Ландстрем тръгна да я вози с лодка по езерото, стигнаха съвсем близо до графския замък и тя видя часовите, видя лицата им. Тогава часовите взеха пушки за почест и тя се изчерви от гордост. И когато на улицата я видя комендантът на целия град, най-сухият и най-изправен човек в целия град, а той беше старец, и мъжът и се страхуваше от името му, името му беше като изстрел: Пхилау фон Пилхау — той разбра кой върви по улицата, защото тя дишаше леко и стъпваше, сякаш отиваше на бой, — и тя бе при него още същата нощ, и той я научи на разни шведски учтивости и хитри отговори — защото беше вече стар. Сега, когато тя вървеше по улиците — всички млъкваха, а децата се втурваха към прозорците и майките им ги биеха, за да не я гледат, — защото по улиците минаваше Крузе, защото градът бе станал за нея тесен като колан, ниски бяха станали червените комини и бабешкият език й бе станал чужд. А бабичките казваха, когато тя минаваше край тях, на шведски и на латвийски, и на немски една малка женска дума. И Ландстрем беше любезен кавалер, той трябваше да си замине от града и я увещавахе да избяга с него; тя склони, но точно тогаз руснаците обсадиха града и взе да стреля Бутурлин, шведският език се изгуби, градът бе превзет, замъкът бе разрушен, а тя попадна в плен и руските войници много буйно се заловиха да я учат да говори по тяхному, а тя беше само по риза; сетне и Шереметев я учи, сетне лично Данилич, херцог Ижорски, я учи да говори на неговия език и най-накрая стопанинът. И след първата нощ той й остави за хубавия разговор кръгъл златен дукат — две рубли, — защото разговорът беше хубав, приятен. А тя не говореше, тя пееше. И всички разговори на всички наречия бе чула и ги говореше всичките, лесно ги възприемаше, само и само за да се върти около стопанина. Тя

всекиго усещаше по очите или по гласа, по гласа познаваше какъв ще да е човекът в разговор. И не разбираше думите, само се преструваше, че ги разбира — туй ѝ почваше от дишането в гърдите и стигаше до устата ѝ — като отговор и отговорът винаги биваше на място, тя улучваше право в целта. А разбираше само един човешки език и този език беше като растящо дете или като листата, или като сеното, или като момите на онзи двор от младите ѝ години, които пееха песента.

И тя ще се намери да иде дотам, до Кришборх ц Мариенбурх. Колко пъти бе молила стареца да ѝ даде балтските земи, ала той не ѝ ги даваше. А сега ще се качи на златна полукареца с осем коня, впрегнати един зад друг, господата от гвардията, яхнали алести кончета, около нея като пиленца — и трябва всички жители да излязат да ѝ се кланят още извън града. Ксендзът и кръчмарят, при когото слугуваше брат ѝ в кръчмата, и пасторът, и курландчетата — всички ще излязат да я посрещнат. И после тя ще ошастливи някого и ще преспи у него. Всички ще се пребият да и прислугват!

Ала те всичките до един са измрели и няма защо да ходи дотам. Пфу! Мариенбурх! Какво ще търси там, на село? Свинете ли ще гледа? И замъкът е разрушен.

Време беше, отдавна беше време да тръгва, а тя не разбираше какво още се иска от нея, какво трябваше да направи днес. Тя ще плаче, после ще даде празник на господата от гвардията и лично ще им налива вино. Ще запретне ръкави и дори — от нея да мине — ще пие с тях. Но все пак по-добре ще е туй да стане след погребението. Те я обичат: *matuska polkownica*. Тъй си седи тя, просторна, дебела, открита. Изведнъж се сепна: не си ли дава твърде много свобода? Доскоро от сутрин до вечер се въртеше напета около стопанина, а сега сама си е стопанка и седи тук съвсем открита, Наоколо са само морета, рядка гора и тук-там къщи — и тя отвсякъде се вижда, и сега всички чужди държави нея гледат. А краката ѝ са бели, на тях още им се ходи. Тя не разбира тоз държавния език: дали да не омъжи Лизавета във Франция? Но Франция протака, а протакането иде от политиката и от туй, че Лизавета, Лизенка е копеле, признато чак след сватбата. Ох, работи, работи! Какво ли става там, в Сената? Всичко се крепи на Alexander, само на него, но той е толкоз фалшив, че не бива да му се вярва. „Да тръгваме, майчице“ или „Да поседнем, майчице“. Доскоро не приказваше такъвиз дивотии. Отде-накъде ще ѝ вика „майчице“? Тя

ще го сложи на мястото му. Не бива тъй, не е хубаво. А какво е ставало преди двайсет години — кой ще седне да го помни, много работи са ставали с нея през тия двайсет години. И колко е стар! Сух и стар като... дръвник. Пфу! Старец! И вече на руски каза оназ дума, която бе възприела и обикнала:

— Ох, капнах.

Тогаз канарчетата се разцвърчаха в клетките: тез канарчета стопанинът ги бе отнел от Вилим Иванович, когато го екзекутира, и закачи клетките в нейната стая, тя да помнела. Тя напъха големите си и червени ходила в кечените пантофи и тръгна да нахрани канарчетата. И тогаз усети, че краката ѝ се преплитат, че е пияна от снощи. А защо? Защото почнаха заговезни, само затуй. Той умря и след два дена почнаха заговезни. Не че чак толкоз ѝ се празнува, но вчера се наложи. Щото се брои за празник. А Елизавет — Лизенка, много изпи, тя дори не беше очаквала, че тази Maedel [Девойка (нем.) — Б. п.] ще излезе толкоз държлива. А холщайнчанинът се съдра да повръща. Колко е слаб! Пфу!

Ах, защо ли Вилим Иванович, тоз любезен, същински любезен кавалер не беше с нея! Той би ѝ казал: „Mein Verderben, mein Tod, mein Lieb und Lust!“ [Мое проклятие, моя гибел, моя любов и радост! (нем.). — Б. р.] Той знаеше, о, колко хубаво знаеше всичко. Къде трябва да ходи и кого да приема, и какво да пие, и какво може да каже, und alle Lustigkeiten — jeden Tag [И всякакви удоволствия — всеки ден (нем.). — Б. р.].

Клетките висяха над една масичка, а на масичката бяха сложени неговите неща, тия дни тя бе наредила да ги донесат в стаята ѝ. И нещата бяха наистина елегантни, предмети на красив кавалир и те още миришеха приятно. Лулата му с украса от преплетени златни нишки — тя миришеше на ароматен и лек тютюн, златното портмоне — тя ще си го вземе и винаги ще го носи със себе си. Щраусовото перо и табакерката с прах за чистене на зъби. На онез бели зъби, засмените! Часовникът с нейния портрет на капака, изработен от маестро Коровяк, дето тя му го беше подарила. На портретчето си има бяла гръд и главата ѝ е наведена на една страна. Само носът ѝ е възголям. Тя избърса праха от часовника — съвсем нов часовник, хубав! И бисерите, що бисери му бе подарила! А копчетата може да зашие на новата си рокля. И Щраусовото перо ще прикрепи на голямото

ветрило. Да, той беше елегантен, обичаше да се конти. И златният пупхен с малка шпага — това е богът на войната. О! А беше такъв учен и наистина ловък господин и й пишеше такива песни — „Welt, ade“ [Свят, сбогом (нем.). — Б. р.], — по-нататък не го помнеше. И умря като крадец, а сега тя би го накичила със злато от главата до петите! Той би се грижил за нея? Само още два месеца да беше дочакал. Покрай него и тя насмалко не си загуби живота. Фу! Загази като глупак, той си е виновен, беше непредпазлив, все се хвалеше. А сега можеше да ходи подире й, облечен като кукла!

Тя реши да изпрати в кунцкамората бога на войната като същинска рядкост, остави всяко нещо на мястото му и за днес забрави Вилим Иванович.

И точно в този миг иззад гърба й, надвиквайки приятното цвърчене на канарчетата, се чу гласът на стопанина:

— Ще тръгнем към Персия.

Този глас беше прегракнал, надебелял от тютюна, и беше неговият глас, на стареца.

Тя примря, а стопанинът се разсмя:

— Katrina! Прави хватки с пушка. Хо! Хо!

И туй беше не стопанинът, а гвинейският папагал на стопанина, който, докато онзи боледуваше, бяха преместили в стаята й и който през цялото време беше мълчал, а сега се разприказва. Идеше й да му извие врата! Защо ли мнозина толкоз обичат тия птици и плащат сума пари за тях? И реши и него да го прати в кунцкамората, когато пукне, а за да пукне по-скоро — няма да го храни.

Време беше, отдавна беше време, и тя се разбърза, дрънна със звънчето. Начаса влязоха придворните дами и тя се зае с измиването и мазането.

Донесоха изрисувана кана в изрисуван леген и туй беше голяма новост, французка мода: и каната, и легенът бяха от дебела хартия, намазнена и държи водата по-добре от порцелана. А в каната имаше вода и тя започна да се плиска, и си плисна датска вода на гърдите.

Датската вода я правеше аптекарят Липголд от нюфарова вода, бобена, краставичена, лимонова, от бриония и цвят от лилия. За нея се вземаха седем бели гълъба, помощник-аптекарят ги оскубваше, отрязваше им главите и ги изкормваше: после ги счукваше на ситно —

и във водата. И я дестилираше. Тя много обичаше тая датска вода за лице. Плискаше се с нея и разтриваше с ръка гърдите си.

А венецианската вода, дето придава на мургавата кожа белота, я изля от гняв връз главата на придворната дама. Таз вода беше майско мляко от черна крава и не ѝ трябваше, туй тя вече го бе казала на придворната дама. Тя не беше мургава, имаше си своя, натурална белота, и се развика с дебел глас и изля тая вода връз главата на придворната дама.

Другото вече щеше да стане бързо: разтри се с помада от овнешки крака и лилии — за мекота и блясък, а, кой знае защо, краката си разтри с восък. Помръдна уши и изрисува на слепоочието си три сини жилчици, във формата на елхичка — за означаване на главоболие.

Със синапено масло си разтри дясната ръка.

Наметнаха ѝ черните агажанти.

Тя стоеше търпеливо.

Нахлузиха ѝ на главата фонтанжа, черен и бял, и надиплиха на раменете ѝ черната мантия.

И тогава обута, облечена, дебела, бяла в черно и бяло, Марта понесе гърдите си напред — към парадната зала.

И поднесе лява ръка, измита с ангелска вода до лицето си, позатули лице — уж че от скръб, — откъм залата се носеше воня.

А когато влезе в залата — пак видя всички господа чуждестранни министри. Господа чуждестранните представители се събираха тук, за да я гледат как плаче от десет заранта до два часа подир обед. И тя зърна Левенволдчо, младия със стреличките, с мустачките — и разбра, че ще го направи приближен. После погледна настрана и видя Сапега, годеника на племенницата си, още, кажи-речи, момченце, и разбра, че ще го направи приближен.

Марта поднесе дясна ръка до лицето си. Онуй в ковчега не беше за гледане...

И сълзите ѝ рукнаха като едър дъжд.

Екатерина възрида.

Характер не получи. Само се сдоби с подозрителни знаци по тялото. За хватки с пушка вече не го биваше. Апшит, тоест отпускно писмо, няма. Такъв се върна той в град Петербург. Отпаднал от служба войник от Балков полк. В покрайнините имаше гостилница, пред нея кошници от липова кора и върбови пръчки, и от тях трима маркитанти вадеха и продаваха симити и водка. Той седна в гостилницата и се заоглежда, беше намислил да се хване на някаква работа. Пари имаше, от просяшките, дето ги беше скътал из пътя. Медни пари пет петачета и всичките до едно от новите пари, с държавните птици, под птиците с по пет точки. А старите пари и копейки, където имаше ездач с копие и кант околоръст, тях никой не ги даваше: криеха ги. Онез пари се смятаха за добри. Имаше и още три парички, които войникът опитваше на зъб, и за тях той си имаше едно наум дали не са измамнишки, щото ръбовете им бяха гладки, нямаха резки. Измамнишките пари също вършеха работа, ала медните измамнишки пари вървяха много по-евтино от старите. Туй беше загуба.

И точно когато той опитваше паричките на зъб, в гостилницата влязоха, хванати един за друг, трима слепи старци: единият — дебел, рижав, с шаячена дреха, другият — среден човек и третият също, а ги водеше един побъркан, на когото му се мяташе главата. Той ги въведе, настани ги на съседната маса и тогаз престана да мятта глава, а старците отвориха очи и всичките излязоха окати. Поръчаха си симити, почнаха да пият чай и си поискаха фабрична захар. Пиеха шумно, сърбаха, а после почнаха да си говорят и говореха тихо. За някакви ленти, за сърмени гайтани, другият за въськ, а третият си мълчеше. Пак си поприказваха и войникът чу: „магистрат“, „бурмистър“ — и само толкоз, повече нищо не чу, много тихо си приказваха. В гостилницата влезе някакъв момък, поклони се на тримата старци, а те рекоха на побъркания да се махне и младият седна на масата им, но малко настрана. Тогаз войникът излезе в пруста; побърканият беше там, беше навирил глава и наливаше водка право в

гърлото си. Войникът му даде да си замези със симит и го попита: „Чий син си?“

— Цанил съм се при тез търговци за побъркан. А ти откъде си?

— Аз съм отпаднал войник от Балков полк.

После войникът даде на побъркания две парички, за да му разреши да пийне една глътка от водката. След туй се разприказваха. Побърканият му разказа, че се преструвал на побъркан, а чий син е, отдавна бил забравил и не искал да си спомня, правел се, че е останал без памет и дори пред търговците не се издавал. Търговците били богати, а той ги водел да просят наужким милостиня. А първият, рижавият и дебелият, продавал на едро галантерия, вторият също бил търговец на едро, негов зет, а третият държал с ортаци някаква свещоливница или гайтанджийска фабрика, и повече не искал да я държи и заради туй липсал. Че виждали по-добре от тях двамата с войника, ама ходели тъй, за да избягнат големия данък, който им бил наложен. Ходели си тъй, хванати един за друг, техните разправяли, че са липсали, те самите се били зачислили в някакво старопиталище, а навсякъде си имат хора, които им въртят работите. А той се е цанил при тях за побъркан и му дават храна, дрехи и всичките пари, които изпросят. Че той е същинският просяк. Че тъй било станало от някое време насам — туй го знаел от старците, — откакто онзи изпаднал под чехъл и взел да се подмазва на болярството, а преди туй бил търговски магистрат и тогаз не ставало нужда търговците да липсат.

На войника от Балков полк му се дощя да викне: „Слово и дело!“ и дори погледна побъркания с изумели очи, но побърканият го попита:

— Балк не ти ли е казвал какво расте в гората?

Войникът набърчи чело, за да си помисли каква гора го е патила побъркания и да си спомни какво е казвал Балк, но побърканият сам му отговори:

— В гората растат тояги.

Тогаз войникът отмени решението си и не викна нито слово, нито дело.

— Знам ви що за стока сте вие, войниците — рече му побърканият, — дръвници и самохвалковци.

И тез думи накараха войника от Балков полк да разпери ръце, да се умири и да попита не може ли да се намери някоя службица за него,

защото вече, кажи-речи, не е и войник. Дори Балк, командирът, и той се е дянал някъде. Характерът му е загубен.

— Дай пари — каза му побърканият и поясни: нека войникът му даде всичко, което има, а той ще го нареди някъде. Войникът му даде пари, но не всичките, остави си две петачета. И побърканият го научи да отиде при момъка, който седи със старците, и да му се примочи да го вземе във фабриката.

— Чух, че сега там набирали хора, даракчии и предачи, а ти му се поклони както трябва. А аз трябва да си вървя.

И влезе в гостилницата.

Там старците си почиваха от чая и от докладите, дето им ги беше направил момъкът, и от устата им излизаше пара.

— Той е изумял — с пълно удоволствие каза на момъка един от старците за побъркания. — Дъската му хлопа. Но яде като разпран и не се плаши от път. Тъй си ходим с него.

В туй време в гостилницата влезе войникът и глупакът понечи да заметне глава, но старците му рекоха:

— Стига бе, яж, какво въртиш глава като див кон?

Той сръбна, поклони се на старците и рече:

— Амин.

И старците се строиха и тръгнаха, а глупакът вървеше отпреде им.

А момъкът остана и войникът отиде при него, поклони му се едно хубаво и момъкът го цани за даракчия или за предач, но после като му чу войнишката приказка и видя, че войникът е як и има тежки ръце, и не се превзема — и му промени назначението: ще бъде пазач, ще варди работниците в свещоливницата, ще бие клепалото сутрин, ще ходи с кучетата. А вардияните са общо четирима души. Не му поиска нито пашапорт, нито апшит и само му каза:

— Стане ли нещо — с бича.

Войникът от Балков полк го изгледа, а той му обясни:

— Ти. Ще биеш. С моряшки бич. А ако объркаш нещо, теб ще те бият.

И те излязоха навън.

Барьерата пред моста вече беше вдигната и стражарят си бе отишъл да спи. Старците вървяха един подир друг, а отпреде им —

побърканият.

Старците пееха:

Сим молитва пее.

Хам пшеница сее.

Фет се големее.

Всичко смърт владее.

А побърканият врецеше най-силно от всички.

— Няма никакво съмнение, сйор Лежандър, той беше способен човек. Но погледнете тези крака! Такива крака трябва да ходят, да ходят и да бягат. Те не могат да стоят на едно място: ще паднат, защото не представляват никаква опора. Не търсете в тях развити мускули, мускули дебели и гладки, каквито имат величавите хора. Това са само сухожилия. Това са два конски крака.

Беше недоволен от краката, защото краката бяха тънки и в тях нямаше никаква радост за ръцете му. И все се щураше насам-натам, мачкаше восъка с ръце, но не посягаше за шпатулата. После погледна восъка в ръцете си, стисна го още веднъж и в очите му се появи игра. Замеси в юмрука си змийска кръв и пак го погледна, присви очи. Позатопли го пред отворената пещ. Бодна го с шпатулата и после тегли върху топката една черта, все едно, че правеше човешка линия. В ръката си той държеше ябълка. Взе с дебелиите си пръсти една четчица, боядиса ябълката със сандарак и тя сякаш грейна отвътре, досущ като току-що откъсната. И устната на маестрото се издаде напред като на детенце, което иска да докопа гърда или като че ли бе направил ябълката с устните си, а не с пръсти.

— Най-важното е да има жилки — важно говореше той и въртеше ябълката. — Да няма... сухожилия. Всичко отвътре да е пълно и никой да не може нито за миг да си помисли, че отвътре е кухо. Дайте ми тел.

Прикрепи листата.

След туй очите му засвяткаха, устните му задъвкаха и той направи дълга, едра слива с мътен блясък, със сив пращец по бузата, с чисто женска извивка, портокал на пъпчици, който набучи с игла, един прекомерно жълт цитрон и грозде, една тежка, сляпа чепка тъмно испанско грозде, което само се навираше в устата на човек.

Нареди всичко това върху големия топ и след туй рече на господин Лежандър с тона на човек, когото го мързи и на когото вече не му се работи:

— Никога ли не сте чували, сйор Лежандър, за император Елиогабал?

— Май че беше испански — каза сйор Лежандър.

— Не. Римски. Не блестите с учеността си, сйор Лежандър.

Лежандър веднага се направи на любопитен и любознателен и без да престава да заглажда шева на ходилото на мястото, където то трябваше да се съедини с глезена, попита през кой ли век трябва да е живял този толкова прочут император.

— През кон ли? През петия — спокойно му отговори маестрото. — Не ви ли е все едно кога е живял, щом като не знаете кой е той? Работата изобщо не е в това. Просто исках да ви съобщя, че този император обичал такива плодове и поощрявал правенето им. И всички трябвало да ги ядат и да ги преглъщат с вода, понеже било модерно.

И врътна глава, защото остана доволен от смайването на господин Лежандър.

И Лежандър каза:

— Хм! Хм!

— Восъкът подпомага дижестията — подхвърли маестрото. — И тези придворни плюскали восък. И по всяка вероятност са хвалили вкуса му. А той самият, разбира се, е ял натурални. Този римски император.

И посочи с пръст плодовете, без да ги гледа и студено.

— Такава безнравственост цари между придворните — каза той на Лежандър многозначително, — *Suum cuique* [Всекиму неговото (лат.). — Б. р.].

Сйор Лежандър заглади ходилото и сега вече почти всичко: и ръцете, и краката, и голямата кобилица — раменете — лежеше на масата, и от всички части на различни страни стърчеха железни пръчки.

— *Membra disjuncta* [Разединени членове (лат.). — Б. р.] — каза маестрото, — краката! — и премина на латински. И това означаваше, че маестрото след малко ще заприлича на фурия. Той изпръхтяваше от време на време. И господин Лежандър мълчеше, а маестрото говореше.

— Вие май си мислите, сйор Лежандър — каза той, — че другите са намазали повече от мен? Може би, повтарям, другите майстори

изпълняват по-почетна и по-изгодна работа? Нали точно тъй ви се струва?

Сйор Лежандър врътна нос — нито да, нито не, а в кръг.

— Е, щом е тъй — каза Растрелий и изпуктя, — в такъв случай можете да идете при Каравак да му помагате да прави черна боя от сажди за неговите картинки. Или най-добре ще е да идете при господин Конрад Оснер в голямата му барака. Той ще ви научи да изобразявате Симон Влъхвата като пияница, който хвърчи надолу с главата. А наоколо да се премятат дяволи. Но само недейте ме моли да ви прибера пак. Защото ще ви накарам да хвъркнете надолу с главата като Симон Влъхвата.

После се поуспокои малко и каза с болка:

— Вие още не разбирате нещата, монсйор Лежандър.

Толкова неохотно го бе повишил в ранг монсйор.

— Вие естествено знаете и без съмнение сте чули за това, независимо от разсеяния си характер, не може да не сте се научили, че погребението ще бъде грандиозно. Корнизи и архитрави, и фестони, и тронове. Над корнизите ще виси колан, а по него с флутори ще бъдат извезани сълзи. Бихте ли могли да измислите нещо по-глупаво, сйор Лежандър? Балдахини и пискюли, и ресни, и Hollande, и Брабант!

Носът му се беше раздул като охлювените черупки, с които свирят тритоните.

— Пирамиди, свещници, черепи! Вкусът на господин маршал Брюс и на господин генерал Бок! Които разбират само от маршировка. Господа военните простаци! И нашият добър познат граф Егушински, този редовен клиент на всички бардаци! Той като че ли е главният разпоредител. Свикнал е с бардаците и си мисли, че там се намира най-добрият вкус — и урежда тази погребална зала. Чували ли сте, сйор Лежандър, за статуите, които тези хора леят като лъжици? О! Не сте ли чували? Плачеща Русия с носна кърпичка. Марс, който повръща от тъга, Херкулес, който е загубил тоягата си като някой глупак! Почакайте, недейте ми пречи! Урна, крепена от разциврени гении! Цукало! Дванайсет гении крепят цукало! Те никога не са били толкоз! Мраморни скелети, някакви завеси! Да можехте да видите този проект! Милосърдието с огромен задник. Храбростта със запретната пола и Съгласието с дебел пъп! В някой бардак е видял всичките тези работи! И сребърни черепи с крила. И освен това тези муцуни са обвити с

лаври. Питам ви и ви предлагам да ми отговорите още сега: къде сте виждали черепи да хвърчат с крила и на всичко отгоре да са увенчани с лаври? Къде?

Той хвърли парче восък в пещта и восъкът засъска, пръсна и заплака.

— Тъй — каза Растрелий. — Не струва. Изхвърлете още сега целия пласт! А след погребението господа министрите ще отмъкнат всичките тези справедливости по къщите си за спомен и техните дечица ще пишат по дебелите бедра разни гнъсни надписи, както тук е прието да се драска по всички къщи и стобори. И те ще се разпаднат след две седмици. „Подобие на мрамор“! И щом като е тъй, приемоте моята благодарност. Аз не желая да правя тези чудовища от фалшиви състави. А и не са ми предлагали. Аз лея топове и правя градини, но не искам тези мрамори. И ще правя друго.

В този момент той плъзна погледа си покрай Лежандър през прозореца.

— Ездач на кон. И ще направя за този град нещо, което ще оцелее и след сто, и след двеста години. Ще стои на мястото си и в хиляда осемстотин двайсет и пета година.

Той грабна грозда от топа.

— Ето такива ще бъдат гривата и муцуната на коня и очите на човека! Аз открих тези очи! Вие сте тъпак; вие нищо не разбирате.

Той се втурна към ъгъла и извади с хищните си пръсти восъчната маска от платнения чувал.

И всичко, което той бе говорил досега — целият безпричинен, тъй да се каже, гняв и многото ругатни, и цупенето му, какво означаваше всичко това? Това означаваше — суеверие, означаваше мързел преди главната работа. Той още не беше пипвал лицето, само се навърташе около платнения чувал, този хитър, способен и чевръст художник на изкуствата.

И едва сега огледа прилежно маската — и все едно че изпусна глуха, пресеклива въздишка:

— Лявата буза!

Лявата буза беше смачкана.

Дали защото първо бе направил гипсовото подобие и без да иска, бе притиснал мъртвата буза, на която вече й липсваше жива гъвкавост? Или восъкът се бе случил лош? И той започна да натиска съвсем

лекичко около устата и най-сетне се успокои. Лицето придоби израз, изчаквателност и хлътналата буза вече не личеше чак толкоз.

И взе да отскача и да се вглежда, а после връхлиташе и поправяше.

Прокара топъл пръст по ъгълчето на устата и изтри тика, устата стана както приживе, горда — уста, която означава в лицето мисъл и учение, и устни, означаващи духовна хвала. Поразтри заобленото чело, помилва слепоочния мускул, както се милва жив човек, за да му мине главоболието, и позаглади малко дебелия жила, която се бе издула от гнева му. Но челото не изразяваше любов, а само упорство и неотстъпчивост. И изви още повече широкия къс нос, и носът стана усетлив, усещащ осъзнаването на доброто. Поизостри възлестите уши и ушите, които бяха долепени до слепоочната кост, започнаха да изразяват щение и тежест.

И натисна силно ослепялото око — и окото стана грозно — дупка, сякаш от куршум.

След това те забъркаха восъка със змийска кръв, разтопиха го и го изляха в маската — и главата стана тежка, като че ли бяха палели в нея не разтопен восък, а мисли.

— Никакъв гняв — каза маестрото, — нито радост, пито усмивка. Сякаш отвътре го натиска кръвта и той се ослушва.

Взе главата с две ръце, почна да я милва от време на време.

Лежандър гледаше маестрото и се учеше. Но гледаше повече лицето на маестрото, отколкото восъчното. И си спомни онова лице, на което бе заприличало лицето на маестрото: онова лице беше Силеновото, от фонтаните, правени пак от Растрелий.

Това бронзово лице беше спокойно, равнодушно и през отворената му уста непрекъснато се лееше вода — тъй граф Растрелий бе изобразил крайното сладострастие на Силен.

И сега устата на маестрото беше отворена точно по същия начин, по ъглите на устата му се стичаше слюнка и очите му бяха забулени от крайно равнодушие и като че ли от безгранична гордост.

И той вдигна восъчната глава, погледна я. И изведнъж долната му устна млясна, той целуна тази глава по още бледите устни и заплака.

Малко по-късно господин Лъобланк донесе корпуса, той беше кух отвътре. И господин механикусът поручик Ботом донесе

машинарията, нещо като стenen часовник, само че без циферблат, имаше си и колелца, и синджири, и топузи, и зъбчатки, и дълго намества всичко това в корпуса.

Господин Лежандър съедини всички шевове и портретът в най-груб вид беше готов. Господин Растрелий го натърка с нишесте, за да не се втвърди и напука и да няма после мъртъв прашец.

Тъй го настаниха на креслото и той седна. Но шевовите приличаха на тежки рани и тялото се беше изметнало назад като от жестоко мъчение, и дупките на очите се чернееха.

И понеже едновременно си приличаше и не си приличаше и беше толкова грозно, господин Растрелий метна отгоре му едно зелено платно, свали си престилката и си изми ръцете.

Скоро подир туй се отби господин Ягужински, вече малко пийнал. Ягужински видя на топа плодове п му се доядоха чуждестранни плодове, захапа ябълката и начаса я изплю и се изуми.

После всички дълго се смяха на тази куриозна случка.

Когато си тръгваше, господин Ягужински даде нареждане — утре, щом му сложат очите, да изпратят восъчния портрет в двореца — да го обличат. И поръча на граф Растрелий да направи срещу доста голямо възнаграждение сребърни черепи с крила, все едно, че хвърчат, а освен туй Справедливостта и Милосърдието в женски образи.

И графът се съгласи.

— Отдавна не съм работил сребро — каза той на Лежандър. — То е благороден метал.

С кого ли не я сравняваха. Сравняваха я със Семирамида Вавилонска, с Александрина Макавейска, с Палмирската Зиновия, с Римската Ирина, със Савската царица, с Кандакия Етиопска, с двете Египетски Клеопатри, с Аравийската Муавия, с Дидона Картагенска, с Миласвета Хишпанска от Славянски род, и със сегашната Кастилска Елисавет, с Мария Унгарска, Венда Полска, Маргарита Датска с Мария и Елисавет Английски, и Ана Почтена, с Шведската Христина, и Елеонора, и с Темира Руска, дете Кир, царя Персийски, не само го победила, но и обезглавила, и със самодържица Олга.

А после отиваха в другата стая и казваха:

— Отгоре цъфнала, отдолу се разсъхнала!

И тя не се устиска.

Тазгодишните заговезни излязоха много обилни на лапаница, всички го поменуваха и всички ядяха и пиеха, и тя всички даряваше и хранеше, за да са доволни. От Киев ѝ изпратиха глиган, диви кози и елен. Глиганът беше зъл, тя го подари. И още много подаръци направи: златни табакерки четири, от сребърни жички пет. Макар че имаше някаква забрана да се носи сребро на жички, ама като не намери други, нека ги носят със здраве. И се стараеше всичко да е според вкуса на човека: Толстой обичаше златото, Ягужински — картинките и рисунките и женската хубост, танцувачките, Репнини — да си похапнат и тя им предоставяше всичко. И подаряваше, и пробутваше, и караше всички да пият. И толкоз много неща наподари, и изяде толкоз блини, и толкоз вино изпи, и толкоз рида, че надебеля, поду се, заприлича на втасало тесто само за една седмица.

И не се устиска.

Там, в малката зала още стоеше всичкото онуй и по стаите още се разнасяше оная воня и поповете ревяха, а тя вече не издържа, почувствува, че раменете ѝ са свободни, а в гърдите нещо я стяга и че е затъняла, че устните ѝ започват да подлудяват и краката ѝ стават тежки.

Тогаз, през нощта, тя се облече в тъмно, забули си главата и отиде, където трябваше. Мина покрай часовите и тръгна по брега, а снегът се топеше, не беше нито тъмно, нито светло, а на ъгъла я чакаше онзи, младият, Сапега.

Тръгнаха нанякъде, краката ѝ вървяха чевръсто и тя знаеше, че всичко ще мине добре, туй ѝ беше приятно и тя не бе на себе си, и земята под краката ѝ е покрита със ситни парченца лед, и тя съвсем не е чак толкоз стара, и съвсем не е чак толкоз пияна, чевръсто върви.

Стигнаха до една дървена къщурка и той, онзи, младият, започна да бърничка бравата, и после се усетиха, че нямат кой знае колко време, и земята не беше чак толкоз студена, той ѝ постла плаща си.

Тогава тя каза:

— Ох, срамота е.

И най-сетне го ореваха и го погребяха и работата се свърши. И отвориха прозорците на залите, вятърът се разхождаше из тях и всичко очисти. А после разглобиха всичко, което беше там — свалиха колана със сълзите, изнесоха Справедливостта и гениите с урната и ги изпратиха в Оръжейната канцелария, към която щеше да се открие Академия за правилно рисуване.

И тогаз вече всичко потръгна все по-свободно и по-свободно, и пукна гвинейският папагал.

Незабавно бе изпратен заедно с клетката в кунцкамората. И едновременно с него — златният Марс от вещите на Вилим Иванович.

И тогаз тя започна да се разхожда из залите като стопанка и да си тананика тихичко.

И не можеше да ѝ бъде приятна гледката, която се разкриваше в залата: на повдигнато кресло, под балдахин, седеше восъчното подобие. И макар че тя беше наредила тоз балдахин с креслото за величие да бъде заграден със златни пънове, а между пъновете да се прокарат зелено-златни въжета — но все пак от него лъхаше хлад, губеше се домашният уют, все едно, че си в гробница или кой знае къде. Той беше картина или портрет, но не ѝ беше ясно как да се държи с него, а много работи направо не беше редно да се казват пред него. Макар наистина да беше портрет, ала по всичко си приличаше и представляваше подобие. Беше облечен с парадни дрехи и тя лично ги бе избрала, не без умисъл: същите дрехи, с които беше облечен на нейната коронация. Та всички да си спомнят тъкмо таз коронация. Сложиха му най-хубавото кресло, онуй, брезовото, с леките подпорки и стругуваните крака — да му отива на великолепието. И той седеше на възглавничката, свободно отпуснал ръце на страничните облегалки, и си държеше дланите полуразтворени, сякаш опипваше с кутрета завъртулките.

Камизолата му беше синя, на фигурки. Даде батистена вратовръзка, избра му едни яркочервени чорапи, рибена кост. И жартиерите бяха неговите, от сърмен гайтан, новите, още не беше ги

слагал нито веднъж. И най-важното — той, досущ като жив човек, беше облечен не само с върхни дрехи, както му е редът, а си имаше и бельо: показват се дантелените маншетки на долната риза.

В краката не можеше да го гледа, защото я бяха увещали да го обуе с вехти обувки, та всички да видят колко се е грижил за отечеството, че е бил пестелив, а не разкошен. И тез обувки, ако ги загледаш хубавичко, са износени, бомбетата им са се вирнали, плачат за нови подметки — и всеки миг могат да тропнат. Не можеше да гледа и твърде високо, защото главата му е надигната изчаквателно, а на тази глава е собственият му, възжилав косъм. Перуката му. А коланът и портупейт също не й се гледаха. Хем знаеше, че той не може да измъкне кортика си и пак да го затъкне, ама всеки път трябваше да се подсеща на нова сметка.

А на ножницата има джобче, в него седи златното ножче с вилица: за хранене.

Най-лошото беше, че туй нещо се движеше от тайни пружини, стига на някого да му се донска. Отначало тя не искаше да го приеме, а каза направо да го върнат на художника и да не му дават парите заради тез пружини, дето са сложени вътре. Но после й обясниха, че туй е станало със светлейшо съгласие. Тогаз нареди да го заградят, да опънат наоколо му въжета, не толкоз заради величието, ами барем да не става. И я беше страх да се приближи до него.

И нямаше прилично място, където да го държи: вкъщи присъствието му й беше неприятно, човещина е, всичко може да се случи, а той седи с надигната глава, изчаква. Седи и деня, и нощя, и когато е светло, и на тъмно. Седи сам и не се знае за какво е нужен. Кара я да изпитва плахост, от него залька си не може да преглътне. В някое от министерствата не бива да го праща, щото отпърво там няма да могат да си гледат работата, а после, като посвикнат, току-виж, вземат, че се разгащят. И макар че е въсърно, то все пак има императорско звание. В Оръжейната канцелария, където щеше да се открие Академията за рисуване — също не бива: първо, Академия още няма, а тепърва ще се открие; второ — че туй е не само художествен, ами и важен, и интересен държавен предмет.

И той си седеше тъй, изоставен от всички. Но малката зала вече се беше проветрила и й трябваше. А тъкмо бе пукнал папагалът и веднага бе изпратен в кунщкамората. И пак там — държавните медали

с емблемите и битките. И предметите, които той бе стругувал — кадилницата, сандъчето и другите, от слонова кост. Те също представляваха важен държавен спомен.

Тогаз ѝ стана ясно: да, редно е да бъде в кунщкамората като предмет особен, със сложна направа и твърде рядък и от художествено, и от държавно гледище.

Там му е мястото.

На Растрелий му бе останал доста голям запас бял восък. Той лежеше в ъгъла на купчина, блед, рехав, додеял. Най-сетне той взе да му омръзва. Маестрото отсече с кривия нож доста голямо парче, а една част остави за всеки случай, тъй като беше стиснат. Започна да прави модел на паметника, който искаше да си представи наред някой обширен площад, и понеже го правеше с лъст и гордост, от време на време, както си работеше, се излъчваше и се усмихваше лъстиво. Ездачът беше само половин аршин висок, ала яздеше гордо. На челото на ездача имаше островърхи листенца — славен лавров венец. На тумбестия постамент, отстрани, маестрото налепи амурчета с отворени уста и с трапчинки на пъпчетата, каквито се появяват на бузите на момичетата, когато се смеят. Между амурите нагласи големи мидени черупки и остана доволен.

Всичко в природата посрещаше героя с радост и готовност. Наслаждавайки се на спечелените победи, героят яздеше бавно с лавровото си венче на дебелия си и прекрасен кон и по краката на коня личеше, че той може да върви дълго. Конникът беше половин аршин висок, от восък, но всичко това беше модел на бъдещия голям паметник. Впрочем не се знаеше ще го харесат ли, ще може ли да ги убеди, ще направят ли поръчка и колко ще му платят. Маестрото каза на господин Лежандър, на калфата си, разнежено и самохвалски:

— Тук в близко, бъдеще вероятно ще издигат паметник, монсьор Лежандър. Ще има големи поръчки, големи пари и много приказки. И ако ми е писано да се помина преди отливането на героя, наред недовършените си трудове и за радост на господин Каравак — който все пак ще пукне значително преди мен, не съм ли прав? — та, казвам, ако умра от болест на пикочния мехур или ме отрови някой, изпратен от господата Каравак и Оснер мерзавец — подозирам, че готвачът ми е подкупен, — в такъв случай, монсьор Лежандър, вие ще довършите отливането, както ви заръчам, ще издигнете паметника достойно и ще ме погребете великолепно и пищно, без да жалите нищо, с печал, като граф и ваш учител. Всичко, което остане от парите ми, можете да го

вземете за себе си. И с всичко това вие ще се прочуете. В никой случай недейте зарязва това захванато от мен начинание! А мен ме е страх, че ще почина от болест на пикочния мехур: от време на време той се обажда... Ако ли пък остана жив, по всяка вероятност ще ви увеличи заплатата. И по такъв начин вие ще получавате три пъти повече от онова, което получават тези клетки дяволи, учениците на Каравак и пияницата Оснер.

Размекнатият маестро изпи чаша елбир и каза на господин Лежандър да си върви. Прозина се няколко пъти, пак погледна малкия горд ездач, покри всичко с платно и повика слугинята си, за да угаси свещта и да го позабавлява.

ПЕТА ГЛАВА

*Лошо ѝ се пише, има да се кае,
горко да се тръшка тя и да ридае.*

Акт

*И дори кога се разхождам в полето,
радост не намира сърцето ми клето.*

Егор Столетов

Той имаше бели зъби, голяма уста, обичаше да се смее, носът му приличаше на чуканче. Къщата му беше голяма и той отдавна беше започнал да я строи, и къщата искаше да стане квадрат, а заприлича на буквата „П“ и от нея нищо не излезе. Ако станеше квадрат, щеше да прекрачи линията, а туй се забраняваше.

И сложи на двора един твърде изящен истукан: Фльора, която носеше в един леген цветя и се усмихваше. А готвачките изхвърляха в тоз леген остатъците от яденето. Къщата беше дворец, а досами къщата лятно време един говедар пасеше крави, откъм ливадата, откъм Галерная. Не можа да излезе на глава с него. Беше генерален прокурор, сума знатни крадци излови, а все пъдеше говедаря и не можа да го изпъди — говедарят свиреше на дудук и кравите мучеха. И най-накрая вдигна ръце от него.

Обичаше да вдига врява и гласът му беше дебел като корабно въже, и се гневеше до умопомрачение, до животинско мучене. Беше площаден човек. Та тъкмо той беше недоволен. Павел Иванович Ягужински.

Данилич, херцог Ижорски, го именуваше тъй: охтика. Беше му измислил прякора „Шпионина“ и разправяше, че работата му била да шпионира. Викаше му още: кресльо, хороигрец, злопаметник, охтика, кречетало, че правел пакости на хората, че бил архиоберфукльо, че напразно се мисли за кой знае колко силен, че е прахосник и гуляйджия.

Къщата му наричаше Ягужински хан, защото там живееха най-различни хора. И другояче: Пашкин фенер, изкарваше я бардак или бърлога на диви животни, или курвенска къща.

Зад гърба му намекуваше: жена му, на Пашка, била разтурена, тичала по хорските къщи със запретнати поли, и той, Пашка, заради тая работа я бил натикал в манастир и си взел друга, да му е ликаприлика. Сипаничаво грозотилище, а не дама. Че щял да набоде всички с рогата си като побесняло говедо; че баща му бил говедар и свирел на дудук, а той, Пашка, сега играе ли, играе. Танцува пистолет-

миновет и гълчи господата от Сената. Смехотворен, Протоизедник. Наричаше го: Господин Фарсон и още: Арцух фон Поплей — заради туй, че Павел Иванович беше любезник и обичаше чувството и музиката, че имаше вземане-даване с актриси и правеше домашни трупни, и обичаше драматическите игри. А Господин Фарсон и Арцух фон Поплей бяха измежду най-модните драматически заглавия. И може би и заради туй, че беше много отракан в чуждите езици и пред мнозина се хвалеше с това: Фарсон. Или защото искаше да получи херцогско звание, а беше само граф, а графовете с лопата да ги ринеш: Арцух фон Поплей. Че навсякъде си вре гагата, че е шпионин. С туй намекуваше за длъжността му. Ягужински беше и полковник, и генерал-майор, но преди всичко бе „царево око“.

Туй око гледаше и гагата се навираше навсякъде, душеше насамнатам и ревизираше. Без да го е страх от нищо. Защото беше гуляйджия и кавгаджия.

Той беше площаден човек, на никого не се подмазваше, вреше се, ровеше. Него не можаха да го съборят. Не, той не падна. Само дето пиеше твърде много напоследък — ликьори, вино, английската бира „Елбир“ — сега той жадно смучеше всичко. Без пиенето сега му беше спукана работата. Защото бе останал сам. И стане ли нещо — отива, гаврътва една чаша — и е готов за действие. Готов да върши надзор, да се грижи работите да са наред и да вървят и да удари когото трябва през ръцете. И ако някой посмее да го пипне, тогаз ягужинското му гърло ще зине, очите му ще се опулят и той ще ревне с дебел глас:

— Дю-ю-у!

Хората се страхуваха от тоя заплашителен рев, от него трепереха прозорците. И той оцеля. Но беше недоволен.

Навремето той казваше за Данилич, за господаря на Ораниенбаум:

— Menschenkot! Пладнешки разбойник! Хунцват! Короновано сърце е сложил на герба си, а вътрешното му сърце мишките са го изяли! Гнило дърво! Пакости на долните хора, а нагоре се разсипва да ласкае! Все му е едно дали ще има загуба държавата! Само за едно е петимен: да го признаят болярите за свой човек, принц Кушимен! Данилич е намислил да сложи в джоба си всичките руски Европи. На всяка манджа мерудия иска да е. Стипца, адски съветник Ахитофел! Прегорди Голиат!

И веднага след туй намекуваше за нощните разговори на Александър Данилич с балдъзата му:

— За какво ли му е изтрябвала Варвара, когато всичко му е в джоба?

А когато се научи за тез широкошумни ругатни, Данилич се изказа за Ягужински кратко: „Пиянице“.

Но сега, когато херцогът изхвърча много нависоко, Ягужински не падна, не бе заточен — вечерно време той се заключваше. И седеше сам. Сега жена му рядко влизаше при него. Тя беше умна и сипаничава — сякаш кокошки я бяха кълвали по лицето. Той не обичаше да я гледа в лицето, обичаше гледката ѝ отстрани или изотзад, ама лицето ѝ да не се вижда. А сега беше престанал да я гледа и отстрани. Сега си мислеше.

Броеше на пръсти: Остерман е потаен човек, мълкохапо куче, не се знае кого ще ръфне за крака. Апраксин е лакомник и мързеливец. Крадец. Господин Брюс е орта-будала, средна ръка човек. После идеха господата от гвардията, готованците, войската без война, а после кой? После болярството. Голициновци, долгоруковци, горделивите тутманици. Излизаше, че е останал само той, Паша, Павел Иванович. И не се уплаши, само много му дожаля за себе си, чак му се доплака. Из пъшка и си пийна елбир. После нареди да повикат пленения швед господин Густафсон, дето живееше в къщата му за разни домашни работи, а за какви? За музиката. Той му свиреше вечер, по време на неговите шумотевици, на пиколка и звукът на пиколката беше сладък и мъчителен, караше го да се просълзява, правеше го мек като восък. Той толкоз се мъчеше, щото имаше чувство и любезност, а не само дебел рев и гуляйджийство, както разправяха за него някои. Господин Густафсон му свиреше, Павел Иванович си посръбваше ликьор и гледаше над главата си — към потона, а той беше гипсов, по германска мода, а точно на средата маестро Пилман му беше изрисувал една гола мома, застанала сред цветя, и за по-смешно Павел Иванович му заръча да нарисува правилно фигурата на една позната актриса, и приликата беше голяма.

Сега Павел Иванович гледаше корема ѝ, а после се загледа в стените с индийски тапети, а тапетите тук-таме вече бяха и скъсани, и изпръскани, и надупчени от куршуми, за смях.

Той ядеше много, храната беше подарък от различни дворове: от виенския двор метвурстът и маслините, а от датския анчовисите и пушената селда от бъчва; тъй като напоследък много пиеше, ядеше безразборно и от виенското, и от датското, а костите хвърляше под масата и слушаше музика.

Звукът на пиколката беше такъв тънък и кръгъл, досущ като гласа на някоя мома, като човешки глас, конто все преобразяваше разни чувства, усукваше се, плачеше, въртеше се като пумпал, изтъняваше чак до пицнене, а сетне пак надебеляваше и накрая чак като че ли друг човек стоеше в стаята, а не шведският господин Густафсон. И след като шведът изсвири мъчителната си до просълзяване музика, Павел Иванович внезапно му каза да спре и да си върви. Изведнъж той беше си помислил, че, ех, хубаво щеше да е, ако сега именно той беше главен съветник, а не Данилич. Виж, туй щеше да е хубаво. А после пак се залови да брои: Апраксин е лакомник и крадец, и другите — и из един път — от музиката и от ликъора му дойде наум, че и Данилич на своя Василевски остров сега седи и брои. А кого друго може да наброи? Пак същите и за капак — него самия, Павел Иванович. И на кого ще се опре тогаз? Защото все на някого трябва да се опре. Ще не ще, трябва да се подмаже на болярите. А ако намисли да им се подмазва, тогаз ще върне от Сибир Шафиров, чифутина; той е женен за Долгорука и ще му спечели всички боляри до един. А като върне чифутина, на Пашенка ще му вземат Мишин остров, който бе отнет от оногова и подарен на него. Три къщурки! Море! Брезова гора!

Само че няма да станат царе чифутинът и Алексашка! Няма да им се даде площадният човек!

Важното е да има на своя страна търговците, чиновничеството, майсторите, простолюдието.

Дю-ю-ю-у!

И започна същинската шумотевица.

Прехвърлиха го в кунщкамората една нощ, за да няма излишни мисли и приказки. Сложиха сандъка с всичките такъми в една шейна, затрупаха го със слама и го откараха в Кикин палат. Пътуват в тъмното някакви войници, карат нещо. Може фураж да е и на никого не му влиза в работата.

Пренесоха го всички пазачи, дори двупръстите помагаха. Те бяха сънени, още не беше се съмнало, и колко ли можеха да помогнат? Те светеха. Държеха в щипките си по една от най-големите свещи, които се намериха в Кикин палат, и внимаваха да не ги духне вятърът.

А в палата освободиха един кът, поместиха елена и пренесоха три шкафа. Два дена окачаха завеси, правиха стъпала; обковаха ги с алено сукно, украсиха ги със сърмени гайтани. И покриха всичко с червено платно, за да не пада прах. Монтираха навеса с лавров и палмов клон, изработка на господин Льобланк. На купола имаше дървена възглавница, дебела, с гънки, като че ли току-що я бяха взели от някой креват — тъй я беше направил господин Льобланк, — на възглавницата царска корона с топчета, а над короната стои на един крак държавната птица, орелът, сякаш ѝ е студено или се кани да литне. С клюна си държи лавров клон, с ноктите — буквите П и П.

Когато го монтираха, счупиха лавровия клон и едното крило. Льобланк ги поправи, боядиса ги отгоре и за поправката поиска да му платят отделно. За тоз навес и за чукана той беше получил доста пари и се канеше да си замине.

Разковаха дори дюшемето и господин механикус Ботом напъха отдолу разни железни пръчки и пружини, тайните чаркове.

И го сложиха да седне. Той гледаше през прозореца. А от двете му страни турнаха шкафове с разни дрехи, също негови, до прозореца окачиха гвинейския папагал. В ъгъла сложиха кучетата: Тиран, Еоис и Лизет Даниловна.

Тъй я кръсти той, като да беше родна сестра на Данилич. Викаше ѝ тъй на шега, за смях. А тя си беше кучка, рижава, от английска порода.

А в ъгъла стоеше кобилата, също Лизета — но тя се беше проскубала, затуй я покриха с разкошен чул, а на чула също бяха изрисувани буквите П и П.

Но после взеха да се съмняват. Кучетата, иди-дойди, кучетата не само ги пуцат в стаите, особено чужденците, но дори и кокали им подхвърлят, както подобава на образовани хора, и ако кучетата са дресирани, носят насам-натам разни предмети, показват си ума и по тоз начин радват гостите. Но кон в палата си е пуцал само Калигула, римски император, един такъв, дето по-добре да не го споменава човек. Не бива таквоя важно зрелище да бъде превръщано в яхър. Макар тя да беше любимата му кобила и да бе участвувала в Полтавската битка, но се беше проскубала и по нея щяха да се завъдят молци. И скоро след туй кобилата Либета бе изхвърлена заедно с разкошния ѝ чул.

А докато разнасяха нагоре-надолу разните натурални, докато им търсеха място, от стъклениците липса известно количество винен дух.

И през нощта шестопръстият влезе в портретната зала (сега тъй почнаха да ѝ викат).

Беше тъмно. Пазачите спяха, беше ги натръшкарал виненият дух. Виждаха се кучетата Тиран, Лизет и Еоис и мъртвата им козина беше щръкнала.

И отметнала глава, със сини дрехи, подпряла ръце на страничните облегалки, удобно протегнала напред дългите си крака — седеше персоната.

Шестопръстият я гледаше отдалеч.

Я го виж ти какъв бил!

Едър, със сребърна звезда!

И всичкото туй е от восък.

Той цял живот беше събирал восък на пчелина, от кошерите, беше топил восък, беше го рязал, мачкал с ръце, понякога правеше свещи от него, пръстите му помнеха восъка по-добре, отколкото хляба, дето го беше ял тая заран — и от тоз восък бяха направили човек!

А за какво? За кого? Защо е направен тоз човек, а наоколо му стоят кучета и виси птица? И гледа ли през прозореца тоз човек? Облечен е, обут е, очите му са отворени.

Отде ли са намерили толкоз восък?

И тогаз се приближи още и видя главата.

Космите ѝ приличат на козина.

И му се дощя да пипне восъка с ръка. Приближи се още повече.

Тогаз нещо издрънча тихичко, звънна, а онзи взе да се надига.

Шестопръстият стоеше, както стояха в ъгъла натуралиите — без да диша.

Още веднъж се звънна, нещо засъска като часовник, преди да избие, а восъкът потрепера леко, издигна се в цял ръст, извърна се и направи движение с ръка — все едно, че каза на шестопръстия:

— Здравей.

Него месец много се ходеше по гости и хората започнаха да пият повечко. Когато човек се срещнеше с други хора, вече не го плашеше толкоз, че околоръст всичко е блата и въздухът е лош. Тогава този страх преминаваше. Тук човек се заглаждаше като камък във вода и ставаше неспособен за упорство и мнение. И всякакви шейни, покрити и открити, а когато снегът се стопи — и каляските, и полукаретите — скърцаха ли, скърцаха из града. И повечето пътуваха с полукарети, за да не вземат много слуги със себе си, а само двама лакеи, та да няма излишно шпиопиране.

Днес Павел Иванович бе ходил у Остерман и у още някои хора. А надвечер при него идваха дребни хора — търговци, после от бившите магистратски чиновници и дълго седя в неговата стая, където на потона правилно бе нарисуван коремът на актрисата — Мякинин, Алексей.

После всички си отидоха, а той се приближи до прозореца и видя: отвъд Нева свети в Меншиковите къщурки. Всичко е спокойно и нищо не се случва, нито голям пожар, нито наводнение. Всичко си е на мястото, но самата Меншикова къща оттук не се вижда. Започна да обикаля от огледало на огледало и всички огледала му показваха едно и също: устните му са набъбнали, сините му очи са замъглени — от ликъора, ноздрите му са разширени. И през цялото туй време мърмореше през белите си зъби — със стегнато гърло и съскане, а после — мляс с устните — и дебел глас, до скърцане със зъби и дори до животинско мучене. И накрая — изпъшкване и нещо като горчив смях. Всичкото заедно — сякаш изучаваше и репетираше комедия, нова и нечувана. Изтърча при огледалото, което беше до вратата, то отразяваше десния прозорец към двора — и прошепна:

— Дракон Мохамедов!

Огледа се наоколо със знаещи и свирепи очи и не видя нищо друго освен мебели и сребърни прибори, тогаз разпери ръце, сякаш обзет от пълно и крайно недоумение или като че е направил всичко, каквото е можел, и вече за нищо не се наема да гарантира:

— Голиат!

След като си почина малко и се поразходи нагоренадолу, погледна през прозореца и видя фенер и фенерната светлина, която падаше стъкловидно на земята, като кръгъл фонтан. Със собствени пари го беше сложил, хем с чугунен стълб, за пример на другите.

— Ами фенерният данък? — заплашително каза той.

И присви очи.

— А защо, господа сенатори, фенерният данък, да речем — защо от Адмиралтейския остров до река Мия той е една копейка? А на Санктпетербургския — половин? Дали не заради туй — и източи пръст като римски оратор, — че там живее зетят на Меншиков?

Изсмя се горчиво.

— И не светят фенерите — каза той с едно изхъркване, — и вече не светят фенерите, понеже са взети излишни пари — и за градски, и за житни, и за бански, и за сенни, и за огревни, и за хамутни данъци! Горчиви пари!

И се хвана с ръка за ревера, сякаш бе издал ридание.

— За шпиониране живея, а не за управляване! И моля, и поименно посочвам, и искам тежко наказание!

След като си пое дъх, започна да изрежда кратко и бързо:

— Забягналите и умрелите, и взетите във войската не се изключват от списъците на помещиците. И забягналите в Башкирско...

На това място той се почеса с пръст по дясната вежда, защото беше забравил какво идваше по-нататък. Поразходи се нагоре-надолу и се сети. И посочи през прозореца, право към Фльора, която носеше цветята.

Влезе сипаничавата.

И сипаничавата седна и започна да слуша, а той каза на нея вместо на Фльора:

— Ето на, Ана, на теб ти казвам и заявявам, че след разквартируването на полковете са почнали да липсват хора. Тръгнаха за Казанското царство — и са изчезнали тринайсет хиляди човека! Това не е работа!

А сипаничавата беше свела очи, слушаше и примигваше на парцали. Тя беше умна.

— Защото истина ви казвам — рече той на сипаничавата, макар че тя не беше му възразила. — Защото е небезужасно да чуеш, че една селянка от глад удавила дъщеря си в реката.

А сипаничавата очакваше от него още думи и пет пари не даваше за селянката, а и той също. Тогава той ѝ се разсърди заради това безучастие и тропна по масата:

— На господата офицерите да им се намали заплатата наполовина! Защото е мирно време! И нека си вървят от Петербург, а шпагите си временно да приберат в калъфи! Или ако ще воюват — да воюват, но не с женорята!

След което си наля и си пийна елбир, а сипаничавата каза:

— И за персийските работи.

Преди да допие чашата, той махна с ръка към нея и попита:

— А защо той престана да дава войници за каналното строителство? И каналите ще се съсипят. Защо? И петербургският гарнизон естествено също ще престане.

След това отметна глава назад със злоба и надменност и усмивката му стана подигравателна.

— А ревизия сега няма да има, господата сенатори. Нищо няма да бъде ревизирано поради туй, че въпросният проникателен княжески ум не допуска ревизията. И тъй всичко виждам!

И разпери длани като ветрила досами очите си, подигравателно, и изплиска малко елбир. След което запрати чашата на пода, направи я на парчета.

— Генералният фундамент на всичко на този свят са земята и търговията. А той заради новите тарифи доста голям рушвет взе. Доста голям! И сега се чудят търговците: търговията в Архангелск ли ще я прехвърлят, в Кронщад ли, или направо ще ѝ видят сметката! И ще има ли град Санктпетербург? Дайте ми отговор, господата многоуважаеми сенатори — каза той на сипаничавата, — защото туй не е малка проблема! И Петербург вече е станал несигурен.

— Датските работи — тихичко рече сипаничавата и тръсна глава, с голяма тревога и страх, но одобрително.

— И с не малко ужасение и страх виждам — и той хвана тънката ѝ ръка със своята червена и голяма — колко сляпа е светлейшата машина! И в датските работи настава ожесточение! Ръцете ни изпуснат

оръжието! И офицерите вече са се превърнали в негови робове! Някои са почнали да грабят!

Затърча се към средата на стаята, дръпна с все сила кафтана на гърдите си, завъртя глава и ревна:

— И всеки идва и ме моли да имало справедливост!. Кажете ми живот ли е това? Ни утеха, ни радост няма за мен! И нека кръвта покаже кой от двамата ни е прав! И сипаничавата затрепка бързо с клепачи. А той продължаваше да върти глава на всички страни, сякаш търсеше някакъв предмет или допълнение към думите си и изведнъж, неочаквано и за самия себе си, викна:

— Голиат!

След туй се тръшна на креслото и се огледа: свещите горят, отблясъците им трепкат по сребърните прибори, на стената има петно, салонът е голям и можеше да бъде по-малък. На другото кресло седи жена му, сипаничава, умна, а можеше да седи друга, не толкоз умна, ама и не сипаничава. И всичко е в застои, а градът е станал несигурен и до лятос може да запустее. Ще се раздруса и ще почне да потъва. Такъв град! Трийсет хиляди жители! Потъва — отсрещната къщурка, дето живееше майстор-кроячът, германецът Михайло Григориев, вече е изоставена. А той къде се е дянал? Липсал е. Ще се разбягат и ще рекат, че мястото е блатисто. Ала той още утре ще почне да го ръчка, както се ръчка псе с тояга.

За днес стига толкоз.

Помълча малко и каза със съвсем друг глас, сякаш с мъка и жалост в сърцето:

— Толстой ми обеща, Остерман и той ще си трае. А за утре, Анушка, ми приготви лентата. За днес ми стига толкоз елбир. Проводете ми Бардеус. П повикай, моля ти се, берберина, да ми пусне кръв.

През детските му години стаичката беше ниска и дървените стени бяха окадени, гредите миришеха па пушек. Печката заемаше половината стая; в печката горяха дърва.

Насред стаичката беше сложен огромен чукан, сякаш в стаята е расъл дъб, бил е отсечен и това е неговият пън.

Баща му беше дебел, морав, от него се сипеше пот върху тестените кори. Той преобръщаше с две ръце големия тиган над чукана, броеше на висок глас, а когато кажеше:

— Чет нямат! — преставаше да брои, избърсваше с китка потта от челото си, а ръцете си в престилката и преставаше да пържи.

Престилката му беше препечена, корава и когато я свалеше, стоеше като тенекиена.

Остроносата му майка се въртеше край чукана и пръстите ѝ бяха чевръсти като на шивачка, тя пълнеше тестото с лук и овнешки сърца.

А той, Александър Данилич, все душеше тънко и дълго: пушека, конопеното масло. А баща му беше мълчалив, излизаше от къщи и се прибираще развеселен, без глас и без гащи. А майка му беше чевръста и броеше парите в ъгъла. И когато след много години плаваше по море и беше вече адмирал, надуши: смола. Моряците насмоляваха нужника и пушекът беше сладък, гредите бяха започнали да сладнят от пушека. Тогава покрай тая миризма в паметта му като че ли пак се върна за малко всичко: стаичката и онзи пън, и баща му, червеният му врат, и печката, и: „Чет нямат!“

През последните години той на два-три пъти се сеца за онуй време. Но не повече. Защото сега не помнеше, живееше без памет. И отстрани всички ясно виждаха как се променя той. През живота си на няколко пъти се бе променял — отначало беше тънък и пъргав, и голям хубавеляк, и пакостник, и женкар, и користолюбец. И си му личеше, че няма никакво далечно стремление, а има само голямо движение, любов към риска и смях. После четири-пет години изкара натежал и предвидлив, и сериозен, и взискателен към хората, и алчен. След туй — пак го отвея. Стана хитър, взе да се отвращава от хората, погрозня,

острият му нос се покри с червени жилчици. И тогаз той започна да се отделя от началото си, забрави какъв е бил и се появиха далечните мисли, прицелът на окото, тревогата и всички хора взеха да му се струват еднакви, останаха само синовете и дъщерите му — за тях още мислеше и разбираше, че са негова кръв.

Беше се възнесъл.

Седеше и гледеше превъзходните си камини, оглеждаше залите си, колко фина е дърворезбата — г всичко му изглеждаше чуждо, студено. Дали да не си построи нов дворец, или пък да замине за някъде? Взе в ръце табакерата си, поднесе до носа си енфнето — и навремето ставаше тъй: пръстите му разбираха тая табакерка, че е негова, че не случайно се е изтрила от единия край, че туй е времето и е негова вещ, негово имане. И носът му се прочистваше, и се появяваше ясна памет. Какво трябва да каже днес и какво смешно произшествие е станало вчера: че една глупачка ухапа готвача за задника и че утре пак има работа, и че денят е свършен.

А сега денят не се свършваше. Унесен в просторни и далечни мисли, вземаше в ръце табакерката и вкарваше енфието в носа си, но забравяше какво държат ръцете му. Все едно, че пръстите му вземаха енфието от въздуха. И му беше все едно, защото беше престанал да обича вещите. Насъбра сума нови табакерки, от златни жички, едната с бисер, другата с брилянт, и ги губеше. И предметите вече не струваха, къщата му се напълни с изкуствено злато, такава е модата, ама хем са скъпи, хем жълтеят като мед.

И когато си приказваше с Варвара, от време на време я поглеждаше накриво, щото не можеше да ѝ рече всичко, а едно време тя знаеше главните му работи. Нейната спалня беше до неговата. Когато се събудеше нощем, самият той се чудеше колко жилест е станал, изпънат като струна.

И колко работа, и колко загуби. Град Батурин, дето го бе превзел навремето с щурм и естествено го бе разрушил, стана негово вечно владение, сега трябва да се грижи за хиляда и триста домакинства, а общо притежаваше сто хиляди и петстотин човека, като не се броят Почепските и Полските околии. И освен туй за компенсация на загубите в Ингерманландия получи четирийсет и пет хиляди души и шестнайсет хиляди в пари. И малко поиска. Можеха да му броят трийсет хиляди. Туй също беше загуба.

А каква му е титлата сега? Принц или барем херцог Ижорски, или княз Римски? С онез щраусови пера на герба и с княжеската капа? А той иска да е като кралския принц Артоис във Франция. И както е редно според цесарския обичай: да се нарича генералисимус, а ако не рачат, тогаз: генерал-поручик на Русия.

Денем вършеше много работи и казваше едни думи, дето ги беше забравил още преди двайсет години. С Катерица.

Беше му ясно как да я прикотка полека-лека. Отначало ѝ рече, сочейки ковчега:

— Майчице! Господарко!

А после в другата зала:

— Дали да не си поприказваме малко за работите, майчице?

И втората „майчица“ я каза по-иначе.

И после, ден след ден, пак свикна да я подбутва, да я хваща за ръцете, да се увърта около нея.

А щом оногова го махнаха и погребяха, налегна я.

Можеше да действа жестоко в тези разговори — и точно тогаз, по времето, когато нищо не мислеше, но нея, Катерина, я виждаше като на длан, — точно тогаз в главата му взе да се върти едно колело, та чак да свири, и той не можеше да спре колелото:

— Искам да съм официален регент, та аз, аз, именно аз да управлявам.

И не спира: аз, аз, именно аз.

А съвсем не искаше да става регент, а искаше най-много генералисимус. Но се беше възнесъл, действуваше и тя се виждаше като на длан — и туй се завъртя в него.

И той забравяше всичко това, дори не можеше да се спре и да си помисли какво трябва да направи за целта, и не мислеше — а на другия ден го правеше.

И без никакви мисли — пак когато бяха с Катерина и я гледаше с остро око — а нейните очи бяха затворени, — пак се появи същото онова колело и взе да му втълпява вече друго.

— Да омъжа принцесата за сина си, а тогаз именно, именно, именно ще стана регент.

А после забравяше и на другия ден даваше нареждания.

А предметите ставаха все по-малко или не по-малко (предметите бяха станали повече) — но вече всичко наоколо му се беше оголило.

Както на кораб, когато излизат вече в открито море — предметите на него се променят. И съдините са същите — порцеланови или пръстени, — и пейката, а всичко изглежда чуждо. И когато пристигнат, предметите пак се променят. Те са временни. Други ще има. И взе да разбира себе си какъв изглежда отстрана — кльошав. И започна да разбира, че гласът му е сух и без сърцевина, както навремето.

И веднъж, когато бе възнесен, а тя, Катерила, разголена, разбра, че тя е остаряла, и не си помисли, ами само тъй, просто сякаш си каза:

— Има ли отърване от човек? От нея, от нея как да се отърва?

И дори го измърмори, защото в този миг изпитваше някаква страст към нея, към Марта. А сега хич не му идеше наум да се отървава от нея.

Тогаз настъпи и още една промяна: той стана предпазлив с хората и макар да беше гневлив и злопаменен, но ако след гнева другият му се кланяше дълбоко и смирено, връщаше му поклона. Дори взе да забравя обидите, защото не вземаше хората на сериозно. И престана да се надсмива, а едно време хората му изглеждаха много забавни. Тъй му се отрази властта.

Повика от Сибир Шафиров, неприятеля си. И оглеждаше министрите си, господин Волков и господин Бюст, и си мислеше строго: — „Леле, как крадат!“

Взе да се страхува от големите рушвети, които му предлагаха, защото сега всички рушвети му изглеждаха малки, а вероятно и другите вземат рушвети, и не се ли пилее твърде много паричен капитал? Дори в неговата лейбгвардия не всичко е наред. Бюст му изглежда подозрителен — мутрата му е червена, открай време взема подкупи, рушветчията му с рушветчия. А сега такава конюшня си е построил и мирише на нещо изтънчено — на майоран! Леле, какъв рушветчия е! А колко ли взема? Туй е най-интересното!

И реши, че после, когато стане вече официално, ще изпъди Бюст. Ще му даде обнадеждителна диплома и да си върви.

И гледаше дъщерите си с опитно око, гледаше белотата на кожата им, гърдите им, правеше сметка какви ще станат, гледаше ги грижовно и ги предназначаваше, избираше ги. Избра Мария. И понякога ѝ се любуваше. А жена си престана да вижда, все едно, че беше прибрана от улицата котка или добиче, което се е отделило от стадото и само е влязло в двора му.

И преди да тръгне за Сената, усети безпокойство: трябва да се даде облекчение на хората. Повика своя министър Волков. След онази нощ, когато тронът се променяше, Волков бе започнал да вехне — пожълтя и дишаше дълбоко. И той беше сърдит на Волков: вярно, падна тичане, препуска насам-натам посред нощ, разболя се — туй бива, ама да вехне, сякаш че напук, и да го гледа жално в очите — на всекиго ще му додее. Нали му бяха дадени на Волков и пари, и имоти — все заради оная нощ? Тогаз какво има да боледува?

Херцог Ижорски каза на министъра си:

— Пригответи ли указа за облекчението по търговията с тютюна? И за ноздрите?

Волков начаса му мушна в ръцете два листа и херцогът предпазливо ги пое с двете си ръце и им хвърли далечен поглед.

Той разбираше как трябва да държи отпечатаните с новата азбука листове, защото те винаги започваха с едри букви. Имаше и други белези: под най-долния ред словослагателите, за да не сбъркат, нареждаха думата, с която започваше следващата страница, и по тая извънредна думичка също можеше да се разбере много лесно къде е горният и къде — долният край на страницата.

А тоз му бе дал ръкопис, хем съвсем ситен, без титли и опашчици, като мъниста. И министърът, господин Алексей Волков, гледаше жалостно: светлейшото око се щураше предпазливо по документите, от единия лист към другия, а ръцете държаха тези листове нагоре с краката.

— Мержелее ми се — каза херцогът, — кажи ми го на бърза ръка, чакат ме в Сената.

Волков посочи с пръст единия документ откъм долния край:

— Извадка по тютюнджийската търговия от досегашните укази през миналото царуване. И по изтръгването на ноздрите.

Стана принц Александър и погледна жълтото лице. То беше толкоз скучно, че чак му се дощя да се прозине.

— Мъртви листове недей ми носи — каза той. — Стига си ми губил времето. Указът за ноздрите да е готов още днес. Да не изрязват ноздрите чак до костта. И по тютюнджийската търговия. Простия тютюн и навития, и рязания — нека всички го продават без страх. Да се чете с биене на барабан подир обед из целия град и по река Мия. И в махалите.

А градът не потъваше и снегът се стопи отведнъж. И хората ходеха по улиците, а улиците много се разкалваха, защото не бяха настлани. Още не бяха ги утъпкали гладко с крака, утъпкани бяха само пътеките от едната страна на улиците, в края на които се виждаха и бабуни. Блатото от двете страни на Невския перспективен път много се разкапваше. Сутрин се вдигаше такава мъгла, като че ли всичко бе изгоряло; а пожари нямаше. Тогава мнозина хора в Петербург си приказваха за това: защо ли се поти толкоз земята? И че по-лесно се намират дърва, защото взе да се стопля. Повече хора започнаха да идват в Татарски табор, на вечерния битпазар. Те идеха да се стоплят.

На чаршията се въртеше голямата търговия, дневната, а в Татарски табор, на пожарището — и вечерна. Тук кипеше битпазарският альш-вериш. Търговията си беше харесала туй място. Досами външната крепостна стена още преди двацет години бяха построили дюкяни и там търговията беше скучна, дюкяните нови; виси юзда, нова, или търговска дреха — строга стока. Не се чува врява и няма мръсотия. Тогаз чаршията изгоря. И щом изгоря, тая работа се поразшава, потръгна. Появиха се изгорели сергии, от обгорени дъски, надойдоха татари — хора от вехтошарския бранш, един арменец от арменския пазар, закъсал, и един полупиян занаятчия си направи в сокачето дюкянче — да вади зъби. Той беше я швед, я германец и вече цял Петербург го познаваше. Около него се чуваха викове, наставаше тишина и после: „Ох!“ — и зъбът е изкъртен. Той продаваше и аптекарски стоки, наредени край него направо на земята. Ходеше и по къщята, ако някои го повикаше — да пуца кръв или да скубе косми, щото знаеше и да пуца кръв. Освен туй беше берберин. И там се трупаха много хора. Възникнаха търговски комшулуци и сокачета, разни купчийски дупки. Възникнаха купчини от стока. Появиха се викове и клетви. Взеха да стават кражби. Синият кафтан вече търчеше подир някого и смъкваше кремъклийката си, а хората викаха по него: твойта кожа джандарска! Въздухът стана гъст, човешки.

И взе да се събира мръсотия, да се трупа. Под краката и по тезгяхите, и по ръцете. Мръсотията беше различна: калмишката — сухи люспи от конската амуниция, татарската — омазнени яки на стари дрехи, а освен туй имаше сланинена и месна мръсотия — карантия и месо от умрели животни. А туй беше най-строго забранено със заповед от началника на полицията. Не можеше да се продава месо без печат от ветеринарната служба, умрелите животни трябва да се изхвърлят, а месарите до един да ходят с бели мундири — за по-голяма чистота. И за търговия с месо на умрели животни три рубли глоба, и за останалото пак глоби и бой с бич, и каторга. Но не изпълняваха. На две крачки имаше още една чаршия, викаха ѝ: миризливата чаршия. От нея се разнасяше миризма. Кантарите тук бяха без щемпели, по съдовете нямаше мярка и стоката без изключение беше от умрели животни. Тук си дърпаха месото от ръцете и викаха:

— Ей!

— Пази стоката!

Тук до едно буре стоеше търговец и продаваше на всички квас, глупава стока. Баничарите се провикваха, а баниците бяха завити с дрипи като пеленачета. Дрипите бяха от стари дрехи, запазили топлината си, тя също струваше пари: студените баници се продаваха по-евтино. А до него един финландски селянин беше докарал от селото отвъд острова качета със сланина, богат селянин. И който искаше да си купи, омазняше сланината с пръста си и го налапваше. И тогаз го гледаха. Той опитваше стоката. И очите му тогаз се отваряха тревожно като на човек, който за пръв път вижда такова небе и такъв град, и битпазара — Татарски табор. И още веднъж, и още по-дълбоко забиваше пръст в качето и пак го налапваше. И всички гледаха как купувачият гледа стоката. Той бавно мърдаше език и нещо ставаше там, в устата му, и той спираше. И тръсваше глава:

— Не струва!

И се изгубваше. Изчезваше в блъсканицата, отиваше да пазари някаква сбруя.

И неочаквано продаваше старите си гащи.

И хората бяха всякакви. Търговци и дребни търговчета. Те не обичаха синия цвят, не обичаха площада, и мерките не обичаха, а обичаха сокачетата. Бяха сокашки, битпазарски хора. И имаше от онез търговци, които търгуват с вятър. Те бяха се изморили да ловят риба по

гащите, по джобовите, затуй отмъкваха калпаците от хорските глави. Тогаз човекът, който беше дошъл да пазарува, внезапно разбираше, че на главата му е студено, че вятърът мърда космите му, и се хващаше с две ръце за калпака.

И виждаше, че калпака му го няма.

Тогаз се провикваше:

— Крадци!

И всички започваха да викат:

— Крадци!

И тогаз бавно се появяваше синият кафтан, зелената камизола. Фуражката му беше синя и япанджакът му беше син, а сабята му — с меден ефес. Появяваше се да лови крадци. И веднага хващаше крадеца, ако той му се навреше в ръцете, и тогаз всички гледаха какво ще стане — и ако дойдеха на помощ други сини кафтани, веднага слагаха крадеца по очи на земята, извиваха му ръцете и го биеха с бич по гърба.

Но самите сини гащи, сини фуражки не бяха кой знае колко чевръсти, не бързаха да настигат крадците, нямаха голям ищях да тичат на помощ, на секурс. Както казва Агролим в комедиалния акт: „Не се туткам, шествувам, предявям, разбира се“, а в същото туй време стои на едно място.

А сега калта е топла и месата в месарската и сланинарската чаршия започнаха да потъмняват и да се вмирисват — беше дошла пролетта. Разни калфи и чираци ходеха и оглеждаха стоката и понеже беше топло, гледаха да си купят не нещо най-нужно, а по-фино, каквото отдавна се канеха да си набавят, а после все забравяха; пазаряха се дълго, а купуваха внезапно и после съжaliaваха, че са купили. Те обикаляха предимно железарските, игларските и ножарските дюкянчета.

А липсалите хора в новия град не бяха много, те не отиваха там, пречеше им, че в Петербург земята се поти и пуца мъгли. Тежките липсали хора си седяха в Москва. Но откак почна да става малко по-хлабаво, и тук, из Татарски табор, взеха да се мяркат на групички дребни липсали хора. Един идваше да погостува на чичо си или леля си, друг пристигаше временно от чифлика си или се спотайваше тук, в Петербург. През зимата се криха много, а напролет излязоха. Наспиваха се хубаво, сутрин ставаха, щураха се без работа и времето

ги притесняваше, защото го имаха много: минава се час, минава се втори и никой не идва, и нищо не става, а до обед е още далеч. От туй ги хващаше меланхолията. Тогаз хукваха към Татарски табор да гледат стоката и да умуват на сметка ли е, или да си вадят зъб при зъбаря, ако ги болеше зъб. Да подишат пролетния аромат на миризливата или рибарската чаршия, да се повъртят край вехтошарските, калпакчийските или златарските дюкянчета.

Минаваха слепи старци. На тях им даваха по главичка лук. Беднотията сълзеше и пееше покрай стените. М мина с леката си походка Иванко Жузлата, или Иван Жмакин, той никого не закачи, никого не блъсна, нищо не каза. Само гледаше всички и погледът му не беше нито горен, нито долен, а среден — гледаше ръцете и туй, дето беше в ръцете. И чак тогаз поглеждаше лицето. По едно време видя ръце с полумундирни ръкави: шаяк, а върху шаяка червени униформени маншети, и се засмя. А ръцете държеха пита топен восък — Иванко направи крачка настрана и намигна на един свой човек.

После попита колко струва восъкът, помачка го, почовърка го — питата излезе корава, нищо не можа да отчопли от нея — и погледна отпадналия войник от Балков полк в лицето. Поразпита го за туй-онуй, а после го дръпна настрана. Нарече войника „гранодир“ и войникът от Балков полк изпъчи гърди. После заведе войника във фортината да се почерпят по случай продажбата и мина точно под носа на най-голямата клечка, покрай каптенармуса на генерал-полицаймайсторската команда, покрай синята фуражка и дори му намигна.

Там войникът от Балков полк дълго се налива заедно с него и се възторгна, и взе да му разказва за музиката и за ескадроните, как е воювал в кавалерията, как не е рачил да стане бомбардир и защо, а сега е пазач, а освен него има още трима и едно шведско куче, и от нищо не го е страх, че не го плаши, дето утре сам ще пази, а онез тримата ще идат някъде да гуляят, и че е войник от Балков полк, а не лукова глава.

— Кучето шведско ли е? — попита Иванко. — Мен чак ме досмешава. Я ми кажи, гранодирино, как се вика туй шведско куче? Стопанинът на кучето, шведът, сигурно край Полтава е загазил?

— Кучето се вика Хунцват, а къде е Полтава, туй не го знам — каза войникът от Балков полк, — не съм чувал.

Но Иванко изведнъж погледна войника отегчено, набута му в ръцете восъчната пита и му каза, че тоз восък не става за калъпи и

заради туй няма да го купи, и се измете.

Когато стана онзи нечуван скандал, онуй викане и псуване, и лудеене, онез подигравателни и срамни подмятания: хунцват, крадец, кресльо и други, и се стигна до блъскане и ритане между първите хора в държавата, с подлаганици на крак, а после и с изтегляне на шпагите и краят на сбиването: разтърването им от господата сенаторите — времето вече се беше стоплило.

И когато потегли за вкъщи, отначало не можеше да си поеме дъх и ушите му пищяха, усещаше, че диша с ноздри, а не с гърди, и устните му трепереха. И каза на кочияша да подкара конете. Тогаз малко по малко почувствува облекчение и забеляза, че над Нева се носи прозрачен дим като синкавия пращец по сливите, че въздухът е изтънял, после заповяда на кочияша да свие към Лятната градина. Стигна чак до края на Невското перспективно блато — там неопожарените брези бяха пуснали смола. Разбра, че след един месец ще се разлистят. От разходката главата му се поразхлади и когато се прибра вкъщи, не поиска да му пуснат кръв, не повика господин Густафсон да му свири на флейта, а заспа внезапно и не забеляза, че е изморен и че го боли дясната ръка.

На другия ден пак излезе да се поразходи с каретата, преди още да се е отбил при когото и да било, и срещна Апраксин, намери се да го поздрави, а онзи си извъртя носа на другата страна. Апраксин беше лакомник, беше крадец, но от туй извъртане, от тоз Апраксинов нос той се навъси и не се отби при никого.

И всички го изоставиха.

Още същата нощ той почна да буйствува, да си къса дрехите, събра цялата къща около себе си, пиколката квичеше като куче, той пя с цяло гърло, гърмя по тапетите и дори по потопа, където беше нарисувана актрисата гола-голеничка. Надупчи корема на актьорката и разни други места.

И на другата заран от къщата на Ягужински, от ягужинския фенер излезе нещо, дето не можеше да се разбере команда ли е, свита

ли е — излязоха хора с пушки, които свиркаха и пееха, някъде към двайсестина души.

И отпреди им вървеше Павел Иванович, господин Ягужински, със звезда, с лента през рамо и с шпага, Краката му се преплитаха.

Минувачите се разбягваха ужасени, файтонджиите отбиваха конете си, бягаха от тях и пазачите, и вардияните, а сержантите и каптенармусите от полицеймайсторската команда заставаха мирно и ги гледаха със зяпнали уста.

В тази свита на господин Ягужински беше шумният шведски господин Густафсон и свиреше с афект, с все сила на пиколката си.

А другите, когато тръгнаха по Невския перспективен път, гърмяха по птиците, защото вече бяха долетели блатни патици, а туй беше забранено с указ. И удариха сума дивеч, а два куршума улучиха една къщурка. И пак там господата от свитата пущаха струи на земята и викаха разни мръсни думи.

И тази свита с господаря си мина по улиците като наводнение или пък ураган, именуван смерч.

Из пътя запяха нестройно. Хората пееха всичките едновременно, в хор; и човек с голяма мъка можеше да различи думите:

*Любов, любов ти предложих,
огън и тамян!*

А после един се провикваше с прегракнал глас:

*Престани да ме подмамваш
и сал да ме лъжеш;
щото празни думи
не са ми утеха!*

И после хорово, колкото им глас държи:

Любов, любов ти предложих,

огън и тамян!

И макар песента да беше любовна, заради отчаяните писъци на пиколката и непрекъснатите крясъци и въздишки пеенето бе страшно за слуха.

И преди някой да се опомни, цялата свита или, другояче казано, команда, или компания, стигна до реката и се прехвърли на отсрещния бряг и току цъфна пред Кикин палат.

А пред всички крачеше бързо, и вятърът го тикаше изотзад, със звездата, с кавалерската лента и с шпагата, хванал дебел бастун или тояга — лично господин генералният прокурор и лицето му беше тежко.

Дорде се усетят и пазачът, старият войник, и другият — в анатомията, в кунщкамората нахълта цялата компания, цялата команда. Но щом нахълта, се постресна. Защото спокойно ги гледаха удавените младенци и жабите и се усмихваше момченцето, на което му се виждаше устройството на мозъка и черепа. Туй беше наука. И те останаха в предната стая, и там застанаха пазачите и гледаха, и трепереха да не би да стане кражба на натурални или повреда и щета, да не би някой да отмъкне в джоба си стъкленица или някое птиче. Там бяха и двупръстите и гледаха шумните хора с човешки очи. Но те бяха глупаци и също си кротуваха. Балтазар Щал излезе напред и каза с отслабнал и прегракнал глас:

— Аз като аптекар...

Но господин генералният прокурор хич не го погледна и си продължи по пътя. И с него тръгнаха само двама души от свитата му, шведският господин Густафсон и още един. И подир тях пое шестопръстият Яков. Той вървеше след господин Ягужински с източена глава, както върви ловджийско куче, което е надушило дива патица, покорно и затаено в себе си. Защото в кунщкамората бе долетяла жива птица, дива, площадна, дебела, облечена със синя коприна и със звезда, и с шпага, и туй беше човек, и той не вървеше, а летеше. В залата, където бяха разните сибирски богове с измамните свирки, артиса още един човек. И в портретната зала долетя оназ дебела птица със слепи мътни сини очи и влязоха двама човека: шведският господин Густафсон и Яков, шестопръстият, изродът.

И когато долетя в портретната, Ягужински се спря, олюля се и из един път прежълтя. Отложи шапка и започна да се приближава.

Тогаз нещо засъска и закурка както в часовник, преди да почне да бие, възкът потрепери, стана, леко навел глава на една страна, и му направи благоволение с ръка, все едно му каза:

— Добър ден.

Генералният прокурор не беше очаквал такъв нещо. Той отстъпи заднишката, смути се, поклони се плахо и тръгна наляво. И тогаз възкът се извърна на дългите си и слаби крака, които бяха изтръпнали от дългото седене — главата се отметна, а ръката се протегна и посочи към изхода:

— Вън!

Разбра гнева му — навремето беше негов ординарец и умееше да укротява тоя гняв, — той пръв беше разбрал, че гневът му минава от прекрасно женско лице, ала тук нямаше жени, имаше елен и други такива скучни работи. И след като направи движението, което онзи обичаше — доближи ръка до гърдите си, — започна да го увещава: че той, Павел Ягужински, Пашка, нямало при кого другого да отиде и че бил дошъл при персоната ако не за друго, барем да си поприказват тихичко или поне да го погледа, и той да не го пъди сега, загдето е пиян, вече от два дена и не по своя вина — и полска-лека допълзя със ситни крачки до средата и тогаз възкът наведе глава, а ръката му падна.

И Павел Ягужински започна да говори и да се оплаква, а шведският господин Густафсон стоеше важен и не разбираше, а изродът слушаше и всичко разбираше. А онзи взе да говори все по-дебело и по-дебело и накрая чак се развика, а възкът стоеше с наведена глава.

— Право ти казвам, не аз, а именно той! Той измисля всичките тез курвенски работи и майсторлъкът му е, че знае как да излъже всички до последния човек и да ги ограби, уронва престижа на Короната, ръцете й ще изсмуче от целувки — господарко! — а жени и развежда когото си поиска, едни възцарява, други обира и на Короната заповядва! И вече са все заедно, и деня, и нощя! На болярството даде власт, крадецът му с крадец! За твоите листове казва, че били мъртви! Заплаши ме с арест и си извади сабята. Каквото не ми е казвано, откак се помня!

И заплака, от сините му очи се зарониха сълзи като смола, после избърса нос и разридая, целият сгърчен от жалост към себе си, ревна с цялото си ягужинско гърло:

— А какъв е натуралният баща на тоз адски син? Коняр!

И воськът, навел глава, за която бе закрепена острата Петрова коса, слушаше Ягужински. И Ягужински отстъпи назад. Тогаз воськът падна на креслото с трясък, главата му се отметна и ръцете му увиснаха. Доближи го Яков, шестопръстият, и нагласи тези слаби ръце на облегалките.

И тогава пияният едър човек, който долетя тук като птица, се озърна с подивели очи и видя шведския господин Густафсон и се смая. Обърна се на другата страна и видя кученцето Еоис.

И тъй като още не му беше съвсем ясно какво е станало, протегна ръка, изправи се и помилва кучето. И си отиде отмалял.

Във висшите сфери се разнесе слух.

От средните хора малцина разбраха: те си гледаха работата и до тях още не беше стигнало. Сред простолюдието слухове нямаше или имаше, но малко. С кавалерската звезда и лента, шумен — туй го бяха виждали и чували много пъти. Шведският господин Густафсон не знаеше руски, а и не се трогна от всичко туй, защото бе свикнал с какво ли не, а и работата му беше да свири музика. За свирнята си получаваше в къщата на Ягужински всички видове доволствие: оцет, дърва, свещи и легло. Пазачите в кунщкамората бяха внимавали да не би някой да катурне някой младенец или маймуна в стъкленица и за тях това беше началническа щуротия, пролетно време какво ли не го прихваща човек. В портретната те не бяха влизали. И оставаше Яков, шестопръстият. Слухът за простолюдието сега седеше у него като запечатана водка. Той видя и чу, той сложи онез ръце на облегалките.

Когато след изваждането на шпагата си пристигна вкъщи, почервениял от озлобяване на кръвта — княз Римски не знаеше какво да прави. Да беше жив онзи, веднага би отишъл при него, би паднал на колене и би пуснал поглед, тоз, отпадналия и жалостивия, на който онзи не можеше да устои чак до смъртта си. И щеше да качи Пашка на ешафода, а сетне може би щеше да му прости. А сега? Сега има пълната свобода да го качи с всичките му ордени и ленти на ешафода, та дори и къщата да му вземе на тоз кръчмарски лаладжия. Но туй щеше да е твърде свободно и нещо не му се искаше. Когато ти е много широко около врата, работата не отива на добро. Още от битките го знаеше. При Марта, при Катерина нямаше как да отиде. И се прибра вкъщи.

Беше зиморничав, кръвта му ставаше мързелива, беше започнал да навлиза в старостта и не бързаше да хвърли зимната шуба, все си криеше носа в яката.

А после, когато министър Волков му докладва за кунщкамората, отиде в кунщкамората.

Загърнат с рунтавите лисици, скрил нос в хермелиновата яка, препусна натам. И когато този остър като войнишки нож нос се подаде от лисиците, стана тихо, толкоз тихо, че сякаш само еленът още диша по малко и може би маймуната в стъкленницата, а хората са престанали.

И тогаз напред излезе господин Балтазар Щал, помощник-аптекарят, и каза без глас:

— Алтеса, аз като апотекар...

Но не гледаше него и нищо не каза на германеца.

После насочи нос към двупръстите, видя ги, че са глупаци.

Взе да разпитва със среден глас пазачите. А пазачите му отговаряха и чуваха как тупка сърцето на елена.

Тогаз, след като послуша пазачите, измъкна дългата си ръка, хвана леко и привично Яков, шестопръстия, за яката и Яков почувствува, че върви леко, сякаш по въздуха, и върви натам, накъдето му сочат.

И го вкара във втората зала. И там разхлаби ръката, която беше стиснала врата, и шестопръстият се спря като махало и разбра, че е свален от ченгела.

И без да го гледа, дебелата шуба го попита със среден глас. Тогава Яков само за миг стана хитър и реши, че ще разказва съвсем не туй, което беше чул, а че ще рече, че нищо не е чул и веднага реши да приказва малко и да измисля, и в същия този миг лисичата шуба го погледна с човешки очи, а очите бяха тъжни като въглени, когато гаснат. И шестопръстият чу, че разказва всичко, което бе чул и видял, и се зачуди, че помни дори такива работи, за които не беше си помислял.

Тогава лисичата шуба се понадигна и скучните очи още веднъж погледнаха главата на Яков, очите му, шестопръстите му ръце, младенеца с дръпнатите очи, който стоеше наблизко в стъкленницата си — и бързо тръгна, зашумоля — към портретната. И вратата се затвори зад шубата.

И тогава Яков, както си беше застанал, наведе бързо глава към вратата и надникна през ключалката. Шубата стоеше като черна завеса, а после завесата се разклати и тръгна бавно: към восъка, към подобieto.

И тогаз шестопръстият видя раздвижване, че восъкът става, и видя отстрани пръста, който сочеше: вън. Яков сколаса да отскочи: право срещу него, през вратата, изхвърча човек с карминен, сякаш

огнен кафтан, И беше кльоцав. А дебелата лисича шуба се влачеше подире му като жив звяр. Той се сблъска с Яков, шестопръстия.

И двамата се погледнаха в очите.

Лисичата шуба отмина, хермелиновата яка се надигна и носът се скри.

Пътем той закачи китайския бог или сибирския идол и идолът се катурна, пазачите се втурнаха да го вдигнат. Не се обърна.

А после — впрегнатите един зад друг коне се изнизаха нанякъде.

И всички отлагаха калпаци и се спираха.

Каква нощ настана след туй!

Сива.

Времето из един път се промени — задуха вятър и всичко тръгна наопаки. Уж беше взело да се запролетява, времето беше едно такова кротко, а сега трябваше да очакват или студ, или наводнение. И на небето ги нямаше обикновените звезди или луната, а имаше само един бял път, който гъмжеше от ситни звезди. На небето млечен път, а земята черна, и вятър, и лед: виждаше се по-зле, отколкото на тъмно. Мъчителна бе тази нощ в Петербург. На корабите край адмиралтейския кей им беше тежко: те се люшкаха на веригите си и гъргореха.

В къщата на Ягужински сега беше тихо, защото всичко живо се бе спотаило, беше си легнало да спи; или полуспяха, или пък спяха дълбоко, като заклани. Къщата на Ягужински сега беше като онзи остров от баснята, който се наричаше „остров на блажените“, до който не стигат никакви новини и е заобиколен отвсякъде от тихи води. Защото не се знаеше какво ще стане сега и къде ще го заточат. А че ще го заточат, всички бяха сигурни. Строши си главата, загази вятърничавият.

А вятърничавият си седеше сега кротък, махмурлукът беше започнал да го отпуска и бе взел да се връща умът му. Той все не можеше да си спомни какво е забравил. Фенерът навън се кандилкаше като удавник. После зачете хороскопа, който му бе съставил във Виена срещу доста пари един астролог по челните линии. И намираше измамна утеха.

Според хороскопа, според латитудините на планетите, той беше буен и воден и го обича простият народ, а големите и властните персони не го обичат. Март беше месец на затруднения в работите му поради омразни гонения от политични и придворни врагове на неговите интереси, печалби и характер. Сега беше тъкмо март месец; а на Василевския остров са враговете му, и придворни, и политични — всичко е вярно. И все пак Аригон звездоброецът веднага след туй

потвърждаваше, че гореспоменатите врагове не могат да упражнят никакво действие и че той ще остане отгоре, ще надделее и ще победи всички враждебности.

И се сети пак без каквато и да било подсказана му от хороскопа причина за една виенска благородничка, която го правеше щастлив, защото беше не само неин любител, но и обичан от нея. Тя беше загладена, с черни вежди, неверни очи и нацупени устни. И таз загладена, таз надменна благородничка е във Виена, а той — в Санктпетербург и двамата ги тегли един към друг, сякаш са вързани за двата края на едно въже, през цялата география — и туй е държавният съюз с Виена, съюз, нужен на всички и полезен. Той не може да живее без нея. И туй нещо не могат да го разберат. Ама както и да е! Стига толкоз. Таз няма да я бъде.

А през тая година, беше казал звездоброецът, Сатурн се намира към края на Меркурий. Смъртна омраза и лукавство от страна на министъра. Немилост на висшестоящите. Бъркотия. И победа. И животът му ще се разширява в щастие и радост до петдесет години и повече.

И всичкото туй е измама и хвърлени на вятъра пари.

А виенската благородничка е далеч и какво ли прави сега? Приятни разговори ли води, или лежи болна? А какво ще стане с него утре — туй хороскопът не го знае. Отиде до прозореца и видя: калай, клони, кал, синкав въздух и като че ли нещо шава долу.

И му се стори, че пак първата му жена, чалнатата, лудата, пак се е изскубнала, избягала е от манастира п търчи с надигнати поли около къщата му и го прави за срам.

Тогаз се вгледа още веднъж п видя: клони, кал, стари дрипи, мръсната Фльора, носеща нещо в леген. Махна с ръка и се дръпна от прозореца.

Във Виборгската восьчна фабрика също беше нощ, фабрична нощ.

Складът беше заключен с катинар, всички постройки също, и постройката, дето беше касата, и бараката с пещта. На двора имаше две изпрегнати каруци. Войникът от Балков полк минаваше зад бараката — и изведнъж чу тънки гласове и тогаз повика шведското куче:

— Хунцват.

Но кучето не лаеше, войникът от Балков полк поседна на пейката и затвори очи, подряма малко. После пак повика кучето и то не дойде. Тръгна към постройката, дето беше касата, и чу нещо: топуркане, стържене по желязо. А когато викна, никой не му се обади. И изведнъж леко търчене и някой го перна по главата и каза:

— Ей, гранодирино! — И тогаз той се подлизна.

Когато се събуди, видя: калай, клони, фабрична нощ и вратата на постройката е отворена. Тогаз завъртя кречеталото и разбра, че е станал грабеж.

А на Василевския остров беше Меншиковата къща и Меншиковата нощ. В голяма жегата той седеше там и си топлеше краката с плъстените чорапи край камината, която беше кахлена и синя, строена едновременно с Петровата. Гледаше въглените, те мъждукаха, и паркета си, по който отблясъците от въглените се гонеха като котета. Пушеше дългата си луличка и пущаше дим на парцали. Мислеше си, че се е изморил през тая година, ала не го е налегнала старостта, ами само в краката му се обажда старата болест, скорбутът, дето доктор Бидло на два пъти я цери и не можа да я изцери. И че лятос ще замине за Ранбов да си почине и ще уреди къщата. Ще направи голяма градина, в нея — някаква пещера с пръскане и водотечение, или ще построи из градината мраморни стайчета със статуи и саксии, на терасата ще сложи новата игра, оназ, дето с чукове се вкарват топки в едни прозорчета — малибанк, — гълъбарника ще го изрисува художник по изкуствата. А таз игра е твърде забавна и хваща човека и го разпалва.

Ще си почине. Нека в Ранбов има разкошество и ще вземе да си направи гвардия от момченца за по-смешно, султанът имал такваз, посланиците бяха му казвали. Усмихна се и изпуфка с луличката. И ще сади цветя. Той обичаше цветята. Размачкваше ги с ръка и ги миришеше. И нищо не му трябваше. Само да се отърве от големите загуби и от глупавите обиди, които засега трябва да понася. И от кого? От едно плямпало и площаден човек! Ще си почива в Ранбов, а стопанката ще я покани и нека си играе на оназ игра, на малибанк. И да сватоса Мария за царчето. Чак тогаз ще стъпи на крака. Тогаз ще рече на Пашка: „Те ти, булка, Спасовден!“ Стига е дрънкар Пашка врели-некипели за него. Има да се кае Пашка. На ешафода. А сега най-

много да го изпрати при ескимосите в Сибир. Само дано тя дойде в Ранбов. Напоследък е почнала да пие много яко, чак докато се разтрепери и вземе да пада, и големи бели и щуротии върши, а здравето ѝ не мръдва, няма ли свършване туй нейно здраве! А неговото здраве за никъде не е. Ех, Бидло, Бидло!

Каза да повикат Волков и му рече тъй:

— Досежно кунщкаморния въпрос за изрода, шестопръстия. Този изрод не бива да се държи в кунщкамората. Разсъдлив е и ще вземе да повтаря джафкането на Ягужински. Съмнявам се да го турна в затвора, щото е натуралия и всички чуждестранни държави знаят за него. Думите си не очаквам да промени. Заради туй нека сложат шестопръстия в шпирт; а тъй като в стъкларската фабрика не се правят толкоз големи стъкленици, да сложат в две стъкленици ръцете и краката му. В препечена водка. Или в шпирт, каквото се намери. Ама тихомълком. Още утре ще идеш и ще го почерпиш от мое име с вино. И за туй тихо вино вземи аптечната кутийка.

И се усмихна.

— Да го подсладиш.

ШЕСТА ГЛАВА

*В огъня искам елей да наля,
та да те зарадвам и да те разсмея.*
Пастор Глук

Тази нощ се свърши, по небето се появи цвят, руменина, още никой не ставаше и къщурките, и складовете, и фабричните постройките, и дворците, и каналите приличаха на умрели.

Тогаз подовете на къщурките и дворците трепнаха от някакъв тътен и стъклата задрънчаха ситно-ситно.

И туй беше първият залп, все едно че беше изръмжало куче, голямо колкото река Нева, ала още не бе почнало да лае. Които спяха, само се размърдаха насън и първият залп не събуди всички.

А над реката, над блатата и горичките — отекна вторият залп. И туй вече беше излайване.

Тогаз всички се събудиха.

Полуоблечени, още по ризи, слугините изтичваха на двора и се взираха надалеч: какво ли става?

Големите хора пляскаха с длани и прислугата настръхваше на долния етаж: кой ли е?

Тогаз се чу още един залп, проточен.

И тогаз градът скочи на крака.

Херцог Ижорски се втурна към прозореца, загледа строго и когато земята се разтресе от петия залп, вече беше променил три решения. Първото решение беше сънено: че са шведите. Но го отмени, защото как ще нападат шведите, когато Каролус е в гроба, а с Швеция има трактамент. И туй решение беше сънено.

Второто решение беше: Пашка Ягужински. Той се е развилнял, той гърми с топове. Отмени го още по-бързо. Първо, че няма откъде да вземе топове, а, второ, няма да посмее.

Третото решение беше: наводнение. Морето е тръгнало към града и, то се знае, ще го залее целия.

Но тогаз край прозореца префучаха каруци, а в каруците седяха войници от неговия лейбгвардейски полк. И конете бяха като пощурели, препускаха, кажи-речи, клечешката, войниците ги шибаха с три камшика едновременно, а от каруците на всички страни се

развяваха платнища, ъглите на платнищата плющяха на вятъра и тез платнища бяха корабни платна.

Тогаз той отвори прозореца и ги спря с опитна ръка, викна им:

— Закъде сте тръгнали?

Но те не можеха да спрат, защото конете направо хвърчеха, разстилаха бутове над земята и беше настанало силно въздушно стремление. Кораб също не може да се спре из един път. От каруците му бе даден мимолетен отговор:

— Към Выборгските...

И разбра, че е станал голям пожар. Погледна небето — небето беше червено.

И всичко живо се размърда и хукна. Издънваха се портите на полковите дворове и изскачаха войници, и теглеха заливателни тръби като змейове огромни. И звънарят мъкнеше сигнална камбана. Измъкна я и заби. Носеха куки с вериги и се разнесе синджирен звън, като в затвор, и натовариха куките на каруци.

И онзи писар, дето се беше затворил в къщурката си от три години и бе дал обет да не се стриже, и само гъргореше с нисък глас, беше изскочил сега и под шаячената му дреха имаше бял гълъб. Защото бе дошло време да направи чудо — да хвърли тоз гълъб в огъня и огънят ще угасне. Той чуваше тоз гълъб от две години. И вървеше горд, със степана от мръсотия коса, без калпак, и гълъбът му дереше гърдите с нокти.

Големи плоскости от кече и големи корабни платна издигна Леярският двор, където бяха бомбените припаси. И ако хвъркнат във въздуха, ще се върне старото царство, защото новото, новият град и всички канцеларии, и бани, и паметници, то се знае, също ще хвъркнат.

И се появи Иванко Жмакин. Той тичаше с чевръсти скокове към огъня. Тая нощ изобщо не си беше лягал. И сега тичаше към огъня. И пожарните обирджии тичаха — да отмъкнат каквото им падне — дрехи, злато, а, току-виж, и скъпоценни камъни или картини.

Показа се, възседнал кон, Ягужински, генералният прокурор. Той викаше с дебел глас:

— Ей! Закъде сте тръгнали?

И никой не знаеше къде е огънят. Ако огънят беше на Василевския остров, трябваше да замъкнат непременно и незабавно — и времето беше като смъртта — заливателните тръби до изкуствените

езера, защото тез езера на Василевския остров бяха изкопани тъкмо за заливане и гасене.

А ако беше на Адмиралтейския остров, трябваше да затулят с плоскости и корабния двор, да заградят вятъра с платна и да издърпат настрана с куките всичко подпалено, та да не гори, защото държавният флот беше в опасност.

Но там нямаше огън. И следователно — къде беше огънят? Беше в Леярската част. А артилерията е най-важната част от държавата, защото, ако се похаби артилерията, отива и градът, и всичко.

Тогаз всички каруци запрашиха към Леярската част. И огънят вече бил стигнал до Леярския двор, и всички къщурки около него били изгорели. Огънят вече наближавал бомбения склад.

Тъй си викаха един другиму хората. И храбрите препуснаха напред, а страхливците хукваха назад. И имаше много и от едните, и от другите.

По улиците се появиха карети, но без гербове и главни букви: от града бягаха господа чужденците, защото си мислеха, че са дошли калмиците, че калмишкият хан е превзел града. Те се возеха бавно, скрили носове в шуби от руски мечки, и гледаха наоколо с чуждестранна гордост и страх. Парите си носеха в ковчежета.

И липсалите хора, дребните, бързаха да се измъкнат от града с каруци, те бягаха без нищо, спасяваха само живота си.

Господин Растрелий се събуди, след като девет пъти бе гаврътвал чашата си и накрая я строши — грабна последното си произведение и изтърча навън без шапка. А произведението му беше не битка, нито някой благороден меден портрет, а просто бе излял от бронз едно малко негърче. Негърчето беше с коремче, с усмихнати бузи и имаше голям пъп. Беше го излял за проба, за да опита бронза, а вчера каза на Лежандър да го домъкне от леярната, огледа го и реши: да го залепи пак към бронзов портрет на някоя благородна женска особа, в краката ѝ, защото тукашните женски особи обичат негърчетата, а малката фигурка ще сочи, че под роклята има голо и ще бъде смешно.

И тая заран я грабна под мишница и изхвъркна навън.

А малкият восьъчен ездач, моделът, направен за изливане от бронз и безсмъртна слава, остана в къщата и по време на такъв пожар можеше да бъде откраднат, стъпкан или дори можеше да се разтопи.

Наоколо беше същински ад, но не онзи, вече напуканият, с хора, около които се увиват змии, дето го бе нарисувал в капелата Михаил Анжело, а друг, чужд, руски ад, съставен от конски муцуни, деца, войници и морски платна на сушата.

Каруците се спряха в Леярската част. Издигнаха извехтелите кърпени платна пред Леярския двор, за да заградят вятъра, и те се надуха. Сякаш някакъв друг флот се канеше да избяга от нови шведи. Каруците се скупчиха и не можеха да вървят по-нататък, но скърцаха от зор. А жребците се разцвилиха, кобилите започнаха да ритат.

Растрелий изграчи нещо, но никой не му обърна внимание... И изведнъж някой го обхвана силно изотзад, и това беше разтрепераният господин Лежандър, калфата му. Господин калфата беше сащисан, настояваше да им сторят път и викаше, че те са чуждестранни художници по изкуството, но никой не го поглеждаше. А и самият господин Лежандър хабер си нямаше накъде трябва да вървят.

Господин граф Растрелий се беше умислил. Той беше пришълец, странник, първата си родина не помнеше, във второто си отечество не искаше да се връща. При варварите наставаха странни времена и не се знаеше какви са тез платна и какво търсят именно на сушата. Да не би туй да е някакъв бунт?

Тогава един кон го връхлетя. И маестро то изведнъж се озъби и перна силно с юмрук тая муцуна. И конят се замята, взе да гледа с извъртени очи, по муцуната му се изписа страх и разбиране, силно изпъкнаха жилите, гривата му се заплете, туй беше полкова кранта — и тогава именно маестро то видя, че точно такива жили и такива ноздри ще направи на паметника, където ще бъде представен конникът.

— Какво сте се развивали? — неочаквано каза той на Лежандър. — Защо плачете? Вие сте тъпак. Това са просто военни репетиции. Не виждате ли платната? Това са военни и морски репетиции.

И се прибра вкъщи, с негърчето под мишница.

В кунцкамората вилнееше съсипия. Балтазар Щал, помощник-аптекарят, се беше хванал с две ръце за главата и стоеше в залата като китайски идол. Двупръстият мъкнеше елена навън. Пазачите вече бяха изнесли плоскостите и му помагаха. Другият двупръст изропта, измърмори някаква неразбираема дума, грабна от полицата една стъкленица с младенец и я запрати през прозореца. Младенецът

изхвърча навън. И най-накрая, като чу, че гори Леярският двор, заряза всичко и хукна навън да се спасява.

Яков сколаса само да се обуе и да запаше пояса, дето му бяха парите, и също избяга. Отначало вървеше подир пазачите, после поизостана. Огледа се — наоколо му само войници, коне, вили и куки. И Яков бързо грабна от една каруца нечийи ръкавици и ги нахлузи на ръцете си, а войниците стояха на каруцата гърбом и викаха:

— Тегли!

Ставаше дума за заливателните тръби.

Сега той беше с ръкавици и вече беше не шестопръст, ами все едно че петопръст, тоест като другите хора. И се засмя и взе да тегли някаква тръба.

А огън никъде се не виждаше, къщите си стояха. И изведнъж рукна вода и улучи него, Яков, и цялата муцуна на жребеца до него бе задяна с вода, той се зъбеше, цвилеше и сякаш искаше да отвинти главата си и да я захвърли.

Всички се разбягаха.

И когато избяга малко по-настрана, Яков видя, че платната са спуснати и чу как пеят каруците: пееше катранът от бавния ход. И каруците отплуваха.

Погледна си краката — бяха обути. Ръцете — с ръкавици. И поясът му е на него. Тогава закрочи към гостилницата, защото беше гладен, и си поиска от маркитанта симит и хляб, после си купи гъши черен дроб, рибешки глави и кореми — и почна да яде.

Ядеше бавно и мляскаше и яде тъй час или два. Сетне изяде и едни телешки черва, но повече не можа. И докато ядеше, не си сваляше ръкавиците и ръкавиците му станаха като намазани с тюленова мас. Избърса си ръцете в гащите и разбра, че тумбакът му е пълен с храна, а ръцете му са свободни. После си излезе.

Сигналните камбани бяха млъкнали и само малките барабани сипеха военна градушка. А в града една жена се смееше до припадък и до вирене на краката. И преставаше, а после пак, сякаш някой я гъделичкаше под мишниците, и пак се тръшваше, останала без глас. И таз жена беше самата Екатерина Алексеевна, нейно самодържавие.

Защото днес беше първи април и тя си беше направила таз шега — да накара всички да се щурат и да тичат кой накъдето види, и да не знаят къде трябва да идат и защо.

Тя бе излъгала всички, защото такъв беше обичаят на знатните особи във всички чужди държави, на първи април да си правят шеги.

Вече два месеца се бяха минали, откак стопанинът умря, а и го бяха погребали, кажи-речи, преди две седмици. И траурът беше свършил.

И смехът ѝ не можеше да секне, та стана нужда да ѝ дават да пие вода и да мирише оцет. А около нея се бяха натръшкали всички придворни дами, за да покажат колко прилепчив е смехът ѝ. И всички бяха необлечени, някои дори почти голи, защото ги мързеше да се обличат от сутринта, а до довечера имаше време. Много от тях дори приритваха полечка, а една все си бърчеше веждите и цялото ѝ лице ставаше на бръчки, сякаш нещо я болеше — толкоз я беше досмешало. А на таз придворна дама не ѝ беше чак толкоз смешно, защото отначало и тя се уплаши. Затуй не се смееше, а само казваше:

— Ох, капнах.

А Яков обикаляше Петербург и от каналите му се зави свят: никога не беше виждал такъв прави и дълги изкопи.

Оловните чудесии покрай Нева не погледна, достатъчно им се беше нагледал в кунщкамората. Ходеше от село на село — и на Адмиралтейския остров, и на Василевския, и на Виборгска — той ги смяташе всичките за села, а между селата имаше реки, горички и блата.

Край река Мия можа да се промъкне до месарските сергии, затъна в калта и се уплаши — не че ще затъне, ами че ще му се откърти подметката и тогаз ще го видят, че е шестопръст.

Ходи дълго. Парите му бяха в него. От вехтошарската чаршия на Василевския остров си купи нови дрехи — и горни, и долни, чисти. Един бръснар, германец, го избръсна гладко. И Яков заприлича на германец, на германски занаятчия от средна ръка. С шеvroви ръкавици, бръснат — личи си, че е германец. И отначало ходеше из покрайнините, а сега взе да шета навсякъде. И едни къщи бяха покрити с плочки, а други с дъски. В покрайнините, покрай големия Невски перспективен път — там и с чимове, и с брезова кора. Добитъкът беше малко. Само край големия Летен остров на ливадата пасяха млечни крави и зад вехтошарската чаршия край река Мия плачеха овни. Нито кошери, нито пчелини, пък и нямаше място за тях.

Той още не знаеше къде ще се дене и как ще си изкарва хляба. И тръгна към главния, Петербургския остров, видя църквата „Св. Петър и Павел“ и крепостта.

На църквата освен кръста имаше три спици, а на спиците се вееха платна, тесни, боядисани и толкоз дълги, че приличаха на змийски езици; важна църква.

А пред една тясна висока къща имаше площадка и всички гледаха натам, и оттам се чуваше човешки глас. И му казаха на Яков, че туй е игралището. И той дълго не можеше да разбере какво игралище. И един човек все сочеше на Яков с пръст натам, теглеше го за ръкава, без да го поглежда, и повтаряше: „Ей го на, ей го! Заигра!“ А

солидните хора, чиновниците, гледаха важно и строго, с познаване на въпроса.

Там играеше някакъв човек.

На площадката имаше дървено конско подобие. Вратът му дълъг, тялото дебело, краката и муцуната малки. А гърбът му остър, и по въздуха си личеше колко е остър — като нож; над него въздухът чак изтъняваше. И около тоз монструозен кон бяха набити в земята колци — прави, издялкани, с остри върхове и начесто като борове в гъста гора. А върху тях играеше човекът. Човекът беше изут, бос, само по една риза и ходеше по колците, по остриетата, и се превиваше, падаше, после пак скачаше. А около набитите колци стояха войници с пушки и човекът се завтече към края и падна на колене — върху онез остриета, — а после с голям писък и вой скочи на крака и помоли един войник за нещо. Но войникът насочи пушката си право към него и човекът продължи да играе. И Яков се промуши още по-наблизо. Неговият съсед му бе казал, че тоз танец е войнишки и стражарски, за войници, които са се провинили. Тогаз шестопръстият отиде още по-близо и видя как войниците смъкнаха онзи човек от коловете — предпазливо, несръчно, както се взема на ръце малко дете, и го качиха на кобилата. И видя как се държи човекът с ръце за дългия дървен врат, как отмаляват тез ръце.

И щом отмаляят ръцете — човекът се свлича на острия гръб и вие и лае пресекливо. И провинилият се войник, каза чиновникът на Яков, трябва да седи тъй половин час. А една симитчийка се въртеше наоколо и продаваше симити, тя каза, че войникът се бил провинил, бил откраднал или на него му били откраднали, и затуй играе, и му се усмихна симитчийката, хем беше млада. И когато онез голи ръце прегръщаха врата, се виждаше как е устроена човешката ръка, какви трапчинки има по нея. Той седеше на острия гръбнак и подскачаше нагоре, а хлапетата наоколо се кикотеха. Затуй и викаха на таз площадка „игралище“. Една майка повдигна детенцето си и то гледаше войника, подскачаше и викаше: „Дий, конче!“

— А за какво яде такъв голям пердах? — попита Яков.

— Туй не е пердах, туй е учение — каза чиновникът.

И друг един го подкрепи:

— Тъй учат глупците, че да им дойде умът в главата.

А когато смъкнаха войника и го сложиха на парче зебло, Яков отиде съвсем близо до него и видя: лежеше и го гледаше Михалко, брат му. Отпадналият от служба войник от Балков полк. Пазачът. А лицето му беше отслабнало, очите му бяха променили цвета си. И тез очи бяха умни.

И Яков мина покрай брат си, както минава всичко, както минава времето или както се минава през огън и вода, както светлината минава през стъкло, както куче минава край ранено куче — тогаз то се преструва, че не е видяло, не е забелязало другото куче, че няма нищо общо с него и си върви по работата.

И отиде в гостилницата, в многолюдното място, където се вдигаше пара, където имаше хора, имаше храна.

Той седеше пред големите огледала, защото днес беше рожденият ден на нейно величество и защото вече официално и всеобщо бе прекратен траурът, и той искаше да се облече според вкуса на своето великолепие.

Днес му се щеше да е особено добре облечен. Седеше си тихо и се поглеждаше в огледалата с пронизателен, чисто женски поглед, без милост към себе си, ала и с издирване на качествата. Липсваше му хубост, но в поклоните и поздравите му имаше големство и широта. Съблече се гол и двама слуги го натриха с шпирт от шишенце. Погледна се в огледалата — кожата му още беше млада. Наметнаха му риза от тънко платно с бухнали ръкави, надиплели на ситни гънки, на края с една педя дантелени маншети, и ръцете му потънаха в тях.

После му нахлузиха чорапите от зелена персийска коприна, коленичиха и започнаха да му закопчават златните катарамии на обувките.

А когато му облякоха камизолата, отпрати слугите и остави само берберина. Сам върза дантелата като вратовръзка и я забодя с карфица с кристално възелче. Сам си оправи новия кафтан под мишниците. Сам се запаса със златния колан върху кафтана. Тогаз берберинът му сложи на главата бухналата перука от най-доброкачествени френски косми. Още веднъж се погледна в огледалата и нагласи израза на лицето си: изчаквателност, смесена с подигравка.

Сложи си пръстените.

Беше облечен с червен кафтан със зелена подплата, със зелена камизола, зелени гащи и зелени чорапи.

И взе в едната си ръка извезаните със златна сърма кесийки — за музикантите, а в другата — маншона от пера, ален на цвят.

Туй бяха неговите цветове, по тез цветове чуждите посланици го познаваха отдалеч. И който искаше да му покаже, че го обича или е на негова страна, от неговата партия, също се обличаше в червено и зелено. И почти всички се обличаха тъй, по една мода.

Потегли за двореца и почувствува как се е подмладил от спиритуса за тяло и от разкоша, почувствува, че по устните му играе усмивка, само че още нямаше на кого да се присмее.

Първо — таен разговор, че да се тури веднъж завинаги край на работата около Ягужински — а после веселба със закачки и унгарско греяно вино. А при Пашка още от двореца ще изпрати хора да му рекат, че е арестуван и ще бъде заточен.

И какъв приятен ветрец му подухва право в лицето!

Щом свърши с тези работи, ще направи пирамидните каскади в Ранбов.

Тъй, с висок дух и с радост, пристигна в двореца и мина с онзи маншон от пера, все едно че бе хванал някаква птица, през залите, а всички му се кланяха ниско и той виждаше на кого му се е протрила поне малко коприната на гърба или отстрани — отиваше да отнесе поклона си на нейно самодържавие.

Но когато вече я наближи с поклона си, видя, че до нея стои Ягужински, Пашка.

И тогаз херцог Ижорски чак малко се стъписа. А Пашка й шепнеше нещо, а Екатерина се смееше, а Лизавета се превиваше, таквиз смехории им разказваше той.

Но херцог Ижорски се стъписа само за един миг — той беше светски човек и никога не губеше гордостта си, усмихна се и се приближи до тях.

Тогаз Екатерина стана и го хвана за ръката, а госпожа Лизавета хвана Пашка, приближиха ги един до друг и ги накараха да се целуват.

Пашкината целувка беше прохладна, а херцогът млясна шумно въздуха и само заби нос във врата на Пашка.

Кога го бе изпреварил?

И още начаса, както умееше, защото беше светски човек и бърз действител — престана да си мисли, че трябва да изпрати Пашка именно при ескимосите или в Сибир, а че може с почести и не без полза — като посланик в Датската земя или някъде другаде, може и на по загубено място, само да е по-далеч.

И херцог Ижорски направи знак на музикантите и им подхвърли една кесийка с пари.

Тогаз фаготът загъркори като корем, заскрибуцаха цигулките, включи се и пиколката.

И херцог Ижорски, Данилич, се засмя и тръгна през залата с оназ птича, оперена, свободна походка, заради която го обичаше жена му.

Притвори наполовина очи, замрежи ги от гордост и уязвеност. И в очите му имаше леност, обида, като че ли днес го бе налегнала старостта, те бяха морни очи.

Той час по час хвърляше на музикантите по някой от пръстените си и не му беше жал.

А после седна да играе на крале с Левенволд, със Сапега и с Остерман, хвана наведнъж и седемте ръце и стана крал.

Остерман учтиво му каза да сече картите, а той го погледна надменно и се усмихна, досмеша го. Знаеше, че не бива да сече, а трябва да каже: „Има си слуги за тази работа.“ Но го бе налегнала гордост, смях, за нищо не му беше жал и сече.

Тогаз всички се разсмяха и всичко, което бе взел, го върна на другите. И Остерман се смееше тъй, че смехът му не се чуваше: вдърви се. А на него му беше смешно и все едно и го бе сторил от гордост. А Ягужински, Пашка, също беше весел. За него бяха ходатайствували, бяха му измолили прошка, той знаеше тая работа и можеше да разказва весели шегички. Разказваше на Елизавета за Англия, че е остров, а госпожа Елизавета не му вярваше и мислеше, че той я взема на подбив. После взе да разказва за папските монаси, какви смешни грехове вършат помежду си, и всички умираха да се смеят. Той започна да танцува. И също хвърли на музикантите кесия.

Той танцуваше. А победа нямаше, той разбра това, докато танцуваше.

Ще се прибере вкъщи и ще си легне да спи. Жена му е умна, тя го помири. Тя е сипаничава.

А победа нямаше, той разбра това, докато танцуваше.

Той, Пашка, ще замине за град Виена и там е метресата му, оназ, загладената.

Добре де, ще дойде тя при него, ще си легнат и какво от туй!

Разбираше, че е спечелил, че всичко е спечелил, и въпреки туй победата я няма. А защо е така — не разбираше.

Танцуваше кетентанц. Пистолет-миновета, дето го обичаше стопанинът, вече не го танцуваха. А танцуваха с целувки, свързани с носни кърпички, на двойки, и дамите толкоз се впиваха, че разваляха всички танцувални фигури и ги отлепяха с голям смях. А мнозина,

както си бяха прегърнати, с кърпичката заедно, се шмугваха в съседната стая; там беше тъмно и топло.

И танцуваше Ягужински.

Правеше каприоли.

Той отдавна беше зарязал дамата си и очите му бяха помътнели, и не гледаше с тях, а само танцуваше ли, танцуваше.

Танцуваше, защото не разбираше защо я няма победата. Защо стана тъй, че спечели и може би пак ще е на власт, а победата я няма?

И пак ще види виенската благородничка, неверните очи, нацупените устни, и ще легне с нея — ама какво от туй?

И туй е съвсем друга работа.

Туй е мъглата, калаят, клоните — и оназ глупачка, старата му жена, пак е избягала от манастира и играе там, около къщата му, с надигнати поли.

Дръж се, земьо!

И гостите щяха да си умрат от смях и все сочеха с пръст как танцува Ягужински. Върти се, вие се, събори главния готвач, настъпва всички жени по шлейфовете, издул е устни — толкоз се е унесъл в танеца Ягужински.

А той се унесе в танеца и танцува, а после се помина още същата вечер, на втория ден от месец април 1725 година.

От кунщкамората липсваха две натуралии: капут пуери № 70, в стъкленица, двупръстият я изхвърли през прозореца с все пуера, в деня на лъжата, първи април, ей тъй, от глупост, взе и я изхвърли. Видя, че другите мъкнат елена и сибирските идоли и запрати младенеца през прозореца.

Липса монстър шестопръст, куриозите, жив.

Двете големи стъкленици с шпирт, дето ги донесоха надвечер на 2-ри в кунщкамората от виборгската стъкларска работилница, по светлейше нареждане, останаха празни.

А двупръстите изпиха спиритуса от едната стъкленица — разрешиха го наполовина с вода, дотолкоз им стигаше умът. Те много се развеселиха и ходеха, блъскаха се, смееха се, кикотеха се, а после взеха да танцуват пред восъчното подобие, ама толкоз тромаво, че то стана и им посочи: вън.

И безумляците си излязоха, изнизаха се едни подир друг, кротко. Беше им весело и все едно.

А восъкът стоеше с отметната глава и сочеше към вратата.

Наоколо всичко беше негово, Петрово — кучето Тиран и кучката Лизета, и кученцето Еоис. Козинката на Еоис беше щръкнала.

Кобилката Лизета, която беше носила героя по време на Полтавската битка, с извезан чул.

В мазето имаше две глави, познати, домашни: Мария Даниловна и Видим Иванович. А дясната вежда на Мария Даниловна беше надигната.

Висеше гвинейският папагал, натъпкан с морска трева, с две тъмни стъкълца вместо очи.

Липсваше само внучето му, него го беше изхвърлил със стъкленицата безумлякът през прозореца, онова важното, златистото.

По масите бяха наредени много минерали.

И всичко беше спокойно, защото туй беше голяма наука.

А веждата на Мария Даниловна още беше надигната.

Стоеше в Кикин палат, в държавното учреждение восъкът, изработен от прочутия, известен на всички майстор, господин граф Растрелий, който сега наблизко, пак в Леярската част, спеше.

А важната натуралия, монструм рарум, шестопръстият — липсваше; туй беше загуба и излезе нареждане да го хванат.

Шестопръстият сега седеше в една къща, у полицейската булка Агафия, където имаше тайна кръчма, до тайната търговска баня; и банята, и кръчмата за едни бяха затворени, а за други отворени.

И в туй време шестопръстият седеше и разказваше, а отсреща му седеше Иванко Жузлата, или Иванко Комина, или Иван Жмакин, и двамата бяха трезви.

— Голяма наука има там — разказваше шестопръстият, — голяма. И кон има крилат, и змей рогат. И цялата наука е разпределена по шкафове; шкафовете са германска изработка и са правени чак в Стъклен град. Скъпоценните камъни са заключени в шкафовете, та да не ги изкрадат, те не се виждат. А другата наука всичката е в стъкленици, с водка. И водката е всякаква: има обикновена водка, има и препечена.

И Иван му завиждаше.

— Докарвах я от Немско — каза той, — корабът беше холандски — помня.

— А най-главната наука е в мазето, в стъкленица с препечена водка, и туй е една мома, и дясната ѝ вежда е надигната. И никой в анатомиите не знае защо е надигната таз вежда.

И Иван се съмняваше:

— Защо пък дясната?

А после се наканиха да си вървят и шестопръстият плати на кръчмарката. А когато си тръгнаха, един пияница се лепна за тях и им каза да се вардят от пазачите и стражарите, щото били наблизко, и че най-добре било да си отиват по къщите.

Тогаз Иванко присви очи, хвана пияницата за яката и се усмихна.

— Туй не е на пъдарите работа — каза Иванко, присвил очи, — а ако искаш да знаеш, тръгваме надолу по Волга, при башкирците, към нициите земи.

И поеха натам.

Издание:

Юрий Тинянов. Избрано в два тома

Народна култура, София, 1985

Том II, стр. 7–123

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.